

'Vervolgd doch niet verlaten'

Levensschets over George Wishart

GEORGE WISHART GEEFT ONDERWIJS

Vrij vertaald door D. Polinder

UITGEVERIJ VAN DEN BERG - ZWIJNDRECHT

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2020**

Rev. Charles Rogers was een productief schrijver uit de 19e eeuw, en verschillende van zijn boeken, waaronder deze, zijn beschikbaar voor referentie in de National Library of Scotland, Edinburgh. Hij was historicus bij de Royal Historical Society, een Fellow of Antiquaries of Scotland, en een overeenkomstig lid van de Historical and Genealogical Society of New England.

Het boek bestaat uit drie delen:

Memoir of George Wishart (58 pagina's)

The Helvetian Confession (9 pagina's)

Genealogische geschiedenis van het House of Wishart (33 pagina's)

Het eerste deel is een uitgebreid verslag van het leven en de dood van George Wishart, de protestantse martelaar.

Het tweede deel is de vertaling van George Wishart in het Engels van de Helvetian Confession, dat is de geloofsbelijdenis van de kerken van Zwitserland, die rond 1548 in Londen werd gepubliceerd.

In Saint Andrews staat aan de zee dit monument

De letters G en W markeren de plaats, waar George Wishart stierf

INHOUD

Ten geleide

1. Eén van de velen
2. Zijn weg tot het licht
3. Buiten de legerplaats
4. Broeders in benauwdheid
5. Als dwalende schapen
6. Ik heb voor u gebeden
7. Zonen van hetzelfde huis
8. Een geopende deur
9. Vervolgd, doch niet verlaten
10. De strik ontkomen
11. Uw wil geschiede
12. Gode bevolen
13. In handen van de zondaren
14. Pilatus en Herodes worden vrienden
15. De vierschaar gespannen
16. Een valse getuige die leugens blaast
17. Want het was op de Steenrots gegrond
18. En zijn val was groot

Bijlage 1. De Confessio Helvetica Prior

Bijlage 2. George Wishart van blaam gezuiverd

Bijlage 3. Literatuurverwijzing

*Aan hen die door geweld van mensen zijn gedreven buiten de legerplaats,
Zijn smaadheid dragende'.*

UNUS AMOR CHRISTUS**Christus alleen dierbaar**

*Gods Woord is in zijn mond,
 Gods Wijsheid in zijn hart.
 De Liefde is zijn grond,
 de ijdelheid zijn smart.
 Bij alle wereldwoên
 ziet hij op krib en kruis
 en legt om al hun doen
 Gods plagen op hun huis.
 Ja, middenin de dood
 verkondigt hij Gods recht,
 zoals hij ook die nood
 aan and'ren had voorzegd.
 Onbevreesd, onschuldig,
 staat hij op het schavot.
 Wie lijdt er zo geduldig?
 Wie leeft er zo met God!*

(vrij naar John Johnstone)

Ten geleide

'Men bevindt dagelijks, dat wij, die in Christus geloven en om Zijn Naam vervolgd worden en lijden, niet kunnen verbaasd, versaagd vernield worden: men houwe ons de hoofden af, men kruisige ons en werpe ons de wilde dieren voor, men brande ons of doe ons enige tormenten aan, des te meer wast het getal der Christenen; min of meer gelijk men de wijngaard snijdt, opdat hij vruchtbaar zou zijn en te meer vrucht zou dragen; want de wijngaard, die God geplant heeft en onze Zaligmaker Christus, zijn de gelovige Christenen, bijzonder degenen, wier bloed om Zijn Naam gestort wordt'.

Een treffend getuigenis vanuit de praktijk van het martelaarschap! Woorden, gevloeid uit het hart, de mond en de pen van Justinus Martyr, die met Polycarpus ter dood werd gebracht tijdens het schrikbewind van keizer Marcus Aurelius. Hij zag de woorden van Tertullianus - het bloed der martelaren is het zaad der kerk - veelvuldig bewaarheid in de tijd, waarin hij leefde.

Na dit getuigenis uit de eerste eeuwen van de Christelijke Kerk willen we nog een getuige laten spreken, nu één uit de latere eeuwen: Ds. Theodorus van der Groe. Hoewel hij niet leefde in een tijd van openbare vervolging, zouden we niet durven zeggen, dat vervolging hem vreemd was, zij het in een andere betekenis.

Aan het slot van zijn verhandeling over Zondag 7 verzucht hij als het ware: 'Hiertoe bewege en bewerke de Heere door Zijn Geest der armen zondaren harten, en doe hen nog eens alle hun slechtigheden verlaten, en treden op de weg des verstands, om te kopen dat beproefde geloof, dat in de harten van duizend, duizend martelaren en heilige geloofsbelijders, op de brandstapel en midden in de vlammen des vuurs, altijd goed en onverteerd bevonden is!'

Daarom leek het ons niet overbodig opnieuw een boekje samen te stellen over een

getuige van Gods genade, wiens geloof goed en onverteerd bevonden werd: George Wishart, pionier van de Schotse Reformatie.

Na de levensbeschrijving vindt u een drietal bijlagen, waarvan het leeuwendeel in beslag genomen wordt door de Eerste Zwitserse Geloofsbelijdenis, die, voor zover wij hebben kunnen naspeuren, nog nooit in onze taal is verschenen. De reden van het opnemen van deze geloofsbelijdenis is eenvoudig deze, dat George Wishart - na een bezoek aan Zwitserland - deze confessie in het Engels vertaalde.

Met nadruk willen we doorgeven, dat onze vertaling berust op deze Engelse versie en hier en daar op de Duitse, wanneer de Engelse versie ons voor bepaalde vertaalproblemen stelde.

We danken de heer L.J. van Valen voor het beschikbaar stellen van meerdere boeken, niet nader te noemen personen voor de hulp bij de vertaling.

En last but not least de heer Jan van Ginkel te Maartensdijk voor de zeer grondige wijze, waarop hij het manuscript heeft nagezien, zowel vormelijk als inhoudelijk. Van zijn hand is ook het gedicht *Unus Amor Christus*, dat een vrije bewerking is van het Latijnse gedicht van John Johnstone.

Moge in dit boekje centraal staan, hetgeen wel genoemd wordt 'de sleutel tot de Schotse helden des geloofs!': 'Christus lijdende en strijdende in Zijn Kerk'.

Achterberg, augustus 1986.

1. Eén van de velen

We bevinden ons in de oude universiteitsstad St. Andrews, gelegen aan de oostkust van Schotland. Het is een stad met een rijke historie en vele bezienswaardigheden. De wind uit de richting van de Noordzee waait ons door de haren als we ons door een nauwe straat oostwaarts begeven. Gehaast gaan onze voeten over het plaveisel. Hier en daar vormen de stenen in het wegdek letters, initialen van bekende personen uit verleden tijden....

We zijn op zoek naar een oud kasteel, maar vinden niets dan een afgebrokkelde muur, een torenrestant, een modern bruggetje. We lopen onder een poort door, steken een grasvlakte over en vinden een waterput.

Als we de grasvlakte verlaten, stuiten we op een geheimzinnig aandoend bouwsel... Op een groen bordje staat met witte letters *Bottle Dungeon*. [Bottle Gevangenis] We openen de toegangsdeuren en ... wéér vinden we een put. Enorm van omvang nu en wel zo'n zeven meter diep.

Zoekend gaan onze ogen over de bladzijden van onze gids en, ja, daar lezen we, 't is op bladzijde 10:

'In this place', says John Knox, 'many of God's children were imprisoned. Henry Forrest, George Wishart, John Roger...'

('In deze plaats', zegt John Knox, 'werden veel van Gods kinderen gevangen gezet')

Niet te geloven, in zo'n diepe, vieze put, waarin de weerselementen vrij spel hadden, waarop zeewinden hun kracht deden gelden...

Stil kijken we elkaar aan. In onze hoofden leeft nog maar één gedachte: Hier had God Zijn Kerk. Hier hebben Paulussen en Silassen Gode lofzangen gezongen: hier hebben Koningskinderen geworsteld met de dood. Hier heeft de vader der leugens Gods kinderen de waarheid willen doen verloochenen; hier heeft genade gezegevierd.

Dan staren we nogmaals op het rijtje namen in de gids door John Knox genoemd: Henry Forrest, George Wishart, John Roger... Henry Forrest; openlijk betuigde hij zijn instemming met de beruchte Places van Patrick Hamilton, de eerste martelaar van de Schotse Reformatie. Het kostte hem zijn leven. Niet ver van deze plaats scheidde hij van de aarde. Uitgeworpen door zijn moeder, de kerk; aangenomen door zijn Vader, zijn God.

Dan: George Wishart, een vader missend op aarde, een Vader krijgend in de hemel.

Een wees en toch een kind!

Een kind en ook een knecht!

Maar in welk een weg....?

2. Zijn weg tot het licht

Als Schotlands eerste martelaar in 1528 uitroept: "Hoe lang zal duisternis dit koninkrijk bedekken?" dan stijgt deze droeve klacht als reukwerk op voor Gods aangezicht en eer het geroepen wordt, is er al geantwoord. Ja, de Heere Zelf was begonnen het licht van Zijn waarheid te ontsteken. George Wishart is dan nog maar vijftien jaar oud. Zijn vader, die hij enkele jaren geleden verloren heeft, bekleedde een voorname functie onder de regering van Jacobus de Vierde. Klerk van Justitie was hij

en koninklijk advocaat. Door het verlies van George's vader is er een gat geslagen in zijn jonge leven. Vaders stuwende kracht moet hij missen. Deze leegte in zijn leven zal nimmermeer gevuld kunnen worden; zelfs de beste en plechtigste ceremoniën in zijn moederkerk kunnen dit niet vergoeden. Gelukkig wordt zijn moeder in de opvoeding gesteund door haar broer James Learmont.

Familie- en traditiegetrouw wordt gekozen voor een geestelijke opleiding. George is gehoorzaam aan de wil van zijn ouders en laat zich ongemerkt onderdompelen in on- en bijgeloof. Een traditie van eeuwen oud wordt hem op de rug gelegd. George weet niet beter, kan ook niet beter weten; hij wandelt in onwetendheid.

De roeringen die er op het kerkelijk erf gaande zijn, gaan nog langs hem heen. Vele contacten heeft hij in die tijd met leidinggevende geestelijken. Nauwe relatie onderhoudt zijn familie zelfs met David Beaton, de abt van Anbroath, later berucht kardinaal van St. Andrews.

George maakt zich in die jaren de kennis eigen van de Griekse taal. Weinigen zijn er die deze taal dan kennen. 't Is alleen maar te leren in Aberdeen, een stad aan de oostkust van Schotland, en naar alle waarschijnlijkheid leert ook George ze daar. Het is een vaardigheid, die hem toegang geeft tot het lezen van het Nieuwe Testament in de oorspronkelijke taal. Het vervolg van zijn studie ligt in het buitenland, Duitsland, in Wittenberg en Marburg. Wanneer we nagaan, dat dit zo ongeveer rond 1530 is, dan weten we genoeg. De strijd in Duitsland aangaande de waarheid is in volle gang. Toch wel opmerkelijk, dat velen uit verschillende landen juist in die periode Duitsland bezoeken, zij het voor noodzakelijke studie.

En wat bij velen is gebeurd, gebeurt ook bij Wishart. Hij hoort hier vele nieuwe dingen. Hij hoort hier werkelijk 'de nieuwe leer' verkondigen. Weldra wordt hij geslingerd als een baar der zee. Hoop en vrees doen hem beurtelings onrustig worden. Menigmaal stort de vraag van de Atheners in zijn hart en roept hij: 'Kan ik niet weten welke deze nieuwe leer zij, daar gij van spreekt? Want gij brengt enige vreemde dingen voor mijn oren?'

George is er de man niet naar om al wat nieuw is terzijde te schuiven zonder persoonlijk onderzoek. Een begeerte en verlangen om meer te weten bezet hem. Bevend en nieuwsgierig grijpt George naar de geschriften. Luthers Stellingen worden door hem verslonden.

Uit is het met zijn zekerheden, en de ijzeren dogma's van Rome verliezen hun hechtheid. Het is als bij een muur, waarvan de voegen scheuren. De ene steen na de andere valt, totdat het gehele bouwwerk verandert in een ruïne. Niets dan twijfel!

Nu was George wel wat twijfel gewend, want hoe kon je immers ooit zekerheid hebben binnen de roomse religie daar je zelf toch nooit bepalen kon, of je werken vol genoeg zouden zijn om de hemel aan te doen. Maar deze twijfel was dieper, intenser! Het ene ogenblik wenst hij zich veilig in zijn geboorteland, het andere moment wordt hij weer zozeer in beslag genomen door hetgeen hij heeft gezien en gehoord, dat hij het toch ook niet meer zou willen missen

Zo worstelt George Wishart met de levensproblemen. Zou het dan toch mogelijk zijn, dat de heilige kerk kon dwalen? Hij kan dat maar niet geloven. Hij kan maar niet aanvaarden, dat geen deugden gewicht in de schaal kunnen leggen ten opzichte van de zaligheid, maar dat het hét geloof alleen is, dat de zondaar rechtvaardigt; ja, nog sterker, dat zelfs het geloof slechts middel is ter rechtvaardiging en dat ook dat, als gave Gods, op zichzelf niets verdienstelijks bevat. George wil er niet aan, dat er geen deugdzaam, maar een goddeloos mens gerechtvaardigd wordt. Hij heeft hier te kampen met een vraag, die de opstellers van de Heidelberger Catechismus in later dagen zó zouden verwoorden: 'Waarom zegt ge, dat gij alleen door het geloof

rechtvaardig zijt?' 'Niet dat ik vanwege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam ben; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijn gerechtigheid voor God is, en dat ik die niet anders dan door het geloof aannemen en mij toeëigenen kan'.

Wat deze mensen beschreven, wordt door Wishart ervaren. Het wordt voor hem levende werkelijkheid, dat het geloof 'in het minst geen stuk of deel is van de gerechtigheid, die de mens rechtvaardig doet zijn in Gods ogen'.

Al onderzoekende gaat George de grote kloof zien die er ligt tussen Rome en Reformatie en zolang hij nog niet eens Anderen is, bevindt hij zich in die kloof. Een kloof van enerzijds 'doet dat en gij zult leven' en anderzijds 'leef en doe dat'. De kloof tussen werk- en genadeverbond.

Gelukkig zijn er hier in den vreemde mensen, die hem de 'weg Gods bescheidenlijker uitleggen'. Zo onder andere zijn landgenoot Patrick Hamilton, die nog spreekt na zijn dood in zijn *Places**, met haar aangrijpend slot:

'Stuur dan niet aan op de erfenis des hemels door op uw goede werken te steunen, want als ge dat doet, rekent ge uzelf heilig en gelijk aan Hem, omdat ge van Hem niets uit genade wilt nemen en alzo zult ge vallen van de hemel als Lucifer voor zijn hoogmoed'.

Niet anders leert George in zijn gesprekken met een zekere Robert Barnes, die hij hier in Duitsland ontmoet. In een volgend hoofdstuk komen we op Barnes' leven terug; een enkele uitspraak van hem willen we u echter niet onthouden.

Wanneer Barnes bezig is met de verklaring van Romeinen 3:28 dan roept hij uit: 'Hier hebt ge het, hier hebt ge het *sola sola, alleen alleen*; zodat ge niet meer hoeft te roepen om het alleen. De Heilige Schrift zegt, dat geloof alleen, rechtvaardigt, omdat het datgene is, waardoor ik hang aan Christus. Ge kunt zeggen wat ge wilt, indien ge niet geheel en volledig en alleen u geeft aan Christus, dan ontkent ge Hem en veracht Hem. Nu is het niet zo, dat daar enige verdienste is in het geloof zelf, het is geheel en al de gave Gods. Zij die geloven, dat Christus hen heeft gewassen van hun zonden; zij zijn de Kerke Gods'.

Dat Robert Barnes geen loze taal sprak, blijkt later wel als hij zijn leven moet geven voor Gods zaak. Aan de staak gebonden met Jerome en Garret getuigt hij op dezelfde wijze als voorheen, en het kan ook niet anders, want het is Gods Geest Die hem leidt: 'Ik geloof, dat Christus' dood en lijden het voldoende rantsoen is voor de zonde der gehele wereld en dat daar geen andere voldoening is voor de Vader dan alleen door het lijden en sterven van Zijn Zoon'. Daartegenover getuigt hij van zichzelf: 'Ik weet, dat het beste werk, dat ik ooit deed, onzuiver en onvolkomen was'.

Aan de hand van deze getuigenissen zien wij George worden onderwezen in de gronden van de ware gereformeerde leer en in hem de overtuiging groeien, dat 'degene die niet werkt, maar gelooft in Hem, Die de goddeloze rechtvaardigt, dat diens geloof tot rechtvaardigheid wordt gerekend'.

Uit is het dan met de geestelijke evolutieleer, waarin de mens met zijn werken steeds heiliger wordt en opklimt tot God. Wég de gedachte, dat een geheiligd mens gerechtvaardigd wordt. Nu wordt de gerechtvaardigde geheiligd! Geheel in de lijn van de Schrift wordt eerst de boom goed en de vruchten volgen als een vanzelfheid. In Christus ingelijfd, leeft George Wishart nu een leven in ware dankbaarheid. Voor hem is het werkelijkheid geworden:

Gij hebt, o Heer in 't doodlijkst tijdsgewricht, Mijn ziel gered, mijn tranen willen drogen, mijn voet geschraagd; dies zal ik voor Gods ogen, steeds wandelen in 't vrolijk levenslicht.

3. Buiten de legerplaats.

Duidelijk ziet George, hoe zijn vaderland verdrongen ligt in een poel van bijgeloof en afgoderij. De roomse geestelijkheid heeft alle macht in handen en regeert met tirannieke heerschappij. Alles wat zich tegen haar verheft, wordt bedreigd door vuur, brandstapel of schavot. Hoe nodig is het, dat zijn vaderland wordt voorzien van de zuivere bron van het Woord van God. Het Boek des Levens is immers voor het merendeel gesloten en de geestelijke leidslieden murmelen hun 'preken en gebeden' in een voor het volk onverstaanbare taal, het Kerklatin.

Nu had de provoost van het stadje Montrose, John Erskine, in 1534 een geleerd man uit Frankrijk laten komen om een school in Montrose te stichten, ten behoeve van het onderwijs in de Griekse taal. Hoewel de priesters daarover menigmaal hun wenkbrauwen fronsten, weerhield het de provoost niet zijn plannen te verwezenlijken. Juist aan deze school wordt George Wishart in het jaar 1536 als onderwijzer benoemd. Onbeschroomd oefent hij zijn leerlingen hier in de Griekse taal, de taal, die hen toegang geeft tot de bestudering van de Heilige Schrift in al haar volheid en oorspronkelijkheid. George verschaft zijn leerlingen copieën van het Griekse Nieuwe Testament. Dit blijft niet onopgemerkt! Loerende ogen en boze tongen doen hun werk. Aan spionnen is er geen gebrek en al gauw wordt de hogere geestelijkheid op de hoogte gesteld van het 'kerkondermijnende' werk, dat Wishart verricht. Het duurt dan ook niet lang, of de dienstdoende plaatselijke geestelijke, John Hepburn, sommeert hem te verschijnen voor het diocesaanse hof.

Wat nu te doen? Kruipen in het hol van de leeuw? Te gaan naar de plaats, waarvan je tevoren weet, dat het je leven kost? Zijn dienstwerk nu al beëindigen? Neen, dat niet! Niet vallen in handen van mensen. Wie weet is er elders arbeid voor hem. Dan het heil maar zoeken in de vlucht.

En zo verlaat Wishart zijn geboorteland, niet lang nadat hij haar bodem heeft betreden.

Het licht wordt niet verdragen. Met de meest wanhopige en bloedige middelen zal men pogen alle kaarsen te doven. En dat terwijl alles schreeuwt om een radicale en volkomen hervorming.

Een hervorming, die niet mogelijk is zonder de valsheid van het bijgeloof der kerken aan de kaak te stellen.

En zo doordacht is de geestelijkheid wel, dat ze weet, dat heel haar afgodendienst in het daglicht zal worden gesteld, wanneer de Heilige Schrift verstaanbaar zal worden gemaakt voor het ganse volk. Uitgestoten van zijn volk, verlaat George Wishart het vaderland, dat hem niet verdraagt. Hij verlaat het volk, dat op dat moment niet weet, wat het doet. Ze hebben zijn brandende en lichtende kaars slechts voor een ogenblik gezien. Ze hebben zich daarin mógen verheugen, maar hebben het niet gewild.

George Wishart, die in leer, maar nog sterker in leven, tegen hen getuigt. Een man, waarvan John Knox de Schotse kerkhervormer later zegt: 'Hij is een man van zulk een genade, zoals voor hem nog nimmer in dit rijk is gehoord; zulk een genade als zelden in iemand wordt gevonden. Hij is niet alleen buitengewoon geleerd in de theologie, maar ook in andere wetenschappen. Ook bezit hij in rijke mate de gave der profetie, zodat hij zaken ziet met betrekking tot zichzelf, maar ook betrekking hebbend op anderen, welke zaken hij ook publiekelijk bekendmaakt, en de geschiedenis heeft bewezen, dat het waarachtig geweest is'.

Ook Thomas Mc-Crie schrijft in dezelfde geest als hij stelt: 'Zelden in de kerkgeschiedenis komen we zo'n vriendelijke en interessante figuur tegen als George Wishart. Hij steekt boven zijn landgenoten van die tijd uit in geleerdheid. Hij kan zeer

overtuigend spreken. Op zijn leven is niet het minste aan te merken en zijn manieren zijn minzaam en hoffelijk. Zijn innige vroomheid, ijver en moed in de zaak van de waarheid gaan vergezeld met zachtmoedigheid, bescheidenheid, geduld, voorzichtigheid en liefde'.

En zeker John Knox kan het weten, want hij heeft zoveel mogelijk het gezelschap van Wishart genoten. Deze mensen hebben niets anders kunnen beschrijven dan de beeltenis van Christus in de persoon van Wishart weerspiegeld.

Maar al zijn godzaligheid kan George niet in het land houden. Het vuur wordt hem te heet onder de voeten en hij wijkt uit naar Engeland, waar vrienden hem met open armen ontvangen. Van deze vrienden, woonachtig in een bakermat van reformatorische beginselen, Cambridge, noemen we slechts Robert Barnes, een oude bekende uit Duitsland, en Hugh Latimer.

We kunnen niet nalaten, al is het een zijspootje, even de schijnwerper te richten op deze kring in Cambridge, waar George Wishart zo 'n gezegende tijd heeft gehad.

4. Broeders in benauwdheid

Cambridge, in die tijd een stad te vergelijken met het Duitse Wittenberg en het Zwitserse Genève, althans wat betreft het werk der Reformatie in betreffende landen.

De grondslagen voor een hervorming werden er gelegd door onder andere Thomas Bilney en Hugh Latimer; zij verkondigden hier 'het nieuwe geloof. Mensen als Thomas Cranmer en Ridley hebben daar de Bijbel voor de studenten geopend in de oorspronkelijke talen: Grieks en Hebreeuws.

Twee van de genoemde personen zullen we voor het voetlicht halen en wel zij, die voor ons in verband met Wishart van het meeste belang zijn.

Allereerst **Robert Barnes**, de man, die George Wishart heeft uitgenodigd naar Cambridge te komen. Nadat Barnes in Leuven heeft gestudeerd, wordt hij prior van het augustijner klooster in Cambridge in 1523. Daar trekt hij veel volk door zijn lezingen over heidense wijsgeren, hetgeen velen meer zint dan 'het eenvoudige Christendom dat Latimer en Bilney brengen in de stad'. Vervolgens behandelt Barnes Paulus' Brieven, hetwelk bij onder andere de godvrezende Stafford veel weerstand oproept. Velen verwonderen er zich overigens over, dat iemand als Barnes, 'die jegens de waarheid nog zozeer een vreemdeling is, der dwaling zulke gevoelige slagen kan toebrengen'.

Ondanks zijn machtig waarschuwende stem tegen de bisschoppen en huichelaars is hij echter toch nog blind voor de eigen in- en uitwendige afgoderij. Dit totdat de zachtmoedige Thomas Bilney 'als een David de Goliath der universiteit weet te vellen'.

En dat op een wonderlijk zachtmoedige wijze. Na vele dagen en nachten in het gebed te hebben doorgebracht, dringt hij Robert Barnes aan tot waarachtige bekering en 'na vele samsprekingen en veel gebeds wordt Robert Barnes tot het Evangelie van Jezus Christus bekeerd'.

Nauwelijks opent Barnes zijn mond omtrent de waarheid, die eerst dan wezenlijk gestalte in hem heeft gekregen, als de agenten van kardinaal Wolsey de handen aan hem slaan. Vele anderen, die ook op de verdachtenlijst staan - zoals Bilney, Latimer en Stafford - zijn intijds gewaarschuwd en gevluht.

Barnes wordt meegevoerd; zijn gemoed is zeer ontroerd. De hele dag laten ze hem wachten, en hij wordt gekweld door vrees. Eindelijk wordt hij toegelaten tot de kardinaal, Wolsey. Naar de gewoonte van die tijd laat Barnes zich op de knieën vallen, waarop Wolsey hem geërgerd vraagt: 'Kon je in de Bijbel niet genoeg stof

vinden om te preken? Moest je je zo ergeren aan mijn paleis, mijn stoet, mijn vergulde schoenen, gouden ketens en zilveren kruisen, dat je mij tot het ridiculum caput - het voorwerp van de spot - moest maken?

Men heeft zich mooi ten koste van mij vermaakt. Waarlijk, het was een preek, geschikter voor het toneel dan voor de preekstoel; bovendien heb je aan het slot gezegd, dat ik een paar rode handschoenen droeg... om geen kou te vatten en toen heb je er satirisch bijgevoegd: en rode handschoenen? neen, bloedige handschoenen! Wat dunk je ervan, heer doctor?'

Barnes probeert het wat te omzeilen, maar spoedig blijkt, dat hij deze woorden tegen zijn leven heeft gesproken. De woede van Wolsey is groot. Hij voelt zich gekrenkt; zijn eer staat op het spel. Hij stelt Barnes dan de vuurdood voor ogen. Het wordt deze daar zeer bange. Omstanders proberen hem te doen herroepen en priemen steeds de woorden 'levend verbrand' in zijn oren, hetgeen hem doet ineenkrimpen van vrees.

'Het bloed stolt Barnes in de aderen; hij weet niet meer wat hij doet of zegt - ze leggen hem een papier voor en geven hem een pen in de hand en met verward hoofd tekent hij zijn naam met een diepe zucht'.

Nadat Robert Barnes openbaar schuld heeft beleden wordt hij toch weer opgesloten, totdat hij weet te ontsnappen op een zeer merkwaardige wijze. Het blijkt namelijk, dat men hem alsnog de vuurdood wil laten sterven. Wanneer een vriend van Barnes dat hoort, geeft hij de volgende raad: 'Man, doe net of je gek bent en schrijf de kardinaal een briefje, dat je van plan bent jezelf te verdrinken. Noem daarbij de plaats. Zet er ook bij, dat ze je moeten zoeken, omdat er in je kleren een belangrijk bericht zit voor de kardinaal'

De list gelukt, en zo zien we Barnes op de dag, wanneer anderen hem in het water zoeken, in armoedige kleding gehuld naar de haven van Londen wandelen om daar een schip te nemen naar Antwerpen, met het doel het vrije Duitsland te bereiken. In dat land aangekomen wordt de zwakte van zijn geloof versterkt en de sterkte van zijn ongelooft verzwakt. Hij mag er dusdanige wasdom in de genade ondervinden, dat hij sterkere stormen kan doorstaan. En hier is het, dat hij ook George Wishart tot een hand en een voet mag zijn.

Om de draad van het verhaal weer op te nemen: in Cambridge komt George Wishart ook in aanraking met **Hugh Latimer**. Enkele opmerkingen over het leven van deze Latimer zullen ons duidelijk doen zien, dat Wishart en hij elkaar na aan het hart hebben gelegen. Voor wat betreft zijn verleden, staat van Latimer opgetekend, dat hij bekend stond om zijn hete fanatieke geest. 'Hij paarde een bijtend vernuft aan een opbruisend gestel en een onvermoeide ijver en was steeds gereed om de misslagen van zijn tegenstanders tot het voorwerp van zijn scherpe spot te maken'.

Later zegt Latimer zelf: 'Ik was een stijfzinnig papist'. In alles gedroeg Latimer zich als iemand, die door woord en geschrift zijn naaste zocht te behoeden voor de nieuwe leer.

Wanneer hij een felle aanval pleegt op Melanchton en diens leerstellingen geloven velen, dat Cambridge nu een kampvechter opgeleverd heeft, die 'de Wittenberger doctoren onder de ogen zou durven zien en het scheepje des Heeren redden'.

Velen denken dat, maar 'er was iemand onder de hoorders, die uit hoofde zijner kleine gestalte bijna niet werd opgemerkt; en dit was Thomas Bilney. Hij had gedurende enige tijd de handelingen van Latimer gadeslagen en diens ijver boezemde hem belangstelling in; ofschoon het al ijver was zonder verstand.

Bilney's geestkracht was niet groot, maar hij bezat een fijne takt en wist de gemoederen met grote juistheid te beoordelen; waardoor hij de dwaling goed

onderscheidde en tevens in staat was de beste middelen te kiezen tot haar bestrijding'. Vandaar dat men hem wel noemt 'een beproever van satans listen, die door God verordend is om de valse munt te ontdekken, welke de vijand in omloop bracht in de Kerk'.

Deze Bilney ontdekt de sofismen, drogredenen, van Latimer, maar tegelijkertijd voelt hij zich aangetrokken tot diens persoon. Zo komt hij tot het besluit Latimer voor het Evangelie te winnen. Na rijp beraad komt Bilney tot een merkwaardig plan, dat 'tot één der verwonderlijkste bekeringen heeft geleid in de geschiedenis'.

Hij gaat naar Latimer en gaat als volgt te werk: 'Om den wille Gods, hoort mijn biecht'. De ketter Bilney gaat biechten bij de roomse Latimer. Deze, die in gedachten deze grote vis al gevangen ziet in het Roomse net, is een en al oor. Merle beschrijft het als volgt: 'Bilney wierp zich voor de priester op de knieën en verhaalde hem met ontroerende eenvoudigheid de angsten die hij eenmaal geleden had in zijn ziel en de pogingen die hij had in het werk gesteld om daarvan verlost te worden; dat alles echter vruchteloos was geweest, zo lang hij bij het besluit was gebleven om de voorschriften der kerk te volgen: maar dat hij de vrede des gemoeds had verkregen, sedert hij geloofd had dat Jezus Christus is het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt. Hij beschreef Latimer de geest der aanneming, die hij was deelachtig geworden en de zaligheid, welke hij ondervond, nu hij God zijn Vader vermocht te noemen....

Latimer, die een werkelijke biecht meende te horen, luisterde zonder enig wantrouwen toe. Zijn hart was geopend en de woorden van de godvruchtige Bilney drongen onverhinderd daarin door.

Zijn levendige eenvoudige taal drong door als een tweesnijdend zwaard. Bilney was echter niet alleen: een nieuwe getuige - de Heilige Geest - sprak in Latimers ziel. Hij leerde God kennen aan de hand van God; hij ontving een nieuw hart. Ten laatste had de genade geheel de overhand'.

Later moet Hugh Latimer eerlijk van deze biecht getuigen: 'Ik leerde bij deze ene biecht meer dan vroeger door veelvuldig lezen en gedurende vele jaren'. De biechtvader en niet de biechteling ontving absolutie!

Het is deze Latimer, waardoor George Wishart in Cambridge wordt geordend tot 'reader'. Reader: was een lagere rang in de roomse kerk met een preekbevoegdheid. In tegenstelling tot hogere rangen mocht een reader wel trouwen.

Wanneer Latimer hem dan voorstelt als reader te gaan werken in Bristol, stemt Wishart graag toe. De kennis, die hij zich heeft eigen gemaakt, wil hij met al wat in hem is, aanwenden tot heil en nut van zijn naaste. En zo mag ook deze zaaier gaan om te zaaien. Stenen en doornen zouden hem op die weg echter niet blijven bespaard...

5. Als dwalende schapen

Vijftien maart 1539. George Wishart mag de sluier van het Woord Gods optillen. Hij mag het stof wegblazen, dat dat Woord zo lang heeft bedekt. En met vreugde mag hij deze loopbaan gaan, die Hij voor hem had uitgedacht, Die gezegd heeft, dat 'niemand zichzelf die eer zou aannemen, maar degene, die daartoe van Hem geroepen is, gelijkewijs Aäron'.

En het wordt een bewogen zondag. Dezelfde geestelijkheid, die Latimer het zwijgen had opgelegd en die Robert Barnes gedwongen had te herroepen, is weer op haar hoede. Niets ontgaat haar. Hoewel Wishart van de gevaren weet, verstaat hij toch niet de bijzondere kunst om mensen zonder liegen te bedriegen. Eerlijk doet hij zijn werk in de St. Nicolaaskerk en in zover God hem onderwezen heeft, onderwijst hij het volk,

dat in onwetendheid haar weg gaat.

Nauwelijks is de dienst ten einde, of zijn tegenstanders werpen zich als roofvogels op hun prooi. Met de beschuldiging is men gauw klaar: 'Wishart heeft een leer verkondigd, die door de kerk vervloekt is'. Zo komt George in handen van de Mayor (soort burgemeester) van Bristol. Deze weet er niet goed raad mee en schrijft een briefje naar Cromwell en, zoals een geschiedschrijver ons toevertrouwt, 'in handen van Thomas Cromwell was Wishart veilig'. Om dat te kunnen begrijpen, moeten we natuurlijk wel iets meer van deze Cromwell weten.

Volgens Fox is deze Cromwell in korte tijd opgeklommen van een eenvoudige afkomst tot zeer voornamen posities. Hij was dan ook bekwaam voor allerlei zaken. Doch het voornaamste van hetgeen Fox over hem vertelt, is wel, hetgeen hij zegt over Cromwells inwendig leven: 'Hoe begerig en vurig was Cromwell in de zaken van Christus. Zijn gehele leven was niet anders dan een voortdurende zorg, hoe de rechte kennis van het Evangelie verbreed kon worden en hoe Gods kerk kon worden gereformeerd. Hij ijverde zeer voor de vertaling van de Schrift in het Engels, opdat iedereen haar zou kunnen lezen'.

Doch hoe hoog Cromwells ster ook was gerezen, net als ieder ander kon hij heel diep vallen. Voor Hendrik de Achtste was dat geen probleem! Een jaar nadat Cromwell George Wishart in bescherming neemt, is het met hem afgelopen. Jaloerse mannen brengen hem in discrediet bij de koning. Gretige klauwen slepen hem naar de gevangenis De Tower. Praatgrage monden stapelen de ene beschuldiging na de andere op zijn hoofd en het doodvonnis staat vast.

In dit alles blijft hij waardig en rustig en welke zaken men ook te berde brengt, in alles blijkt hij de meerdere te zijn van zijn beschuldigers. Niet in het minst daarin, dat hij in zijn slotwoord hen en de koning toewenst, dat ze lang in vrede en gezondheid mogen leven. Na een ontroerend gebed wordt hij afgevoerd en een ogenblik later rolt zijn hoofd op het schavot. Dat is 28 juli 1540, een jaar nadat hij Wishart geholpen heeft.

Enkele jaren later zou Hendrik de Achtste deze trouwe raadsheer graag terug willen zien, dat was ten enenmale onmogelijk. Cromwell was gedood en ook zijn bloed zou eenmaal van 's konings 'zwarte ziel' geëist worden.

Nu de Mayor van Bristol aan deze Thomas Cromwell om raad vraagt inzake George Wishart, bevindt deze zich in veilige handen, doch slechts even! Vijandige krachten zijn aan het werk. Ze laten hun prooi zomaar niet gaan. Juist in deze tijd voert koning Hendrik de Achtste de zo zeer berucht geworden 'Bloedartikelen' in, 1539. Hij doet dat om de eenheid in geloofszaken te handhaven. In deze artikelen wordt ieder, die de transsubstantiatieleer, de mis, de biecht, het celibaat loochent, met de doodstraf bedreigd. Een golf van doodvonnissen is het gevolg, waaraan pas de opvolger van Hendrik de Achtste - de godvrezende Eduard de Zesde - een eind maakt.

Ook Georges leermeester Latimer wordt slachtoffer van deze wet. Hij weigert haar te ondertekenen, ook hij wordt in de gevangenis gezet. Voor George Wishart zelf komt deze wet net te vroeg. Hij ruikt de vrijheid, maar krijgt haar niet. Er wordt een aanklacht opgesteld en George moet voor een geestelijke rechtbank verschijnen. Eén van de rechters is Thomas Cranmer

In een vroeger stadium hadden vijanden Thomas Cranmer smadelijk 'stalknecht' genoemd, omdat hij in een herberg woonde. Ironisch merkt iemand op in dat verband: 'Deze naam past Thomas Cranmer goed, want in zijn lessen wreef hij de broeders monniken ruw de rug en roskamde hij de luie priesters, dat het lust was om te horen'.

Al behoeven we aan Cranmers oprechtheid niet te twijfelen, toch heeft de waarheid wel moeten lijden onder zijn voorzichtigheid. Zo bijvoorbeeld in de kwestie van de

Bloedartikelen. Cranmer was heimelijk getrouwd, maar na de uitvaardiging van de artikelen stuurt hij zijn vrouw voor vier jaar naar Duitsland. Naar de buitenkant toe hinkte hij vaak op twee gedachten. Dit zien we ook in de zaak George Wishart. Vertegenwoordigd in de functie van aartsbisschop van Canterbury adviseert hij Wishart te herroepen. Jammer, hier wordt tegen geweten in gehandeld, tegen beter weten in; hier wordt tegen meerder licht gezondigd.

En George Wishart bezwijkt. Hij kan nog niet met zijn Meester waken. Hij vindt zijn leven terug in dat van de discipelen aan de ingang van de Hof van Gethsémané. Hij dwaalt hier rond als een schaap, dat zijn herder, heeft verloren. Hij zal herroepen, het leven wenkt nog, de dood verschrikt, vervolging maakt hem bang, Godsvreze wordt nog overheerst door mensenvrees, 't ongeloof is hem de baas, en zo gaat George Wishart dezelfde gang als eens ... Thomas Cranmer, Thomas Bilney, en vele anderen, die, in de hitte der vervolging, hun Heere verloochenden voor dit geslacht.

En ook ... als eens de apostel Petrus!

6. 'Ik heb voor u gebeden'

Zoals al eerder gezegd is, heeft George Wishart een leer verkondigd, die door de kerk werd vervloekt. We willen in dit hoofdstuk wat nader ingaan op de beschuldiging zelf. Hoewel het gemakkelijker is dit stilzwijgend voorbij te gaan, achten we dat strijdig met de beschikbare historische gegevens.

De meesten bronnen zwijgen over Wisharts periode in Bristol, maar de Mayor van Bristol heeft hiervan verslag gedaan in een soort gemeentearchief, waarmee jaren daarvoor door de plaatselijke autoriteiten was begonnen. In dit archief wordt ook de zaak Wishart vermeld. In het kort komt het op het volgende neer: 'Een zekere Schot - George Wishart - hield een rede in de St. Nicolaaskerk, in welke rede hij de meest godslasterlijke ketterij huldigde, die ooit werd gehoord.

Hij verklaarde openlijk, dat Christus geen enkele verdienste had, noch voor hemzelf noch voor ons. Deze ketterij bracht vele mensen in Bristol in twijfel en verschillenden werden erdoor besmet'.

Er zijn historici, die dit overnemen en er min of meer vergoelijkend aan toevoegen, dat Wishart in het vuur van zijn reageren tegen de roomse verdienstelijkheidsleer verviel tot deze extreme gedachte en daarmee met het badwater ook het Kind van de verdienste - Christus' verdienste - overboord wierp.

We laten dit voor wat het is, maar achten het met Wisharts biograaf Rogers ten enenmale onmogelijk. Zeker, omdat dit gebeuren plaatsheeft na Wisharts bekering, dewelke toch zelf een vrucht was van die verdienste, die voor hem de dagelijkse bron was, waaruit hij leefde. Zou de eerder genoemde mening waar zijn, dan zou daarmee de ganse zaligheid op losse schroeven gezet worden. Dan hoefde Wishart ook niet tegen Rome te ageren. Dan hoefde hij ook niet kort erna de Eerste Zwitserse Geloofsbelijdenis, één der Protestantse Pleidooien, te vertalen! Luidde één artikel daarvan niet als volgt:

'Daar Christus alleen onze Voorspraak en Middelaar, ons Onderpand en Zoenoffer, onze Heere en Koning is, stemmen we toe en belijden Hem alleen als ons Rantsoen, onze Verzoening, Voldoening en Boetedoening, onze Wijsheid en Advocaat en als onze enige Verlosser; verwerpende totaal alle andere middelen van leven en behoud, uitgezonderd Christus'.

Waarom zou Hugh Latimer hem dan geordend hebben tot 'reader'?

Zo zouden we door kunnen gaan met vragen opwerpen, hoewel daardoor de

beschuldiging zelf niet wordt ontkracht. Toch weet Rogers ons een acceptabele oplossing aan de hand te doen. Zijns inziens schuilt de fout bij de kroniekschrijver, die één schrijffoutje heeft gemaakt met verstrekkende gevolgen. Wanneer we namelijk het woordje *nother* vervangen door *mother* dan is de gehele problematiek opgelost en komt het erop neer, dat George Wishart niet de verdienste van Christus loochent, maar die van Maria, de moeder van Christus.

Wel heeft George Wishart met Petrus zijn Heere smaadheid aangedaan door te herroepen. Gelukkig heeft hij tot zijn eeuwige behoudenis nimmer Christus' verdienste ontkent en is zijn leven, getuige vele schrijvers, een sprekend bewijs geweest, dat hij voortdurend uit en van die verdienste leefde.

Hoe ging Wisharts herroeping in zijn werk? 't Is zondag 13 juli van het jaar 1539. Een wonderlijk toneel speelt zich af in Bristol. Door de straten loopt een man, die we kennen. 't Is ook een gekende des Heeren. In zijn armen draagt hij een bos takken. Zijn hoofd is gebogen. Hij gaat een smadelijke gang. Omringd door geestelijken, in feestkledij getooid, wandelt George Wishart naar de St. Nicolaaskerk. Met niet minder zijn zijne rechters tevreden. Voor aller oog en oor zal deze ketter zijn dwaling herroepen. Eerst zal hij de mensverheerlijkende preek van een geestelijke moeten aanhoren. Deze zal hem ervan trachten te doordringen, hoe groot en verfoeilijk zijn wanbedrijven zijn. In zijn oren zal klinken, hoe genadig en barmhartig de kerk is, dat ze zelfs zó één haar absolutie wil schenken. De bos takken moet verbeelden, dat hij waard is verbrand te worden.

Schijnbaar gewillig, doch niet van harte, want dat is onmogelijk, laat George het zich welgevallen. Als een lam draagt hij zijn last, maar niet als hét Lam. Geen enkele geestelijke vertoont de blik van Christus in de zaal van Kajafas en ook geen geestelijke zou met die blik kunnen bewerken, hetgeen Christus' blik bewerkte bij Petrus.

Zo gaat Wishart daar, stemmeloos, willoos, moedeloos. Als een dwaal- ziek schaap. Veroordeeld en verfoeid door de kerk, die niet verstaat, dat hier een schaap zo onbedacht zijn Herder heeft verloren. En zo komt Wishart op de plaats, waar nog slechts één bede rest: *Ai, zoek uw knecht, schoon hij Uw wetten, schond.*

Zijn Herder alleen kan maken, dat het wordt: 'En naar buiten gaande, weende hij bitterlijk'.

Al is George Wishart nu door de kerk uitgeworpen, gelukkig zijn er ook anderen, leken ook, met meer geestelijk inzicht. Hun droefheid uit zich in felle verontwaardiging. Ze moeten hun hart luchten, nu één hunner zó is behandeld. Neen, ze kunnen hem niet meedogenloos laten vallen, ook niet na zijn revoco (ik herroep). Zo schrijft één van de inwoners van Bristol aan de autoriteiten, wier geweten met aards bloed is besprengd:

'O, gij vijanden, van Gods Woord, waarom hebt ge bovengenoemde getrouwe jongeman beschuldigd, die zijn preek hield uit Gods Woord? Hij deed niets buiten de Heilige Schrift om en bevrijdde zijn geweten van jullie! O, gij schurken, welk een wreedheid hebben jullie begaan door deze getrouwe reader in de gevangenis te werpen. Hoewel het de opdracht is geweest van de koning en zijn raad, de geestelijken, is de opdracht van God als zijnde de Koning der koningen veel belangrijker! Gij dwaze mayor en die schurk Thomas White, de leugenaar Abynton en die kletskaus Pacy, die vleierende Hutton en die dronken Tonell, die vrekkige Thorn en vele anderen, het zal u berouwen! O, gij verharde boeven, die niet vreest voor het Woord van God als zulk een integer en getrouw man de moeite nam dat Woord oprecht te prediken en die gij moeite aandeed. Het zal jullie berouwen, dat je dit gedaan hebt! Vaarwel, vijanden van Gods Woord!'

Zo luidt de taal van een vriend, een inwoner van het dorp, die het niet kan verdragen, dat zulk onrecht geschiedt. Zijn sterke rechtvaardigheidsgevoel zoekt een uitweg in mogelijk grove woorden, die echter beter de kern raken dan alle vleierende tongentaal, die de hoofdzaak uiteindelijk alleen maar verdoezelt. Zo strijdt hij de taal, een machtig en gevaarlijk wapen, zeker in die tijd, toen elk woordje gewogen werd. De vrees van een Nicodémus is bij deze man op dit moment ver te zoeken en hij zoekt de waarheid in alle helderheid voor ogen te stellen voor de geestelijke leidlieden.

Toch, hoe goed ook bedoeld, George heeft zijn hulp niet nodig. Hij heeft een ander Advocaat, Die ook in deze Zijn wijze bedoelingen ten uitvoer brengt, ook en juist door deze onbegrijpelijke wegen in Bristol.

En zo wordt het ook voor Wishart waar, dat, hoe donker ooit Gods weg zou wezen, Hij toch in gunst zou zien op die Hem vreesden. Ook na deze diepe val bleef het gelden: *Hij zal hem - George Wishart - nimmer om doen komen, in dure tijd of hongersnood.*

7. Zonen van hetzelfde huis

Na deze ingrijpende gebeurtenissen verlaat George Wishart Bristol en begeeft zich weer naar het vasteland van Europa. Hij verblijft in Duitsland en zeer waarschijnlijk ook in Zwitserland. Daar heeft hij vele contacten met andere godgeleerden, ook uit de Zwitserse kantons. Met grote aandacht bestudeert George de Eerste Zwitserse Geloofsbelijdenis, (zie bijlage 1) die tevens het middel wordt tot een grondige verdieping in de leer der reformatoren. Intussen wordt daardoor Wisharts geloof versterkt. De Heere weet hem te oefenen in de praktijk der godzaligheid. Hij weet immers, welke omzwervingen dit Zijn kind nog te wachten staan. En Hij weet hem zó te oefenen, dat hij in later tijden weet, hetgeen anderen nodig hebben in voor- en tegenspoed.

George Wishart is zó 'n bewonderaar van deze Confessie, dat hij niet aarzelt deze in het Engels te vertalen. Dat moeten zijn landgenoten ook lezen. Waardoor hij zelf gezegend is, zouden ook anderen gezegend kunnen worden. Dit getuigenis van zaligmakende genade in deze geloofsbelijdenis vastgelegd, moet de wereld ingestuurd worden. Hij vindt er nogmaals in bevestigd, hetgeen hij eerder in Wittenberg heeft geleerd en gelezen.

Dezelfde taal, dezelfde zaken, hier en daar wat anders verwoord, maar de inhoud is eenduidig. En dat kán ook niet anders, want de in al deze getuigenissen verkondigde Christus is gisteren en heden en tot in eeuwigheid Dezelfde.

In 1542 keert George Wishart terug; weer vinden we hem in Cambridge. Nog richt zijn pad zich niet naar Schotland, nóg niet, maar lang zal het niet meer duren. Zoals de discipelen in Jeruzalem begonnen waren, zo wil ook George niets liever dan zijn landgenoten Gods heilgeheimen vertellen, maar de bestemde tijd is nog niet gekomen. In Cambridge is George eerst een poos bezig in het onderwijs. Hij wint de liefde zijner studenten voor zich, maar wat meer is, hij mag er van hen winnen voor de liefde Christi, die liefde, die alle verstand te boven gaat. Dat doet één zijner leerlingen later naar de pen grijpen en daaruit vloeit dan een liefdevolle levendige beschrijving, die we de lezer niet willen onthouden.

'Zo omstreeks het jaar 1543 was er in de universiteit van Cambridge een zekere Mr. George Wishart, die men gewoonlijk Meester George van het Bennet's College noemde. Hij was van grote gestalte en afgaande op zijn gelaatsuitdrukking van een melancholieke aard. Hij had zwart haar en een baard, was knap van uiterlijk, goed

geschoold in zijn moedertaal, hoffelijk, nederig, leraar maar ook leerling, goed bereisd. Wat kleding betreft, had hij nooit iets anders dan een mantel of stoffen tabberd, schoenen, een zwarte katoenen wambuis, eenvoudige zwarte kousen, een witte bef en witte handmanchetten. Vaak gaf hij zijn kledingstukken aan de armen, soms wekelijks, soms maandelijks, soms' driemaandelijks, net naar dat hem uitkwam, behalve zijn Franse pet, die hij al die tijd, dat ik hem meemaakte, bij zich droeg.

Hij was bescheiden, matig, godvrezend en haatte de hebzucht. Zijn liefdadigheid had geen eind, of het nu morgen, avond of nacht was. Hij at tweemaal per dag en vastte van tijd tot tijd. Het uitrusten was bepaald geen weelde, want hij lag op een poef van stro en gebruikte grove lakens, die hij ook zo weer weggaf. Gewoonlijk stond er bij zijn bed een bakje water, waarmee hij zich waste.

We gingen met elkaar om als David en Jonathan. Hij onderwees met grote ernst en bescheidenheid, zodat sommigen hem te streng vonden en hem wel hadden willen laten sneuvelen. Doch de Heere was zijn Verdediger. En nadat zij het hem aangedane onrecht hadden hersteld, wist hij hen na een goede vermaning in het juiste spoor te helpen en vervolgde zijn eigen weg.

O, dat de Heere hem bij mij, zijn arme leerling, had gelaten en dat hij had mogen voltooien, hetgeen hij begonnen was! In zijn onderwijs drong hij er altijd op aan goed te doen en wijdde hij ons in, in diverse schrijvers. Indien ik mijn liefde tot hem zou moeten verklaren, zijn liefde in het geven aan de armen, in het helpen verlichten, in het altijd bezig zijn met de vraag, hoe goed te doen aan allen en niemand te kwetsen, ik zou woorden tekort komen.

En ik betuig met mijn gehele hart, dat al hetgeen ik geschreven heb, waar is. Hij Die allen schiep, allen regeert en allen zal oordelen, weet, dat ik de waarheid gesproken heb, zodat de eenvoudige overtuigd zal zijn, de trotse beschaamd en de huichelaar geopenbaard'.

Dat schrijft Wisharts leerling Emery Tilney, die het voorrecht heeft gehad zulk een leraar gehad te hebben. Zijn bewondering en verbondenheid met Wishart zoekt een uitweg in woorden, nu zijn leermeester vertrokken is. Woorden, die gewagen van tere vriendschap. Een vriendschap, die niet verdwijnt; al is de vriend uit het oog verdwenen, nimmer zal zijn herinnering uit het hart van de vrienden in Cambridge gewist kunnen worden. Van deze vriendenkring in Cambridge mag met waarheid gezegd worden:

*Ai, ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zonen
van 't zelfde huis als broeders samenwonen,
daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd!*

8. Een geopende deur

Het valt voor de Cambridge kring niet mee George Wishart te laten gaan en dat is te begrijpen. Zij, die elkaar gevonden hebben in de meerdere Hogepriester zijn zo vereend van hart en ziel, dat ze hem slechts node laten vertrekken. Om Gods zaak dan maar!

Er lijkt zich voor George op één bepaald moment een gunstige gelegenheid voor te doen om terug te keren naar zijn geliefde Schotland. In 1543 schijnt de weg geëffend te zijn.

Er is namelijk een gezantschap Schotten op weg naar Londen om getuige te zijn van de huwelijksvoltrekking van Edward, prins van Wales, en Mary, dan nog minderjarig

koningin der Schotten. Georges oom James Learmont is daar ook bij, en hij is het, die George inlicht, dat het getij zodanig is gekeerd, dat hij wel kan teruggaan.

Daar - in Schotland - speelt zich op dat moment een strijd om de macht af. Koning Jacobus de Vijfde heeft zijn leven afgelegd en de zeer sluwe David Beaton heeft zich door middel van list en bedrog met 's konings testament weten in te dringen in de hoogste regionen van de regering. Daarbij kruist hij de degens met James Hamilton, graaf van Arran, die op dat moment een belijder mag worden geheten van de leer der Reformatie. Zolang deze twee mensen met elkaar op gespannen voet staan, heeft George Wishart naar de mening van oom James Learmont geen gevaar te vrezen.

Gaarne gaat George op deze vingerwijzing af en in hetzelfde jaar, 1543, vinden we hem terug in Schotland. En hoe? Als de dichter:

*'Hoe branden mijn genegenheên,
om 's Heeren voorhof in te treên.*

Dat de voorhoven in letterlijke zin voor hem gesloten zijn, dat is het ergste niet. Neen George kijkt over die muren heen. Wáár hij Gods Woord brengt, is van minder belang. Al is het in holen of spelonken, in

schuren of op het vrije veld, dat doet er niet toe, áls hij het maar mag brengen! Zeer begerig is hij om zijn landgenoten bekend te maken met die ene Naam, die onder de hemel gegeven is tot zaligheid, doch groot is de teleurstelling.

Ja, haast ogenblikkelijk loopt hij gevaar. Hoe dat zo? De rollen zijn omgekeerd. David Beaton heeft zich vast gezet in zijn zetel en de graaf van Arran acht de schatten van Egypte meerdere rijkdom te zijn dan die van Christus. Hij zweert zijn geloof in de leer der Reformatie af, ten einde de gunst van Beaton deelachtig te worden. Mensengunst is hem meer waard dan Gods gunst. Dit tot grote schade van de Kerk, die zich van nu af aan bedreigd voelt in haar bestaan. Om het dreigende gevaar te ontgaan, begeeft George zich naar zijn ouderlijk huis in Pitarrow, een klein plaatsje in een woest gebied, niet ver van Montrose. Daar verblijft hij een tweetal jaren, zijn tijd goed bestedend door middel van studie en kunstbeoefening. Getuige latere ontdekkingen moet George Wishart de schilderkunst hebben beoefend. Jaren later - in 1802 - vindt men namelijk tijdens het afbreken van dit huis onder de lambrisering, die de muren van een grote hal bedekte, een serie goed uitgevoerde schilderijen.

Boven de vuurplaats in de hal hing een schilderij van de stad Rome, met op de voorgrond een grote processie, die naar de St. Pieterskerk schreed. Voorop de paus met de tiara (pauselijke driekroon: priester, profeet en koning) op zijn hoofd, gezeten te paard en omringd door een college kardinalen te voet, blootshoofd en rijk gekleed. De deur van de St. Pieterskerk stond uitnodigend open om dit waarde gezelschap te ontvangen. Het onderschrift bij het schilderij doet ons in eerste instantie vreemd opzien. Daar staat namelijk:

'Uw verdienste, niet uw bedrog; uw waardigheid, niet uw eerezucht, bracht u tot deze hoge positie. Het pauselijk hof geeft, zoals we goed weten, met milde hand aan de armen en doet dat niet met tegenzin'

We zouden zo denken, dat de afgebeelde personen daar zeer vereerd mee geweest moeten zijn. Maar hoe kan een hervormer als Wishart zo iets doen?

Wishart toont hier de kunst te verstaan van het spreken in tegendelen. Hij bedoelt namelijk precies het tegenovergestelde van hetgeen hij schrijft. Een kunst, die in die tijd wel meer werd toegepast.

Wanneer we het geheel omkeren, krijgen we de juiste versie, die geheel overeenstemt met Wisharts houding tegenover de pauselijke curie. We moeten het dan als volgt lezen:

'Het pauselijk hof, zoals we goed weten, geeft haar gaven met tegenzin en schenkt niet overvloedig aan de armen. Tot deze hoge positie bracht uw ambitie u, niet uw waardigheid, uw bedrog en niet uw verdienste'.

George brengt in deze periode zijn tijd dus niet in ledigheid door, maar weet op de geschetste wijze gestalte te geven aan zijn overtuigingen, en wie zou de betekenis van zo'n schilderij niet vatten? Het sprak duidelijke taal.

Het is heel goed mogelijk, dat Wishart zich de schilderkunst heeft eigen gemaakt in Duitsland, waar in die tijd de school van Holbein naam maakte. Kenners zien veel overeenkomst tussen zijn werk en van dat van de school van Holbein, zeker wat kleurgebruik betreft. En dat George inderdaad de vervaardiger is geweest van o.a. dit schilderij weten we, doordat in zijn familie, waar veel over bekend is, eigenlijk niemand door de historici is opgespoord, die deze kunst beoefende.

Toch, hoe nuttig George zijn tijd dan ook besteedt, het is toch het doel niet, waartoe hij teruggegaan is naar zijn vaderland.

Na twee jaar is hij zijn isolement moe en begeeft zich naar het hem bekende Montrose. Wonderlijk wordt in die tijd de weg gebaad.

Niet lang geleden heeft de regering een acte uitgevaardigd, waarin stond, dat voortaan iedereen toegestaan werd de Bijbel in zijn eigen taal te lezen. En zo begint George het werk, waarin hij zijn gehele leven leggen kan. In Montrose legt hij de grondslagen van het wezenlijk Christendom en haar praktijk, zoals deze voortvloeien uit de belijdenis van de *Tien Geboden, het Onze Vader en de Apostolische Geloofsbelijdenis*. Als reader heeft hij 'preekvergunning', zodat hij ook hierin niets doet tegen de menselijke wetten in. Voor zijn doel huurt hij een huis nabij de kerk en legt er de Schrift uit aan wie dat maar wil. Wishart mag hier tonen, dat hij alles voor allen wil zijn. En wonder boven wonder vindt hij een geopende deur. Velen in de omgeving hebben al lange tijd met sterk verlangen uitgekeken naar de zuivere onvervalste bediening van Gods Woord, een bediening, die nu zo onverwacht door George Wishart wordt vervuld.

In dit dorp is Wishart, geweest als een Johannes, een brandende en lichtende kaars, die echter maar voor een weinig tijds gezien werd, want weldra wendt hij zich naar Dundee, een stad niet ver van Montrose verwijderd en zeer dichtbij St. Andrews. Nauwelijks elf mijl verwijderd van het loerend oog en het zeer scherphorend oor van de ons reeds bekende kardinaal Beaton. Deze bevindt zich op dat moment op het toppunt van zijn macht en in zijn beleid volgt hij nauwkeurig de beleidslijn van zijn voorganger James Beaton. Samen met de door hem omgekochte James Hamilton zal hij zijn handen bezoedelen met het bloed der heiligen.

Nauwlettend houdt hij George Wishart in de gaten, gereed om bij de eerste de beste gelegenheid toe te slaan. En al weet Wishart niet wat hem boven het hoofd hangt, Eén is er geweest, Die dit alles tevoren wist en Die niets zou laten geschieden, dat niet op één of andere wijze in Zijn Woord beschreven was. En met de vele heiligen, die het Asaf leerden nazingen, heeft ook George Wishart ongetwijfeld ingestemd:

*Geef 't wild gediert' dat niets in 't woên ontziet,
de ziele van Uw tortelduif niet over...*

9. 'Vervolgd, doch niet verlaten'

Hoe graag David Beaton ook zijn slag wil slaan, de wetten van het land weerhouden hem George Wishart enig kwaad te doen. De kerk zelf heeft hem geordend tot reader en de al genoemde wet geeft hem vrijheid tot spreken. Met lede ogen moet hij het

aanzien, dat Wisharts prediking gevolgd wordt door gezegende vruchten.

Om de lijn van het verhaal niet te verliezen en om niet te zeer te vervallen in de politieke geschiedenis gaan we hier voorbij aan de aanslag op David Beaton, waarvan sommige schrijvers Wishart als medeplachtige beschuldigen. Zie Bijlage 2.

Mogelijk treft George in Dundee een reeds bestaande gemeente aan. Hier handelt hij een tijdlang over de Romeinenbrief, een brief, waarover vele groten in Gods Koninkrijk zich hebben gebogen. Een brief, die in het kort de ganse leer der zaligheid bevat. Niet lang geleden was Calvijns Commentaar op deze brief verschenen en die had diepe indruk gemaakt op velen, ook op George Wishart. Schreef Calvijn niet in de algemene inleiding, dat hierin 'het voornaamste stuk van de danse zendbrief is, dat wij door het geloof gerechtvaardigd worden en dat de mensen geen andere rechtvaardigheid hebben dan de barmhartigheid Gods in Christus, als zij, door het Evangelie aangeboden zijnde, door het geloof wordt aangenomen?' Ook Calvijn blijkt ervan te weten, dat de mensen wanen, dat 'de rechtvaardigheid des geloofs hun niet nodig is, tenzij alle valse betrouwen hun benomen zij en dewijl zij door de zoetigheid der wellusten dronken en in grote zorgeloosheid verzonken zijn, zodat zij niet lichtelijk opgewekt worden om rechtvaardigheid te zoeken, tenzij zij door de vrees voor Gods oordeel verslagen worden'.

In Dundee stroomt het volk toe, al of niet begerig naar het Woord des Heeren. De geruchten over de prediking verspreiden zich zeer snel en het is geen wonder, dat David Beaton wel een stok weet te vinden om de hond - in dit geval George Wishart - te slaan. Hij beschuldigt hem ervan zonder koninklijke goedkeuring vele trouwe onderdanen des konings bijeen te roepen onder zijn getuigenis. Beaton weet zijn meerderen te doordringen van dit grote gevaar voor de roomse kerk en krijgt toestemming van hogerhand de prediking te stagneren. Daarvoor gebruikt hij een zekere Robert Mill, één der bestuurders van Dundee. Een man met een eervol verleden, een verleden, waarin hij zelfs smaadheid heeft geleden om de zaak van Christus. Maar die nu is weergekeerd als een hond tot zijn uitbraaksel. Eens verlicht geweest met de beginselen der Reformatie en nu fanatieker in zijn haat daartegen dan menigeen, die zulk licht niet heeft genoten.

In deze Robert Mill vindt David Beaton de juiste persoon om een verzoek tot Wishart te richten ten einde zijn prediking na te laten. Een verzoek hen niet langer lastig te willen vallen. Ja, een bede het stof van de voeten te schudden, daar ze zichzelf het Evangelie van Gods genade niet waardig keuren.

Robert Mill gáát, met een last die voor hem geen last is; neen, het is hem een onheilige vreugde dit te mogen doen. George Wishart treft hij aan, predikende het Evangelie zijns Gods, omringd door een schare heilbegerigen, die zich deze storing node laten welgevallen. Robert Mill overhandigt Wishart het bevelschrift. Nadat deze het heeft gelezen, slaat hij zijn ogen naar de hemel.

Daarheen waar zijn Koning zit, ter rechterhand Gods, om daar altijd voor de Zijnen, ook voor George, te bidden. *Opwaarts ziet hij, om op God te letten.* Het is alsof hij zegt: 'k Verwacht Uw trouwe hulp van boven'. Dan kijkt hij weer naar de aarde. Daar ziet hij de schare; daar ziet hij Robert Mill, die zich willens en wetens heeft geschikt onder satans heerschappij.

Dan opent George Wishart zijn mond en het is alsof de hemel het hem voorzegt als het met smartvolle bewogen stem klinkt in aller oor: 'God is mijn getuige, dat ik nooit de bedoeling had u tot last te zijn, maar dat ik uw behoud bedoelde, ja uw lasten wegen me zwaarder dan dat ze u zelf wegen. Maar ik weet zeker, dat het niet de rechte weg is

van uw lasten te worden bevrijd door Gods Woord te verachten en Zijn dienaren te verjagen; dit zal u veeleer tot last worden!

Wanneer ik weggegaan zal zijn, zal God u boodschappers sturen, die niet zullen vrezen voor verbanning of brandstapel. Ik ben, ofschoon met gevaar van mijn leven, onder u gebleven, predikende het Evangelie der zaligheid. En nu ge mijn dienst weigert, moet ik aan God overlaten mijn onschuld aan het licht te brengen. Indien het nog lang goed met u zal blijven gaan, is dát het bewijs, dat ik niet door Gods Geest werd geleid, maar als er onverwacht ellende over u zal komen, bedenk dan, dat dit de oorzaak daarvan is en wendt u berouwvol tot God, want Hij is genadig'. Na deze woorden daalt George van de kansel af en wenst gehoor te geven aan het verzoek van Robert Mill. Vrienden, waaronder ook edeler' als William Marischal, smeken hem te blijven en het verzoek naast zich neer te leggen en met hen mee te gaan naar het noorden van het land. Niets mag echter baten, Wishart gaat.

Is zijn werk hier ten einde?

We weten het niet. Wel weten we, dat hij gehoor geeft aan het verzoek van William Cunnigham uit Glencairn om naar Ayr te komen om daar de levende woorden Gods te verkondigen. Deze Cunnigham had al vroeg de beginselen der Hervorming aanvaard en was betrokken bij de moeilijkheden van het eerste uur.

Dundee mag het Woord niet meer horen; de kandelaar wordt verplaatst naar het uiterste westen, naar de kuststad Ayr. De grote Landman zorgt ervoor, dat een grote menigte onder Georges gehoor komt en menige vermoeide pelgrim mag zijn hart ophalen. Velen mogen er 'na zoveel bange tegenspoed' met de dichter ademhalen, doch slechts even, want er wordt al alarm geslagen.

De stad Ayr viel onder het aartsbisschoppelijk regiem van Gavin Dunbar, wiens taak het was in zijn aartsbisdom de nieuwe leer in de kiem te smoren. Al eerder had David Beaton hem op de hoogte gesteld van de arbeid van Wishart. Zodra de geruchten daarover in Glasgow de ronde doen, neemt Dunbar zijn maatregelen. Snel begeeft hij zich met een aantal mannen naar Ayr om bezit te nemen van het kerkgebouw. Als ze dat vast maar hebben, dan is Wishart monddood gemaakt, menen ze. Vurige vrienden van George steken in die ogenblikken de koppen bijeen en bieden aan met geweld het kerkgebouw in beslag te nemen. George mag in dezen echter verder zien; niet door kracht, noch door geweld zal het geschieden, maar door Gods Geest.

'Laat de bisschop maar; zijn prediking zal geen schade doen. Volg mij maar naar het marktkruis'. En zo volgt een gemengde schare de prediker, die, staande op het marktkruis, kennelijk wordt bezet met de Geest des Heeren, Die over hem vaardig wordt. Grote werken Gods vinden plaats in de bekering van zondaren, waaronder er zijn, die eertijds grote vijanden waren van het Evangelie van vrije genade. Dezelfde is Het, Die hier op het marktkruis opent, Die ook sluit in de kerk, waar de bisschop een preek zal houden tot degenen, die een plaats in de kerk hebben ingenomen. Ongeoefend als de bisschop is in het spreken in het openbaar, maar ook ongeoefend in de zaken Gods, weet hij slechts enkele woorden te stamelen en doet hij het volk de loze belofte een volgende keer met een betere preek te zullen komen.

Haastig verlaat Gavin Dunbar de kerk en de stad om er nimmer weer te keren om zijn belofte te vervullen. Nu was Gavin Dunbar de kwaadste niet, zeker niet als we hem vergelijken met David Beaton met wie hij in het geheel niet overweg kon. Onderlinge wedijver en jaloezie waren daar grotendeels debet aan en dat had haar hoogtepunt bereikt, toen een pauselijk gezant in Schotland zou verblijven. Beiden gaven elkaar geen kamp en vlogen elkaar letterlijk in de haren, zodat de wereldlijke macht tussenbeide moest komen om hén te scheiden, die krachtens hun godsdienst vredelievendheid, orde, eendracht en waardigheid behoorden te vertonen.

Volgens John Knox heeft deze gebeurtenis een altijddurende wig geslagen tussen deze beide geestelijken. Dat Gavin Dunbar toch George Wishart dwars zit, is niet direct te wijten aan zijn vervolgingswoede als wel aan een drang zich waar te willen maken tegenover andere geestelijken.

Hoe het ook zij, Wisharts werk in Ayr wordt verhinderd en ook dát moet hij achter zich laten. Verder gaat zijn zwerftocht, nu door het district Kyle, even ten noorden van de stad Ayr. Overal is het hetzelfde: velden, die wit zijn om te oogsten, terwijl de weinige arbeiders, die er zijn, worden uitgestoten. Als weleer bij Israël: gekomen tot het Zijne, maar de Zijnen namen Hem niet aan. Dit moet ook George Wishart ondervinden. Desondanks mag hij bij deze en gene een geopend oor vinden en dat sterkt hem op zijn moeitevolle pelgrimsreis. Daar predikt hij in Galston en omgeving, waar een zekere John Lockhart bent' als landeigenaar en protestant bescherming verleent. Totdat hem een uitnodiging bereikt uit Mauchline om aldaar het Woord van God te openen.

Hij stemt erin toe. Als een lopend vuurtje wordt zijn komst naar Mauchline verspreid. Vrienden, maar ook vijanden komen op de been. Onder deze laatsten rekenen we ook de graaf van Ayr, Hugh Campbell van Loudoun, die doodsbenauwd is, dat de kerk in gebruik zal worden genomen. In die kerk bevindt zich namelijk een schitterend heiligdom, mogelijk een reliekschrijn, en het zal verschrikkelijk zijn als dat beschadigd wordt. Snel trommelt hij een aantal mannen bijeen om de wacht in betreffende kerk te betrekken. Een wacht rondom hun heiligdom-met-handen-gemaakt. Wachters in de kerk, wachters vóór de deuren, zodat er niemand binnen zal kunnen dringen.

Wanneer dit ter ore komt van een zekere Hew Campbell, een invloedrijk landeigenaar, wiens zoon een vurig vriend was van John Knox, wil hij geweld met geweld keren. Hij zal dit gebouw wel even vrijmaken voor George Wishart. Maar wanneer de zondagmorgen aanbreekt, geeft de zachtmoedige George hem geen kans. Neen, ook hierin wenst hij de voetstappen van zijn Meester te drukken, waarvan George weet:

*Hij, Israels Wachter sluimert niet;
geen kwaad zal u genaken:
De Heere zal u bewaken!*

Hij weet, dat Hem gegeven is alle macht in hemel en op aarde en het besef van die almacht Gods doet George zijn vrienden tegenhouden. 'Broeders', zo zegt hij tot hen, 'Jezus Christus is even machtig op het veld als in de kerk. Hij Zelf preekte veel vaker in het veld, in de woestijn of aan de kust en op andere plaatsen, die als ongewijd werden beschouwd. Slechts weinig sprak Hij in de tempel te Jeruzalem. Heden zendt God door mij het Woord des vredes en ik weet zeker, dat niemand zijn leven zal behoeven te verliezen voor de prediking, die wij thans willen houden'. Zo kalmeert hij zijn vrienden, die hem daarna gewillig volgen naar een naburige vlakte. Vanaf een verhoging mag George Wishart opnieuw de heilgeheimen Gods verkondigen. De Alpha en de Omega helpt hem van het begin tot het eind. Het wordt een prediking van drie uren aaneen. En het was als een voorbijgaande schaduw; de tijd wordt een ogenblik vergeten, niet in het minst door Laurence Rankin, in wiens leven tijdens die prediking voor het eerst de eeuwigheid wordt afgedrukt.

Deze man, die zeer berucht was vanwege zijn verregaande openbare goddeloosheid, is door de voorzienige hand Gods onder deze verkondiging gebracht. Mogelijk had de man geen beste bedoelingen. Daar kunnen we slechts naar gissen. Wel weten we, dat, als de woorden Gods als een zeer milde regen mogen neerdruppelen in het open veld bij Mauchline en deze Laurence Rankin voor het eerst krijgt te zien in de spiegel van

de Wet, dat dan zijn ogen springaders worden van tranen om de grote breuk te bewenen, waarin hij zich door zijn zonde had gebracht. Dit tot grote verwondering van de omstanders, die hem kennen. En wat zal het voor Laurence Rankin een wonder geweest zijn, dat Hij gekomen was, niet om te roepen rechtvaardigen, maar zondaren tot bekering.

En zoals dezelfde Heere het begin en het einde is geweest voor wat betreft Wisharts prediking van die dag, zo was Hij ook de Alpha en de Omega wat betreft de leiding van Laurence Rankin Hij bracht hem van Mozes tot Christus, van de eerste tot de tweede Adam. Hij voerde hem door de Wet tot het Evangelie en het leven van Rankin heeft getoond, dat hij door het Evangelie weer tot de Wet werd gebracht in die zin, zoals het laatste vers van de Tien Geboden het als het ware smekend uitdrukt:

*Och, of wij Uw geboón volbrachten!
Gená, o hoogste Majesteit!
Gun door 't geloof in Christus' krachten,
om die te doen uit dankbaarheid!*

George Wishart is niet beschaamd uitgekomen. Geen verdedigers of soldaten heeft hij meegenomen. Geen wachters, die hem als een vurige muur omringen. Neen, die wachters zouden mogelijk andere middelaars geworden zijn. Neen, George heeft vóór en tijdens deze zo bewogen en merkwaardige dienst mogen steunen op 'Zijn wacht, waarop men hopen mag'.

En die wacht droeg alle mogelijke bescherming in zich!

10. De strik ontkomen

George Wishart blijft een viertal weken in het district Ayrshire rondzwerven, totdat hem een roepstem uit de nood bereikt. Een roepstem, die zijn oude liefde wakker maakt. Een hartekreet uit zijn vorige standplaats Dundee, waar men hem in de grote nood terugwenst. Wat is er aan de hand?

De pest waart er rond en die vreselijke ziekte sleept er velen ten grave. Kort nadat Wishart er vertrokken was, was de ziekte uitgebroken en in de grote nood weet men niets beters te doen dan hun voormalige leraar te bestormen met de smeekbede te willen komen. En dát nog wel nu Wishart niet zonder zegen zijn werk doet in het westen van Schotland! Toch is de keus voor hem niet moeilijk. Is immers zijn roeping niet aár waar de nood het grootst is? Dáár is hij het meest nodig, waar de dood er velen naar zich toe trekt. Nu de eeuwigheid op veler gezicht ligt getekend. Dáár kan hij werk doen! En, ondanks smeekbeden van anderen, gaat hij daarheen waar zijn Meester hem roept. Door bezaaide wegen; in dit geval is de weg bezaaid met de ontzaglijke pest.

Maar groter is de ziekte der ziel van de inwoners van Dundee; velen wankelen ten dode. Als een ware medicijnmeester gaat Wishart naar een plaats, die elk weldenkend mens zou mijden. Een heilige zorgeloosheid vervult zijn hart. 'Laat mij in mensenhanden toch niet vallen, maar laat me vallen in de handen des Heeren', leeft er in zijn hart. O, wie weet, mag hij er thans een geopende deur vinden. De stad, die hem eertijds verworpen heeft, wenst hem terug. En Wishart gaat, met een bloedend hart, een hart, dat schreit van medelijden over de schapen, die geen herder hebben. Hier kan hij zijn karakter ten volle tonen, tonen aan deze verlorenen in Dundee. Hier mag hij iets uitstralen van de beeltenis van de grote Hogepriester; van Hem, Die als het Licht

kwam in dé duistere plaats. Wishart mag door genade vergeven en vergeten, dat déze stad hem verworpen heeft. De liefde mag al hun haat overwinnen. Zal hij niet het voorbeeld voor ogen hebben gehad van zijn grote Leidsman, Die wel door Jeruzalem was verworpen en Die toch de zegenrijke prediking vanuit Jeruzalem liet beginnen? Zo ook begint Wishart opnieuw in Dundee. Groot is de vreugde bij de inwoners als hij aankomt. Nog groter de blijdschap van Gods kinderen als George te kennen geeft de volgende dag voor hen te zullen spreken. Maar ook déze weg is met doornen bezaaid. Het is immers onmogelijk zo'n dienst in de kerk te houden, nu velen ziek zijn en vele anderen de zieken niet kunnen verlaten. En toch gaat het door, en het wordt een wonderlijke dag.

Een kleine weerspiegeling van de roem der dagen. Het zet Dundee in rep en roer. Velen haasten zich in de richting van één der stadspoorten, de Oostpoort. *Niet alleen gezonden, maar ook zieken bevinden zich erbij. Zij, die niet meer lopen kunnen, worden gedragen door vriendenhanden. Het is een roerend toneel, dat zich voor onze ogen afspeelt. Gezonden en zieken gaan tezamen; beiden hebben genezing nodig. Vandaag zal één der boodschappers van de grote Medicijnmeester de bazuin aan de mond zetten. Daarvoor haasten ze zich en er verzamelt zich een grote menigte in en buiten de Oostpoort. De zieken en pestlijders krijgen een plaatsje buiten de poort, de gezonden binnen de poort. En de prediker? Hij klimt op een verhoging en staat letterlijk tussen levenden en stervenden. Vanaf en niet vanuit de hoogte ziet hij op hen neer. Ja, hier is hij nodig, meer dan elders! Maar wat te spreken? De Bijbel is vol woorden, maar welk woord past op déze toestand? Dat zal zijn worsteling geweest zijn. Waarom zou hij niet spreken naar hun toestand? Er is immers geen situatie, waarin hij terecht kan komen, of zijn Zender heeft dat geweten en opgetekend. En dan mag George Wishart kiezen, een zeer toepasselijk en gepast woord uit de 107e psalm: *Hij zond Zijn Woord uit en heelde hen en rukte ze uit hunne kuilen.*

Wishart laat zien, dat hij geen heerser over het Woord, maar een dienaar van dat Woord mag zijn, wanneer hij heen mag wijzen naar de Middelaar en af moet wijzen van de middelen. 'Geen kruiden of pleisters kunnen u genezen, maar alleen de waardigheid en nuttigheid van Gods Woord. Wacht u toch van Hem te verwerpen, Die goddelijke antwoorden geeft, en wendt u berouwvol tot Hem en Zijn genade', zo roept hij hen toe. Hij weet, dat hun ziekte dodelijk is en stelt alleen de hulp Gods tegenover alle menselijke, alsof hij zeggen wilde, daar het hun onmogelijk was hier op aarde een geneesmeester te vinden, men wel moet erkennen, dat alleen de kracht Gods hen kan doen herleven. Hij weet ook, dat de gezondheid van het lichaam van weinig of geen belang is, als de ziel door het Woord Gods niet is gereinigd, maar ook, dat de ziekten de mensen niet bij geval aantasten en ook niet alleen door natuurlijke oorzaken ontstaan, maar als Gods beambten Zijn gebod volvoeren.

Daarom wekt hij hen op te geloven, dat Hij, Die ze gezonden heeft, ze ook gemakkelijk kan wegnemen en dat Hij daarvoor slechts één woord heeft te spreken.

In die tijd werd Dundee door een dubbele muur omringd. De muren bleven staan, totdat ze tegen het einde van de 18e eeuw werden afgebroken. De Oostpoort liet men staan ter herinnering aan Wishart. Wishart klimt op een verhoging en staat letterlijk tussen levenden en stervenden.

Zo mag Wishart spreken en uitleggen en daarbij blijft hij niet hangen aan de letter van het Woord alleen, doch besluit met de geestelijke zin der woorden, dat, indien de ziekten van het lichaam niet anders dan op het Woord of gebod Gods genezen worden, dat dan de zielen nog veel minder door iets anders dan door dit Woord tot het eeuwige leven komen en dat dat moet worden aangegrepen door het ware geloof.

Hij schildert hen het grote geluk van degenen, die door God uit hun ellende zijn opgeraapt; Hij bewaart ze en hen kan niets schaden. Het wordt op deze wonderlijke dag in Dundee waar en misschien werd het ook uitgejubeld:

*Hij zond Zijn krachtig Woord,
Hij deed hen bij Zich schuilen,
bracht hun genezing voort
en rukte z' uit hun kuilen.*

John Knox verhaalt ons, dat de ellendigen door en tijdens de predicatie als het ware uitgetild werden boven alle vrees des doods, zodat men hen, die het leven lieten gelukkiger achtte dan hen, die in leven bleven. Onder de hoorders heerst een blijdschap, die hen voor een tijd de droefheden doet vergeten. Wishart laat het niet bij zijn prediking; dagelijks bezoekt hij de mensen, vooral de zieken, die zozeer zijn hulp nodig hebben. Dit kan niet anders dan met gevaar van zijn eigen leven, maar de liefde is blind voor alle gevaren en in grote zelfverloochening doet Wishart zijn werk.

Er gaat een roep vanuit in de wijde omtrek. Een roep, die de oren bereikt van vrienden, maar ook van bittere vijanden, ja, zelfs van zijn aartsvijand David Beaton, de kardinaal van St. Andrews. Knox vertelt, 'dat tijdens Wisharts werken van barmhartigheid in Dundee de satan zijn zoon, de kardinaal, opporde om de rechte wegen des Heeren te verkeren'. Hij weet niet, dat hij slechts het Woord moet vervullen, hetgeen met name bij monde van Johannes werd gesproken. Ik weet, waar gij woont, gij George Wishart, namelijk daar waar de troon des satans is. Satan gaat zijn troon bouwen in Dundee en weet daarvoor een uitstekend uitvoerder te vinden in de kardinaal. Deze is wel zo verstandig niet zelf zijn handen te bezoedelen; neen, daar

heeft hij andere trawanten voor.

Haastig laat hij een priester uit Dundee komen, een zekere John Wigton. Enkele jaren geleden daarvoor was deze drie jaar lang de gevangene geweest van de kardinaal, om welke reden is niet bekend. Wanneer de kardinaal hem wil benoemen tot sluipmoordenaar, om George Wishart te vermoorden, stemt deze meteen toe. De geldduivel neemt bezit van hem, doch geen van beiden, noch de kardinaal noch John Wigton, geloven hetgeen Wishart gelooft, namelijk, dat God regeert en Zijn almacht zal tonen.

Een ingrijpende gebeurtenis heeft er vervolgens plaats. George Wishart beklimt de kansel in Dundee. De kerk stroomt vol met luisteraars. Eén is er met een bijzondere opdracht, doch niemand weet ervan. Niemand, ja toch wel! De Heere Zelf zal ervoor zorgen, dat de uitkomst tot Zijn eer is. Hij zal ervoor zorgen, dat er geen haar van Wisharts hoofd vallen zal. Onschuldig plaatst John Wigton, want hij is het, zich vooraan in de kerk, nabij de kansel. Anderen drommen zich om de kansel heen, zeer begerig woorden der zaligheid te horen. Dat deert Wigton niet. Met gesloten oren zal hij dat over zich heen laten gaan. Heel onschuldig staat hij daar en niemand vermoedt, dat onder zijn pij een dodelijk steekwapen verborgen zit, vastgeklemd in zijn hand. Straks zal hij toesteken. Met één dodelijke steek zal hij deze verrader van zijn moederkerk van het leven beroven. En dan, ja dan zal hij zich snel tussen de mensen begeven en zo trachten weg te komen, voordat men in hem de dader zal herkennen. Zo zijn zijn plannen althans, doch wat hij ook wikt, God beschikt het gans anders. Wishart heeft Gods Woord laten spreken en maakt zich klaar de kansel af te gaan.

Dan is het alsof er iets geschiedt, dat niemand ziet of hoort. Wishart luistert naar de stem van zijn Meester, Hij, Die hem waarschuwt voor een allergrootst gevaar. Het is alsof de Heere hem wijst in welke hand het stootwapen zit. Hier gaat de Heere met hem om als een Vriend met een vriend. Een effen en vlak veld, waar geen vriend of vijand tussen zit. En dan kan George er tegen. Rustig daalt hij af, kijkt de priester scherp en onderzoekend aan. Meteen pakt hij de bewuste hand beet en vraagt hem doordringend; 'Vriend, wat ben je toch van plan?'

"Meteen pakt hij de bewuste hand beet en vraagt hem doordringend: *Vriend, wat ben je toch van plan?*"

John Wigton is geheel uit het veld geslagen nu zijn wapen afgenomen wordt. Hij laat zich op de knieën vallen en smeekt om genade. Wonderlijk, een bijna-moordenaar wordt een boeteling, die er alles voor over

heeft om te blijven leven. Een groot tumult breekt los en op het hulpgeroep van Wisharts vrienden stroomt een menigte mensen toe. Als verscheurende leeuwen willen ze zich op de sluipmoordenaar werpen.

En dat is te begrijpen! 'Geef hier die verrader of anders zullen wij hem grijpen; hij heeft de dood verdiend!' schreeuwen ze.

Velen willen hun woede uiten en kracht en geweld gebruiken. En Wishart? Hij geheel anders, de Geest van Christus mag in hem triomferen. Hij neemt de sluipmoordenaar in zijn armen en roept de menigte toe: 'Doe hem geen kwaad, want hij heeft me niets gedaan. Ik ben nergens gewond en wat je hem doet dat doe je aan mij. Deze man heeft ons juist een dienst bewezen door ons te laten zien wat we te wachten hebben in de toekomstige tijd. Zo waakt dan te meer.'

Na deze woorden durft niemand de handen te slaan aan de sluipmoordenaar, hoe graag ze het ook wilden. Moet deze barmhartigheid de priester Wigton niet doorpriemen? Hij heeft rechtvaardig de dood verdiend vanwege zijn moordaanslag en nu mag hij vrijuit gaan. En dat tegenover de onschuldige Wishart, die hij heeft willen doden? Wij toch rechtvaardig, maar Deze heeft niets onbehoorlijks gedaan?!

We zien hier Wishart de voetstappen van zijn lijdende Borg drukken. de dienstknecht is niet meerder dan zijn Heere.

Zo mag John Wigton gaan; hem is barmhartigheid geschied door mensen, maar of God hem dat heeft gedaan, is voor ons een geheim van het verleden.

Opnieuw verkeerde George Wishart in de schaduw des Almachtigen. Hij mag hier in Dundee wel zingen van de wegen des Heeren. Wegen die zoveel hoger zijn dan de zijne. Zingen, zoals een dichter voor hem deed:

*Gij maakt Uw weldaan wonderbaar,
Gij, Die Uw kindren wilt behoeden
voor 's vijands macht en vrees'lijk woeden
en hen beschermt in 't grootst gevaar.*

Meer dan ooit beseft hij - en dat sprak duidelijk uit de waarschuwing die hij de omstanders gaf - dat de bede van dezelfde dichter noodzakelijk moet volgen, want wat zal hem nog te wachten staan? En daarom:

*Wil mij Uw bijstand niet onttrekken;
Uw zorg bewaak' mij van omhoog.
Bewaar m' als d' appel van het oog,
wil mij met Uwe vleug'len dekken.*

11. 'Uw wil geschiede'

De woestijnreis van George Wishart wordt vervolgd; als eens de kinderen Israëls moet hij steeds voortrekken. Stemmen van vrienden uit het westen wenken hem. De uitdaging, in de stad Edinburgh openlijk verantwoording te doen tegenover Rome, wordt door Wishart aangenomen. Wel zal hij daar onder bescherming komen te staan van de vrienden uit het westen.

Nu de pest sterk is afgenomen, wil George de geboden gelegenheid tot publiek getuigen niet voorbij laten gaan, doch niet dan na eerst afscheid te hebben genomen van zijn eerste werkterrein Montrose. Dan vinden we hem terug, versterkende de broeders der Reformatie. In zijn binnenste is er iets, dat hem zegt, dat dit de laatste maal zal zijn. Het zal een afscheid zijn voor altijd. Hier in Montrose mag Wishart voor het eerst de dood des Heeren verkondigen, in het midden van de gemeente, die hem zo lief is geworden. De tekenen van brood en wijn mogen uitgereikt worden aan hen, die het bruiloftskleed van Christus' gerechtigheid dragen. Die door de Wet der Wet zijn gestorven en nu Gode leven.

Niet alleen voor Wishart is dit een bijzonder plechtig moment, doch eigenlijk voor het gehele land, want het is de eerste keer, dat in Schotland het Avondmaal gevierd wordt op de wijze der Reformatie. Niet tot werking, maar tot sterking van het geloof worden de tekenen aan de Dis gegeven. Niet als een voertuig van genade, niet meer en niet minder ook dan als een zichtbaar teken van Gods genade, bewezen aan doodschuldigen. Het mag een Nachtmaal zijn tot Zijn gedachtenis. Tot eer van de Koning. Het wordt een samenzijn voor het eerst en voor het laatst, totdat ze elkaar dáár zullen ontmoeten, waar de ronde tafel is en de bruiloft des Lams eeuwigdurend zal zijn. Wisharts Leidsman kent de Zijn kind wachtende omzwervingen en weet hem door dit middel te versterken, opdat de weg voor hem niet te veel zou zijn.

Wishart blijft in Montrose, totdat opnieuw een noodkreet wordt uitgezonden. Een vriend van George, John Kynnear, is zeer ernstig ziek en stuurt hem een boodschapper met een briefje. George leest het briefje, waarin men hem smeekt te willen komen. Een paard is al beschikbaar gesteld, opdat hij niet te laat zal zijn. Het snijdt George door het hart; zijn stervende vriend is hem op dit moment belangrijker dan alle andere levenden. Met enkele vrienden uit Montrose begeeft George zich dadelijk op weg. Het dreigend gevaar nog niet beseffend! Wat is inmiddels geschied?

Kardinaal Beaton heeft een nieuw plan bedacht; hij wil nu eindelijk die gehate Wishart in handen krijgen. Hij heeft enkele mensen omgekocht; die hebben een briefje samengesteld, waarin ze een vriend van Wishart, die dodelijk ziek is, laten smeken of hij wil komen. Achter een heuvel heeft hij een zestigtal mannen in hinderlaag liggen. Langs die heuvel voert de tocht van Wishart en de zijnen. O dodelijk uur! Nu is het gebeurd, tenzij er iets tussenbeide komt.

Daar rijdt Wishart met zijn mannen. Het landschap is hier heuvelachtig. Hij houdt van dit land. Het blijft een land van wonderen, een land, dat eens de grote daden des Heeren zal vermelden. Daarvan is George ten diepste overtuigd.

Vol gedachten aan zijn vriend rijdt hij verder. Totdat ... een ruk aan de teugel. Het paard staat stil. Ernstig ziet hij zijn vrienden aan als hij zegt: 'Vrienden, God verbiedt mij verder te gaan. Er is verraad in het spel. Ik weet het zeker'. Dan wijst hij naar een heuvel en zegt: 'Kijk maar eens naar gindse heuvel. Als enigen van jullie zin hebben daar te gaan kijken, zul je zien, dat ik de waarheid heb gesproken. Ik vrees, dat er een samenzwering in het spel is'.

Met een draait hij zijn paard om en keert terug naar Montrose met dank in zijn hart

voor de getrouwe hulp van boven:
*Gij hebt, o God weleer,
 getoond voor mij te waken.*

Zijn vrienden rijden verder en vinden daar precies, wat Wishart heeft gezegd. Zestig mannen in hinderlaag, in opdracht van de kardinaal. Onthutst keren de mannen terug naar Montrose. Daar ontmoeten ze Wishart weer en vertellen de ganse toedracht van de zaak. 't Is wonderlijk, de listen en plannen, waar heldere speurders soms zo uitermate hun best voor moeten doen ons die te ontdekken, geeft Wisharts getrouwe Leidsman hem bijtijds te voorzien. Als in de slaap! Hij betoont hierin de Zijnen als Profeet te kunnen en willen voorzien van profetische gaven, indien Hij dat nodig en nuttig acht. In tijden van vervolging zien we meermalen een opleving van de bijzondere gaven des Geestes. Wisharts leven is daar onder andere het sprekend bewijs van, hoe God die gaven tot Wisharts nut weet aan te wenden.

Als de vrienden verteld hebben, hetgeen ze achter de bewuste heuvel ontdekt hebben, antwoordt George: 'Ik weet, vrienden, dat ik mijn leven zal verliezen door de hand van die bloeddorstige man (kardinaal Bea-ton), maar niet nu en ook niet op deze plaats'. Neen, zijn werk is nog niet af, dat weet hij. Nóg is het dag voor Wishart; straks komt de nacht, waarin niemand werken zal, maar nu het nog dag is, wil hij ook arbeiden zolang het dag is. Hij heeft nog een belofte te volbrengen. Hij moet naar Edinburgh om zijn tegenstanders te woord te staan. Vrienden willen hem tegenhouden, o.a. ook John Erskine van Dun. Doch George is niet tegen te houden. O, neen, hij wil getuigen van zijn Koning, desnoods voor koningen en overheden. Zelf zegt hij tegen zijn vrienden: 'Nu ik de ene slag beëindigd heb, ben ik weer klaar voor de andere slag'. De kans om openbaar op te treden en de fundamenten van het huis zijner tegenstanders te laten wankelen wil hij niet ongebruikt voorbij laten gaan, gelovende, dat de uitkomst niet zal falen, daar ze in de vaste handen ligt van Hem, voor Wiens eer George hoopt te strijden.

Op deze weg naar Edinburgh gebeurt iets zeer opmerkelijks. Net als eens bij Abraham. 'Zou Ik voor Wishart verbergen hetgeen Ik doe?' 't Bedoelde geschiedt als George logeert bij een vriend in Invergowrie, een plaatsje nabij Dundee. Hij brengt de nacht door bij een van degenen, die hij tot Christus had mogen brengen: James Watson. Wanneer alle gasten reeds enkele uren ter ruste liggen, staat Wishart op en gaat naar buiten, de tuin in. Hij zoekt de eenzaamheid en in die eenzaamheid de gemeenzaamheid met God. Het is hem zeer bange! Als eens Jezus in de hof van Gethsémané, Die daar bedroefd en zeer beangst begon te worden.

Zo ook Zijn kind Wishart, die op zijn tocht ongemerkt gevolgd is door een tweetal anderen. Snel doch geruisloos zijn ze hem gevolgd, niet wetend wat hij gaat doen. Ze verbergen zich zo, dat ze hem kunnen horen, doch Wishart zelf merkt niets. Hij let er ook niet op. Andere zaken binden hem aan de grond. Doen hem roepen en zuchten tot God Almachtig. Daar zendt George zijn smekingen op tot Gods genadetroon. Worstelend zegt hij zijn nood uit, nu zich donkere wolken samenvakken boven zijn ziel en lichaam. Hij zal gesmeekt hebben met de dichter:

*Zie op mij in gunst van boven,
 Wees mij toch genadig, Heer!
 Eenzaam ben ik en verschoven,
 ja, d' ellende drukt mij neer.
 'k Roep U aan in angst en smart,
 Duizend zorgen, duizend doden*

*kwellen mijn angstvallig hart:
voer mij uit mijn angst en noden!*

Wat kan hij ook beter doen dan zijn nood leggen aan de voeten Desgenen, Die het Zijn kerk gaf deze bevindingen te bezingen in de psalmen. Hem stelt hij Zijn Woord voor. Wisharts verscholen vrienden luisteren met gemengde gevoelens en zijn getuige van de verborgen omgang Gods met een ziel, waar Zijn vrees in woont. Ze zien hem worstelen als een Jacob. Dan weer uitgestrekt op de aarde; dan weer op zijn knieën, aanhoudend en vurig smekend tot zijn God.

Zo mag hij bijna een uur worstelen om licht en uitkomst. Dan wordt het stil. Dan is Wishart als een gespeend kind bij zijn moeder. Dan mag het zijn:

*Doch gij, mijn ziel, het ga zo 't wil,
stel u gerust, zwijg Gode stil
Ik wacht op Hem, Zijn hulp zal blijken!*

Wanneer zijn vrienden merken, dat Wishart kennelijk opening in het gebed ontvangt, haasten ze zich zo geruisloos mogelijk terug en voordat George weergekeerd is in zijn slaapkamer zijn zij reeds binnen. Vol gedachten, vol vragen. Wat mag dat toch betekenen?

Als George de kamer binnenkomt, vragen ze hem, waar hij is geweest en doen net alsof ze nergens van weten. Maar George wil zijn geheim niet kwijt. Ook niet na aandringen hunnerzijds. Ze wachten rustig de morgen af en informeren opnieuw dringend naar hetgeen hem deze nacht bezet heeft.

'Ja', zeggen ze, 'wees maar eerlijk, we hoorden uw zuchten en roepen wel. We zagen de tranen wel op uw wangen. We hoorden de bittere klachten wel, die u opzond tot de hemel. Zonder dat u het wist, waren we vlakbij u'. Met een neerslachtig gelaat kijkt hij zijn vrienden aan. Hij ziet, dat het niet louter nieuwsgierigheid is, die hen dringt, maar oprecht medeleven met hun vriend, die zo kennelijk onder een wolk verkeert. Dan is het antwoord niet langer in te houden. Ze mogen het weten. Met trillende stem zegt hij: 'Ach, het was beter voor jullie gemoedrust geweest wanneer je in bed was gebleven. Het waren ontzaglijke zaken, die mij bezighielden'. Dan stopt George weer. Het is alsof hij zijn ontzettende geheim niet kwijt wil en kwijt kan. Toch vervolgt hij, na herhaald aandringen van zijn vrienden: 'Lieve vrienden, ik weet zeker, dat mijn werk bijna voorbij is. Het einde komt met rasse schreden. Daarom: roep God voor en met mij aan, als de strijd soms groot en hevig wordt'. Deze woorden maken een stroom van tranen los bij zijn vrienden.

Alleen de gedachte aan het heengaan van hun vriend is hen al ondraaglijk. Ze menen hem niet te können missen, maar begrijpen niet, dat ze hem eigenlijk niet willen missen. 'Dat is ook een schrille troost voor ons', geven ze geroerd ten antwoord.

Maar George Wishart heeft nog meer te zeggen. Zijn Meester heeft hem niet bevolen alleen maar slagen toe te brengen. Deze nacht heeft ook een andere boodschap in zijn oren geklonken, een boodschap, die mag zijn als een ware zalf voor deze priemende wonde. God heeft nog wat groots weggelegd voor zijn vaderland en met een vreugdevolle klank in zijn stem voegt Wishart eraan toe, en 't zijn profetische woorden: 'Als ik er niet meer zal zijn, zal God u niet zonder troost laten. Dit land zal zeer helder worden verlicht met het Evangelie van Christus. Het zal gelijken op de dagen der apostelen; dagen zoals er nauwelijks geweest zijn sinds die tijd. Ja, het Huis Gods zal in dit land worden gebouwd en hoe de vijand ook tekeer zal gaan tegen deze Hoeksteen, het zal niet baten.

Bovendien zal het niet lang meer duren. Slechts weinigen zullen na mij nog behoeven

te lijden. Dan zal de heerlijkheid Gods verschijnen en die zal triomferen tot woede van satan, maar helaas, als het volk van God Hem niet in erkentenis zal houden, zullen de plagen groot en vreselijk zijn op deze ongehoorzaamheid'.

Dit waren geen ijdele woorden. De geschiedenis van Schotland heeft het bewezen. Hier kunnen en mogen zijn vrienden het mee doen. Zouden ze nog meer kunnen eisen dan deze uitzonderlijke belofte voor hun land? De belofte van de komst van de Koning? Is er op dit moment groter belofte voor hen? Als de Koning Zelf komt in het gewaad van Zijn Woord dan kunnen ze dit Koningskind toch wel afstaan? Alleen Zijn komst kan toch hun heil volmaken? Een komst in hun vaderland, een komst, die hen met de oudtestamentische Kerk doet jubelen:

*Zo moet de Koning eeuwig leven,
Bidt elk met diep ontzag.
Men zal Hem 't goud van Scheba geven,
Hem zeeg'nen dag bij dag.*

12. Gode bevolen

De weg naar Edinburgh wordt zorgvuldig gekozen. Het district Fife, waar kardinaal Beaton een bijna absolute macht uitoefent, wordt vermeden. Via Perth en Kinross komt George Wishart aan bij de Firth of Forth, een brede inham van de Noordzee. Nadat hij per boot is overgevaren, komt George in het plaatsje Leith, ook wel de poort van Edinburgh genoemd.

Tot zijn grote teleurstelling vindt hij er geen vrienden en beschermers. De altijd waakzame kardinaal Beaton is weer bezig geweest; het is hem, door middel van ons onbekende middelen, gelukt de komst van de vrienden te beletten. Hoewel de kardinaal wel weet, dat hij een publieke conferentie niet tegen kan houden, wil hij wel alles op alles zetten om de hervormer Wishart dwars te zitten. En de op het toppunt van zijn macht verkerende Beaton schuwt daarbij geen enkel middel.

Voor George Wishart is dit een sein zich in veiligheid te stellen. Enkele dagen brengt hij in de eenzaamheid door. Zijn geest is verslagen en moedeloos zit hij temeer. Hij voelt zich nutteloos. Een onnutte dienstknecht, die hier werkeloos moet wachten, die niet weet wat hij doen moet. Van allen, zelfs van zijn vrienden verlaten. Daarbij komt de smart die hem bezet bij het zien op de onbekeerlijkheid der mensen. Dat er zo weinigen zijn, die ernst maken met hun eeuwig behoud.

Wanneer enige vrienden hem dan vragen, wat hem zo bezet en bedrukt, geeft hij ten antwoord: 'Zeg mij eens wat nu nog het verschil is tussen mij en een dode? Is het niet, dat ik eet en drink en een dode niet? Tot nu toe heeft de Heere mij willen gebruiken om onwetenden en dwalenden de weg te wijzen en voor hen de duisternis tot licht te, maken en nu sluip ik zelf rond als iemand, die zich niet meer aan de mensen durft te laten zien!'

De vrienden, die denken, dat Wishart zich zo nutteloos voelt, omdat hij nergens kan prediken, voegen hem ter verontschuldiging toe: 'We dachten echt, dat het te gevaarlijk zou zijn u te laten preken. Graag hadden we dat gedaan, maar de angst weerhield ons'. Het blijkt, dat de vrienden van George het juist hebben gezien. Wishart voelt zich nutteloos, nu de mogelijkheid er niet geweest is te prediken het aangename jaar des Heeren, want daarin was al zijn vermaak. Wishart zegt: 'Als jullie en anderen me willen horen, kom dan aanstaande zondag; dan zal ik in Leith spreken, en wat het gevaar betreft, ik weet, dat dat overal op ons loert, doch ik geloof in de voorzienige hand van God'.

Die zondag gaat Wishart weer spreken; getuigen van Gods werk. Mattheüs 13 geeft hem genoeg stof om over te handelen. 'Ziet, een zaaier ging uit om te zaaïen'. Nu mag hij het werk doen, dat hij node een tijd niet heeft kunnen verrichten. Nu kan en mag hij zondaren halen uit de heggen en steggen tot de Bruiloft des Lams. Zielen te winnen voor dat Lam is zijn doel, zijn roeping, zijn wens, zijn verlangen. Nu nog, voor de dood hem zal wegnemen en zijn werktijd voor eeuwig voorbij zal zijn.

Na de dienst geven zijn vrienden hem de welmenende raad deze omgeving te verlaten. Spoedig zullen de regent en de kardinaal in Edinburgh zijn. Het gevaar zal dan zeer groot zijn. Ditmaal geeft Wishart gehoor aan hun raad. Hij kent de bede: 'Leid Gij ons niet in verzoeking', maar weet tevens, dat hij ook zichzelf niet in verzoeking brengen mag door juist het gevaar te zoeken in plaats van dat te ontvluchten. Wishart duikt daarom maar onder bij vrienden. Beurtelings verlenen Alexander Crichton, Hugh Douglas en John Cockburn hem onderdak. Samen nemen ze alle mogelijke maatregelen om hun vriend te beschermen. Het wordt hen vergund George Wishart te

steunen tijdens zijn laatste en meest ingrijpende diensttijd op aarde. Hun liefdeblijken aan Wishart zijn als een beker koud water op een vermoeide ziel.

Bij één van die drie vrienden, Hugh Douglas, ontmoet George Wishart de man, die hem niet meer zal verlaten en die straks zijn opvolger zal worden. 't Is de onbuigzame Schot **John Knox**, leider van de verdere Reformatie in Schotland Deze is op dat moment werkzaam als huisonderwijzer bij de familie Douglas en geeft les aan de kinderen Francis en George.

Nog niet lang geleden heeft Knox de priestermantel van zich geworpen. 'Knox en Wishart werden', aldus Thomas McCrie, 'innig aan elkaar verbonden en Knox had veel profijt van Wisharts preken en persoonlijk onderwijs. Gedurende Knox' laatste bezoek aan Lothian ging hij voortdurend met Wishart mee en droeg het zwaard voor hem uit vanaf de tijd, dat er in Dundee een moordaanslag op Wishart was gepleegd. Omgekeerd was Wishart erg ingenomen met de ijver en talenten van Knox en schijnt hij voorzeggd te hebben, dat Knox in de toekomst de kerk ten nutte zou zijn'.

Welk een liefde blijkt uit deze woorden. Vanaf de eerste ontmoeting raken ze elkaar niet meer kwijt en blijven elkaar getrouw tot de dood toe. Trouw tot het moment, dat de een de ander met heilig heimwee nastaat!

De zondag volgende op Wisharts eerste ontmoeting met John Knox vindt George een gebaande weg tot de kansel in het dorpje Inveresk, waar hij zowel 's morgens als 's middags onder bescherming van de drie genoemde vrienden mag spreken. Hier gaat hij verder met de verhandeling over de Gelijkenis van de zaaier, waarover hij in Leith ook had gesproken. Het wordt een merkwaardige samenkomst, in meer dan één opzicht. Allereerst merkwaardig, omdat hij, de zaaier van het zaad, het Woord mag zien vallen in een toebereide akker; in deze dienst gevonden in het hart van George Douglas, een invloedrijk persoon uit de omgeving.

Het wordt voor hem een wonderlijke dag, die zeventiende december 1545. De prediker is voor hem overigens geen vreemde; in 1543 had hij, George Douglas, hem immers in een gezantschap naar Schotland vergezeld. Deze Douglas stond bekend vanwege zijn hoogachting voor de Engelse koning Hendrik de Achtste, een man, die geen middel

schuwde om zijn zin door te drijven en menigeen meedogenloos de dood injoeg.

Bevreemdend en toch wonderlijk, dat na de dienst van Wishart, Douglas opstaat en zegt tot ieders verbazing en blijdschap: 'Ik weet, dat de regent en de kardinaal best zullen horen, dat ik deze dienst heb bijgewoond; zeg hen, dat ik openlijk wil uitkomen voor deze leer en dat ik niet alleen deze leer, maar ook de persoon van de leraar (George Wishart) met al mijn kracht zal beschermen!'

Het lijkt wel alsof de Heere Zijn kind George Wishart wil omringen door een vurige muur van vrienden en machtigen. Ook hier 'neigt Hij de harten der koningen als waterbeken'. Juist op een moment, dat George zo wankelmoedig is, geeft Hij hem leidlieden ter bescherming, tot moedgeving ook, opdat de verdrukking, die naar Wishars gevoel, zeer nabij is, te dragen zal zijn.

Toch zit de Satan niet stil. Hij wordt er niet moe van om de aarde te doorwandelen. Hij, die Job eens trachtte te brengen tot het vloeken van zijn Heere, ziet met lede ogen zijn vele prooien gaan.

Ook voor en tijdens deze dienst in Inveresk heeft hij zijn gediensstige geesten uitgezonden. Een naburig franciscaner klooster heeft een tweetal broeders gestuurd, die bij de ingang van het kerkgebouw gaan staan. Elke voorbijganger, die de kerk binnentreedt, fluisteren ze wat in het oor. Kennelijk met de bedoeling tweedracht te zaaien! Tweedracht breekt immers kracht. Zo wordt het onkruid voortgeplant onder de hoorders, voordat ze het zaad hebben horen vallen. Het is echter niet ontgaan aan het

scherpziende oog van Wishart. Er van uitgaande, dat de monniken mogelijk goede bedoelingen hebben, roept hij de mensen toe: 'Ik vraag u dringend deze twee mensen binnen te laten. Wie weet zijn ze hier gekomen om te leren!' Tot de monniken zegt hij met vriendelijke stem: 'Kom verder, want ik verzeker u, dat u héden het Woord der waarheid zult horen, hetwelk voor u vandaag tot behoud óf tot verdoemenis zal zijn'. Meteen gaat George dan verder met zijn preek, in de hoop, dat ook de monniken zullen luisteren. Hij heeft hen proberen te behouden door ze vriendelijk te lokken onder zijn prediking, hen alle verontschuldiging benemend. De twee broeders weigeren zich echter aan te passen en gaan door met fluisteren en verstoren van de dienst. Dan moet Wishart als een gezant Gods zijn last van 's hemels wege verkondigen. Dan maar overgeven aan Dien, Die rechtvaardiglijk oordelen zal. En staande aan de zijde van zijn Meester klinken de vreselijke woorden: 'O, gij dienstknechten van Satan en bedriegers van mensenzielen, wilt gij Gods Woord niet horen en anderen verhinderen het te horen? Vertrek en neem deze boodschap mee: God zal u binnenkort beschamen en uw huichelarij aan het licht brengen in deze landen. Jullie zullen een afschuw zijn voor de mensen en jullie woningen en dorpen zullen woest gelaten worden'. De uitwerking op de monniken is opmerkelijk. Met stomheid geslagen trekken ze zich terug, bevreesd voor deze 'dienaar van het Nieuwe Testament'.

Terwijl Wishart zich tot de gemeente richt, sluipen ze weg en horen hem nog zeggen: 'Die goddeloze mensen hebben Gods Geest gelasterd!' Dan volgt er een doodse stilte; een tijd van intens stil gebed van George tot zijn God, opdat hij zijn opdracht tot het einde toe zou mogen vervullen. Daarna mag hij verder gaan, met vreugde de prediking vervolgen. 'En ziet, een zaaier ging uit om te zaaien'. En George mag nu zo spreken van Gods blijvende genade, dat de menigte zich verblijdt met de blijden.

Inmiddels zijn Wisharts vijanden, de regent en de kardinaal, in Edinburgh aangekomen en het lijkt George beter wat uit de buurt te blijven. Vandaar dat hij vertrekt naar Longniddry, waar hij een veilig onderkomen vindt. De twee volgende zondagen predikt hij in Tranent. Dit moeten zeer indrukwekkende predicaties geweest zijn, want als een rode draad liep door deze preken zijn stellige verwachting van het naderende einde. Zijn werk is bijna voorbij; hij voelt, hij weet, dat de tijd die hem nog rest zeer kort zal zijn. Toch wil hij die tijd uitkopen en zo nuttig mogelijk besteden ten dienste van zijn naaste.

John Knox, die al die tijd bij hem was, schrijft erover: 'In al zijn preken sinds zijn vertrek uit Angus, sprak hij over de korte tijd die hem nog restte voor zijn werk en mediteerde hij over zijn naderende dood. De dag van zijn dood was veel dichterbij dan menigeen in de gaten had'.

Met blijdschap volgt John Knox Wishart op diens zwerftocht, die leidt naar Haddington, de geboorteplaats van Knox. Met gemengde gevoelens let Knox daar op de toeloop naar de prediking. Hoe zal het hier vallen? Is er honger naar de levende verkondiging? 't Lijkt eerst heel wat, maar weldra neemt het af. Niet zonder oorzaak overigens. Kardinaal Beaton heeft zijn gif weer gestrooid; ditmaal in het hart van de gezaghebbende graaf van Bothwell, Patrick Hepburn. Deze heeft onder invloed van de kardinaal het volk verboden Wishart te gaan horen, op straffe van het verliezen van 's graven gunst.

Velen slaat dan de schrik om het hart en de aanvankelijke stroom hoorders mindert totdat er nog slechts enkelen druppelsgewijs onder Wisharts gehoor komen. Dit verdriet hem zeer en de moedeloosheid bespringt hem opnieuw. Daar komt bij, dat de vrienden uit het westen het voorgoed af laten weten, waardoor de openbare verantwoording op de conferentie in Edinburgh onmogelijk gemaakt wordt.

In dit alles valt Wisharts bijzondere liefde voor het werk der Reformatie op; zolang hij mensen ziet en ontmoet, die begerig zijn te luisteren, kan hij bergen werk verzetten, doch zodra hij geconfronteerd wordt met belangeloosheid aangaande deze zo wezenlijke zaken dreigt Wishart vermoeid te worden van deze wereld. Hij kan maar niet verteren, dat mensen geen acht slaan op zo'n grote zaligheid. Dat mensen terwille van eigen rust en vrede, niet willen horen, waar het hapert. De gedachte, dat mensen jaar in jaar uit zo maar voortleven zonder enige bekommernis over hun staat voor de eeuwigheid, is hem ondraaglijk. Dan maar liever sterven!

In zijn grote moedeloosheid ziet hij zich in gedachten al in handen van de kardinaal, zijn onvervangbare vijand. Met een Elia denkt hij alleen te zijn overgebleven, doch zijn Leidsman beschikt het zo, dat in deze toestand zijn jonge vriend John Knox weer bij hem komt. Voor deze vriend kan hij zijn hart luchten. Het is voor George in werkelijkheid een vriend die te aller tijd liefheeft en een broeder, dien de benauwdheid is geboren'. Dat kan veel lijden en tegen deze vriend luidt Wisharts klacht: 'Ik ben moe van deze wereld, want ik merk, dat de mensen moe zijn van mijn God'.

Knox is zeer verwonderd, dat zijn vriend zo'n probleem aansnijdt vlak voor de predicatie. Dat was nooit Wisharts gewoonte. Dan zal het zeker een zeer wezenlijk probleem zijn! Als een ware vriend weet John Knox hem te sturen door nu juist niet in te gaan op dit probleem, dat Wishart bezet. Neen, er is iets belangrijkers op dit moment. Hij moet zijn vriend de tijd en veiligheid laten voor belangrijker dingen. Straks moet Wishart spreken en daarvoor moeten alle moeilijkheden en vragen wijken. Hij zal zijn eigen zorgen terzijde moeten stellen, terwille van zijn Koning.

'Nu niet', zegt John Knox, 'de tijd van de prediking nadert en ik wil u voor ditmaal achterlaten om te kunnen mediteren!' Ook dit is liefde! Geen tijd nu voor uzelf; neen, de Koning roept. Dat is het antwoord van Knox; een ogenschijnlijk hard antwoord; toch zeer liefdevol en zeer noodzakelijk! Wishart neemt het ter harte. Hij staat op; de onrust is er niet minder door geworden.

Ruim een half uur wandelt hij op en neer. Onrustig is zijn hart, totdat het bij vernieuwing rust vindt in God. Hij voelt zich verlaten van de vrienden uit het westen, die hem door hun handelwijze in groot gevaar hebben gebracht. Wat ook de reden mag zijn geweest, zelfs de zachtmoedige Wishart kan er niet overheen komen, dat ze hem nu zo alleen laten. Hij moet ervaren, dat het, in welk opzicht dan ook, 'niet goed is, dat de mens alleen zij'. Of zou George Wishart in dezen té veel op mensen hebben gesteund?

Zou het geweest zijn 'een vesten van betrouwen op prinsen?' We weten het niet, maar tegen dit alles in roept de kansel Wishart naar zich toe. Ten laatste kan hij deze roepstem niet negeren en klimt naar boven. Dan wacht hem een nieuwe slag: Zo weinig hoorders heeft hij nog nimmer gehad! En dat nog wel onder zijn laatste preek! Het was zijn bedoeling te spreken over de tweede tafel van de Wet, maar hij komt er in deze preek bijna niet aan toe.

Geslagen en bedroefd over zo'n geringe interesse in het Evangelie doet hij zijn werk. Hij kan het niet klein krijgen, dat de minste bedreiging de mensen weerhoudt de Woorden des Levens te horen. Het is alsof Wishart op dit moment door de banden breekt van zijn zachtaardig karakter. Een heilige verontwaardiging vervult hem en het lam wordt een leeuw. 'Redenerend vanuit het eigen geweten, is de houding van de mensen hem onbegrijpelijk'. De zaken, die hem in beslag nemen, moeten hen toch ook aangrijpen; hij kán het niet anders zien!

Het is bitter voor George Wishart de praktijk te moeten ondervinden, van dat wat hij zelf gepredikt heeft, met name uit de Gelijkenis van de zaaier. Drie van de vier voedingsbodems gaven geen vrucht. Hij heeft zich verkeken op de gevaarlijke plaats,

namelijk die, 'die in de steenachtige plaatsen is bezaaid'. 'Deze is degene, die het Woord hoort en dat terstond met vreugde ontvangt; doch hij heeft geen wortel in zichzelf, maar is voor een tijd; en ... als verdrukking of vervolging komt om des Woords wil, zo wordt hij terstond geërgerd'.

Ontzettende werkelijkheid, waarmee George hier wordt geconfronteerd; een werkelijkheid die hij toch met alle macht voor aller oor aan de kaak wil stellen. Zijn geprangd gemoed wordt ontlast als hij uitroept: 'O God, hoe lang zal Uw heilig Woord worden veracht en hoe lang zullen de mensen geen acht geven op hun zaligheid? Ik heb van u gehoord, o Haddington, dat er voor een ijdel toneelspel twee- of drieduizend mensen op de been komen, en nu, voor het horen van een boodschapper van de eeuwige God, komen er uit de gehele stad en de gemeente nog geen honderd personen. Zwaar en vreselijk zullen de plagen zijn, die zullen volgen op deze verachting. Met vuur en zwaard zult gij bezocht worden; ja, gij Haddington, in het bijzonder zullen vreemden over u heersen, en gij, haar huidige inwoners, zult als knechten uw vijanden dienen, of anders zult gij verdreven worden uit uw eigen woningen, omdat gij niet geweten hebt, noch wilt weten de tijd van Gods barmhartige bezoeking'.

In 1548, enkele jaren na deze voorzegging, werd Haddington verwoest door de Engelsen en Fransen. Kort erna brak de pest er zo hevig uit, dat de doden er nauwelijks begraven konden worden. Het werd gedeeltelijk verbrand en hoewel er andere mensen gingen wonen, was het alles tevergeefs. Honger en pest bleven er binnen heersen en de vijanden er buiten 'Nimmer heeft de stad haar vroegere schoonheid teruggekregen en nooit kreeg ze zulke inwoners terug als er voorheen woonden, wat betreft wijsheid en bekwaamheid'.

Met zulke heftigheid en dreigingen gaat Wishart ruim een half uur door. Als een zoon des donders! Hij verklaart de ontzettende plagen, die hij duidelijk en met zekerheid ziet komen. Hij ziet het voor zich:

*Dan zal Ik hen, die dwaas en wreev'lig overtreên,
bezoeken met de roe en bitt're tegenheên.*

Toch wil Wishart zijn prediking niet besluiten met enkel oordeel. Hij wil beide deugden Gods verkondigen: én de deugd van Zijn rechtvaardigheid én de deugd van Zijn barmhartigheid! We lezen het in één van de mooiste martelarenboeken zo schoon: 'Tegen het eind van Wisharts rede keerden zijn karakteristieke zachtmoedigheid, grootmoedigheid en welwillendheid terug'. Hij wenst niet in toom - hoe billijk en rechtvaardig ook ditmaal - de mensen te verlaten. Het is alsof het, nu de storm gaat liggen, in hem gaat zingen, en hij in mag blikken in Gods wondere trouw, waarvan hij zelf op deze ogenblikken zo'n sprekend bewijs is.

*'t Is trouw al wat Hij ooit beval,
het staat op recht en waarheid pal
als op onwrik'bre steunpilaren.*

Met zachtere stem vervolgt hij dan: 'Ik heb mezelf vergeten, ook de zaak, waarover ik zou handelen; maar laat deze mijn laatste woorden betreffende de openbare prediking in uw geest gevangen blijven, totdat de Heere Zelf u nieuwe troost zendt'.

Nog slechts enkele opmerkingen maakt Wishart over de tweede tafel der Wet om dan zijn afscheidswaarden te spreken, want hij weet zeker, dat ze hem niet wéér zullen zien. Hij ziet de valstrik gespannen, zodat ontsnappen onmogelijk zal zijn. De

vrienden zijn hierover zeer ontdaan, niet in het minst John Knox, die koste wat het kost bij Wishart wil blijven. Wanneer deze zijn hulp absoluut van de hand wijst, wordt Knox zeer bedroefd. Wishart verlaten, hij moet er niet aan denken. Diens gezelschap voortaan missen, lijkt hem ondraaglijk. Even laat Knox zich gaan; hij valt zijn vriend om de hals, maar deze weet beter. 'Nee, John, je kunt niet met me mee; de kardinaal, Beaton, zal je weten te vinden en dan?

Nee, ga terug naar je leerlingen. God zegene je. En weet dit: één offer is genoeg'.

Wishart weet, dat de Heere nog werk heeft voor John Knox en men hoeft niet zoveel van de kerkgeschiedenis te weten om dat ten volle te beamen., John Knox moet het werk der Reformatie voortzetten en vervolmaken Daarom mag hij niet mee; dat offer zou te veel zijn voor zijn vaderland. Zijn vaderland heeft hem dringend nodig!

George Wishart gaat; zijn boezemvriend achterlatend. De loopbaan moet hij lopen. Het eind ervan is in zicht. Zal hij standvastig blijven? Ja, dat zal hij, dat mag hij, dat kan hij, dankzij de belofte: 'De poorten der hel zullen Mijn Gemeente niet overweldigen'.

13. In handen van de zondaren

Een strenge vorst heeft de Schotse bodem hard gemaakt. Wie niet noodzakelijk buiten hoeft te zijn, blijft binnen bij het haardvuur. De winter van 1546 is streng! Ondanks dat zien we een gezelschap mannen op weg naar Ormiston. George Wishart is er bij. Enkele vrienden vergezellen hem; ze wensen hem te beschermen tot het laatste toe. Met weemoed in hun hart zijn ze gegaan; hun vriend George heeft woorden gesproken, die hen verdrieten. Woorden die duidelijk te kennen geven, dat de pelgrimsreis van Wishart spoedig zal eindigen.

Maar hoe zal dat einde zijn? Niemand die het weet, niemand die een uur vooruit kan zien! Die onzekerheid kwelt hen en maakt hen machteloos en moedeloos.

Eenzaam is John Knox achtergebleven; de woorden van Wishart dreunen nog na: 'Eén offer is genoeg, John!' Zo'n gezegde roept vragen op, zeker wanneer dat uitgesproken is door iemand, bij wie je je leven lang wenste te blijven. Met heimwee staart hij Wishart na. Nee, nimmer zal hij deze zijn dierbare vriend op aarde weerzien.

Na een vermoeiende tocht komt het gezelschap in Ormiston aan. Daar zullen ze verblijf houden bij John Cockburn. De avond van die dag zijn ze weer bij elkaar. Na het avondeten blijven ze zitten. Samen spreken ze over de wegen des Heeren met de Zijnen; inzonderheid over het sterven van Zijn dienstknechten. Over hen, die over weinig getrouw zijn geweest en desondanks gezet worden over veel. Welgelukzalig toch dat volk voor wie de dood ontmaskerd is. De koning der verschrikking is hun een poort geworden om in te gaan in de gewesten der eeuwige zaligheid.

't Is niet toevallig, dat George Wishart het gesprek in deze richting stuurde. Hij zelf leefde immers zeer dicht bij de dood. Daarvan was zijn hart vol en liep deze avond de mond van over. De kroon te werpen aan de voeten van het Lam; geen vervolging meer, geen vijand meer, geen bedrog en leugentaal meer, maar God alles in allen. Daar strekte zich al zijn lust en liefde heen. Vroeger dan anders wenst George zich ter ruste te begeven; om hun samenzijn te besluiten, stelt hij voor om Psalm 51 te zingen. Zo gaat de smeekbede omhoog in Ormiston:

*Genk o God, gená, hoor mijn gebed,
verschoon mij toch naar Uw barmhartigheden!*

Wonderlijk, een boetepsalm aan het eind van zijn leven; opnieuw smekend om

genade. Wishart is nooit boven zijn eertijds uitgegroeid. Volgens sommige bronnen worden alle verzen van de psalm gezongen, waarna Wishart hen een goede nachtrust wenst en zich terugtrekt in zijn slaapvertrek.

De nacht is gevallen; de lichten zijn gedoofd en niemand bevindt zich meer op het veld. Niemand? Ja, toch; snelle schaduwen glijden voorbij in de richting van Ormiston. Eén doel voor ogen: een gevaarlijke ketter monddood maken! Wat is er inmiddels geschied?

Kardinaal Beaton wil geen rust nemen, eer hij de mond van Wishart heeft gestopt. Om dat doel te bereiken stelt hij de afgesproken synode in Edinburgh uit tot na Pasen. De geachte medesynodeleden worden gerustgesteld met de mededeling, dat 'hij eerst een ketter het zwijgen wil opleggen, een ketter die hem veel werk bezorgt met het verstoren van de kerk'. Uiteraard heeft Beaton daarbij de medewerking van anderen nodig. Voor de tweede keer is het de graaf van Bothwell, die hem als gezaghebbend persoon in die regio, van dienst zal zijn. Midden in de nacht begeeft hij zich met een aantal gewapende mannen naar het huis van John Cockburn, heer van Ormiston en gastheer van George Wishart. Snel wordt het woonhuis omsingeld en de overrompeling is volkomen.

De nietsvermoedende bewoners zijn inmiddels wakker geworden door het hoefgetrappel van de paarden. Zo snel mogelijk begeeft John Cockburn zich naar de deur om te kijken wat of er toch aan de hand is. De schrik is groot, zowel bij hem als de andere bewoners, als ze merken met welk doel de graaf van Bothwell is gekomen. Eerst doet Cockburn een poging de tijd te rekken; wie weet kan Wishart dan nog vluchten, maar Bothwell, 'zich bewust van eigen waardigheid', snijdt dat af door te zeggen: 'Alle tegenstand is nutteloos, Cockburn; het huis is omsingeld en bovendien zijn de regent en de kardinaal met een grote gewapende macht op weg naar hier. Ze bevinden zich slechts op twee mijl afstand in de Elphinstone Toren'. Ditmaal spreekt Bothwell de waarheid; met een bende van liefst vijfhonderd man is de kardinaal met de regent op weg gegaan en tijdelijk heeft hij zijn intrek genomen in het Elphinstonegebouw, klaar, om in geval van nood toe te springen. Bothwell, die enerzijds graag een wit voetje wil halen bij de kardinaal, maar anderzijds de mooie jongen wil spelen tegenover zijn wettige onderdanen, gaat 'ridderlijk' verder door te zeggen: 'Op mijn erewoord, als je hem aan mij uitlevert, zal Wishart geen kwaad geschieden. In mijn handen is hij veilig, zodat zelfs de kardinaal hem dan niets kan doen'.

Nog aarzelt Cockburn; hij weet niet wat hij doen moet in dit moeilijke geval. 'Ik wil het eerst Wishart zelf vragen', geeft hij eindelijk ten antwoord, 'tot zolang sluit ik de deur weer'. Dan gaat Cockburn naar binnen; het valt hem zeer zwaar zijn vriend zo'n boodschap te moeten vertellen. En toch maakt deze het hem zo gemakkelijk. George, die dit eigenlijk elk ogenblik verwachtte, geeft bedaard antwoord en zegt: 'Des Heeren wil geschiede! Doe de deur maar gerust open, John. Zonder Gods wil kan er toch geen haar van mijn hoofd vallen'.

John opent de deur en de graaf treedt binnen. Dan vindt er een merkwaardige ontmoeting plaats. George begroet de graaf op een wonderlijke wijze. Hij zegt: 'Ik prijs mijn God, dat zo'n voornaam persoon als u mij vannacht komt bezoeken in tegenwoordigheid van deze edelen. Ik weet zeker, dat u, terwille van uw eigen eer en geweten, niet zult kunnen verdragen, dat er iets tegen mij zal worden gedaan tegen de wetten des lands in'. Doch meteen erna zijn goedgelovigheid verbergend, voegt Wishart eraan toe. 'Ik weet, dat al hun - doelend op de kardinaal en consorten - wetten niets anders zijn dan corruptie en dat ze niet aarzelen het bloed der heiligen te vergieten. Als ik kiezen kon, wilde ik liever in het openbaar sterven dan in het geheim

vermoord!

Dit is wel een dringend beroep op de goede naam en betrouwbaarheid van de graaf en het lijkt wel alsof het de beoogde uitwerking zal hebben. Althans naar de woorden van de graaf te oordelen, moeten we het beste verwachten, want geroerd geeft Bothwell ten antwoord: 'Ik beloof u, dat ik niet alleen uw lichaam zal beschermen voor alle gevaren, maar ik beloof u tevens plechtig in tegenwoordigheid van al deze mensen, dat noch de regent noch de kardinaal u enige schade zullen berokkenen. Ik zelf zal u bewaken in mijn eigen huis, totdat ik u de vrijheid teruggeef. Hier hebt u mijn hand. Ik zal woord houden!'

Helaas hebben de aanwezigen niet in de gaten, dat hier een 'dubbelhartig man' aan het woord is, die weldra zal bewijzen, dat hij 'ongestadig is in al zijn wegen'. Hij heeft hen door schoonschijnende woorden weten in te palmen. Zijn woorden treffen doel. De reactie op zijn belofte is dan ook overweldigend. 'Weleerwaarde heer, als u doet wat u beloofd hebt, en wij denken dat u dat doen zult, dan beloven wij u, dat we u van dienst zullen zijn alle dagen van ons leven. Ook zullen we de dienaren van het Heilig Evangelie in Lothian overtuigen hetzelfde te doen. En wat betreft onze broeder Wishart, wanneer we hem terug zullen krijgen, zult u voor altijd verzekerd zijn van onze steun'.

Mooier kan het al niet voor de graaf en met beide handen aanvaardt hij deze welnemende belofte van Wisharts vrienden. Patrick Hepburn, de graaf van Bothwell, heeft zich borg gesteld voor George Wishart, en die laat zich op zijn beurt gewillig meevoeren naar een hem onbekende plaats.

Was zijn vrijgeleide een vriend of een vijand? De eerste bestemming wijst al op het laatste. Het gezelschap brengt hem naar ... Elphinstone, waar kardinaal Beaton zich bevindt. George valt in handen van de zondaren! En 't wordt werkelijkheid: *Gij hebt en metgezel en vrind van mij verwijderd in mijn lijden.*

"Het gezelschap brengt hem naar ... Elphinstone, waar kardinaal Beaton zich bevindt."

De kardinaal? Is hij nu tevreden? Neen, nog niet. Dat zullen de vrienden van George Wishart wel ondervinden. Nauwelijks heeft Beaton Wishart binnen zien komen, of hij vraagt naar diens vrienden, wiens namen hem al lang bekend zijn. Die moet hij ook in zijn macht zien te krijgen. Alle

politiek en voorzichtigheid moeten op dit ogenblik wijken voor zijn doel: de stabiliteit van de kerk handhaven! Beaton weet niet, dat hij door deze handelwijze zijn eigen doodvonnis tekent en de woede bij velen nog meer aanwakkert, totdat deze furie haar toppunt zal bereiken en zich met geweld een weg zal banen.

Om niet op het verhaal vooruit te lopen, kardinaal Beaton stuurt onmiddellijk de gewapende macht terug naar Ormiston om de anderen ook in te rekenen. Daardoor wordt de rust in Ormiston opnieuw verstoord. Wéér laat zich hoefgetrappel horen. De knechten, wakker geworden van dat lawaai, wekken hun heer en diens vrienden. Wat zal dát weer zijn? Aan het geluid te horen, lijken het meer mannen te zijn dan enkele uren geleden. Wat staat hen thans weer te wachten? Terwijl ze dit alles met elkaar overleggen, wordt er op de deur gebonsd. De huisheer John Cockburn doet open; de tweede maal deze nacht. Dan wordt het hem duidelijk. Ze komen de vrienden van Wishart halen. 'Even vriendelijk blijven', denkt John, 'wie weet wat ik nog doen kan' Hartelijk nodigt hij de mannen binnen, en zegt: 'We moeten ons even gereed maken; drinken jullie maar wat'.

Dit aanbod wordt aanvaard en dat wordt de redding van één van de vrienden - Brunston - die op ons onbekende wijze weet te ontsnappen en in de bossen van

Offiliston verdwijnt. Voor de andere twee - John Sandilands en John Cockburn - zit er niets anders op dan mee te gaan. Zij worden naar het kasteel in Edinburgh gebracht door de kapitein van dat kasteel, James Hamilton. John Sandilands weet vrij te komen door te beloven voortaan de kardinaal te steunen in alle voorkomende zaken. John Cockburn doet het wat anders; tussen tien en elf uur 's avonds weet hij over de muur van het kasteel te komen. Hoe is ons niet bekend, maar de ontsnapping gelukt.*

Zeer waarschijnlijk waren deze vrienden juist in die tijd in samenwerking met Hendrik VIII bezig plannen op te stellen, teneinde de kardinaal ten val te brengen. Zie Bijlage 2.

Met onze hoofdpersoon, George Wishart, slaan ze letterlijk en figuurlijk 'kronkelwegen' in. We laten hier even John Knox aan het woord: 'De dienaar van God - George Wishart - werd na Elphinstone eerst naar Edinburgh gebracht; toen voor de vorm naar het kasteel van de graaf van Bothwell in Lothian. Maar aangezien geld en vrouwen alle wereldse en vleselijke mensen van den beginne aan hebben bedorven, verbleef hij ook daar niet lang. De kardinaal strooide in rijke mate met goud, en de koningin, die toentertijd niet zo goed met Bothwell overweg kon, be loofde hem haar volledige hulp in huwelijksaanzoeken, mits hij genoemde meester George Wishart wilde overleveren aan het kasteel te Edinburgh'.

Hoewel Bothwell aanvankelijk bezwaren heeft, is dit aanbod hem toch té mooi. Tegen zijn eigen beloften in levert hij George Wishart uit, in de handen der zondaren! Knox, die nogal sympathiek stond tegenover de gravenfamilie van Bothwell, voegt er vergoelijkend en ironisch aan toe: 'De verwijfde man kan niet lang weerstand bieden aan de woorden van de hoffelijke dame'. Voor George Wishart betekent dit, dat elke kans op vrijlating verkeken is en voor de tweede maal wordt hij naar Edinburgh gebracht. Voorgoed!

14. Pilatus en Herodes worden vrienden

Eens gaf een wereldlijk vorst de hemelse Koning over aan een geestelijke om gekruisigd te worden. Pilatus waste zijn handen daarbij in onschuld en liet de geestelijke leiders van het volk hun gang gaan met Jezus. Dat een dienstknecht niet meerder is dan zijn heer, bewijst de geschiedenis van George Wishart in vele opzichten. We zien het in het vervolg van ons verhaal!

Officieel is George Wishart de gevangene van de regent van het land. Dat is in die tijd nog steeds James Hamilton, graaf van Arran. Maar kardinaal Beaton is niet tevreden voordat hij George zelf in handen heeft. John Knox zegt het zo: 'Die bloedige wolf, de kardinaal, die altijd dorstte naar het bloed van deze dienstknecht Gods, weet de regent zó te bewerken, dat die tevreden is Wishart af te staan en over te leveren in handen van die tiran'.

Uiteraard wekt de overplaatsing grote vreugde op bij de vrienden van de kardinaal, maar ook droefheid en verontwaardiging bij Wisharts vrienden, die de dwaasheid van de regent niet kunnen. uitstaan. Het was ook bepaald geen politieke zet, die de regent hier deed. Op deze wijze wekte hij de woede op van een deel zijner onderdanen, de Protestanten. Knox ziet hier duidelijk het oordeel Gods in, omdat de regent openlijk God heeft afgezworen en aan den lijve moet ondervinden, dat wie God verlaat smart op smart heeft te vrezin.

Zodoende is het verblijf van Wishart in het kasteel van Edinburgh vrij kort. Hij wordt weggevoerd naar het hol van de leeuw: St. Andrews; daar, waar de kardinaal zijn

hoofdzetel heeft. Daar wordt Wishart opgesloten in de zogenaamde zeetoren. Deze toren staat in de noord- westhoek van het kasteel en heeft enorm dikke muren. In die toren bevindt zich een 'kamer', die dienst doet als gevangenis. Er zitten geen ramen in, er is alleen een nauwe opening naar het oosten. In de vloer van deze kamer zit een groot gat, die de 'Bottle Dungeon' wordt genoemd, omdat dit gat de vorm van een fles heeft. In deze kuil nu, wordt George Wishart neergelaten en zal hij vier weken moeten doorbrengen. Hij is niet de eerste, die hierin wordt gevangengezet.

Zie hoofdstuk 1. Hoewel het kasteel als zodanig een ruïne is, zijn er gedeelten, o.a. de zeetoren, die nu als bezienswaardigheid vele bezoekers trekken.

We denken slechts aan Henry Forrest en John Roger, welke laatste onverwacht met zijn hoofd naar beneden van een rots werd geslingerd. 'Het werd de dood van hem, die', aldus Knox, 'met vrucht Jezus Christus had gepredikt'.

De gehele februarimaand van het jaar 1546 moet Wishart in deze sombere kerker doorbrengen. Hoe Wishart die tijd heeft besteed, weten we niet. Wel heeft hij geprobeerd het een en ander te schrijven, doch de vijand wist dit uiteindelijk te beletten en alle mogelijke pennenvruchten zijn aan de vernieling prijsgegeven. Het wordt Wishart niet vergund ook maar één geschrift na te laten, waarin hij zou kunnen spreken na zijn dood. De vijand weet, dat dat 'hun tot een getuigenis' zal zijn!

Inmiddels zit kardinaal David Beaton in grote problemen. Was Wishart nu maar een onbetekenende monnik zoals John Roger, dan wist Beaton hem wel snel onschadelijk te maken en geen haan zou er meer naar kraaien. Maar wat wil het geval? George Wishart is afkomstig van een hoogstaande familie, die verbonden is met vele adellijke huizen in het land. Bovendien kan Beaton hem wel veroordelen, maar het definitieve doodvonnis voltrekken, is de taak van de wereldlijke autoriteiten. Daarvoor is de hulp van de regent onmisbaar! James Hamilton wil zich er aanvankelijk voor wachten zijn machtige rivaal de voet dwars te zetten, maar een ernstige waarschuwing van de uit Preston afkomstige David Hamilton komt tussenbeide. Als familielid van de regent meent hij James Hamilton er op te moeten wijzen, hoe gevaarlijk het is 'kinderen Gods aan te vallen, wien niet anders ten laste gelegd kan worden dan de prediking van het Evangelie van Jezus Christus'.

De graaf van Arran weigert dan ook resoluut zijn hulp en geeft als zijn uitdrukkelijke wens te kennen, dat het gehele proces zal worden gestaakt.

Dat schiet kardinaal Beaton in het verkeerde keelgat. Woedend geeft hij ten antwoord: 'Ik heb je dit verzoek alleen maar gedaan uit beleefdheid, je hulp heb ik echter in het minst niet nodig. Samen met de geestelijkheid heb ik macht genoeg om Wishart zijn verdiende loon te geven!'

Zo blijft Wishart in Beatons handen, tot grote spijt van het Protestantse volksdeel, dat de weinig doortastende houding van de regent zeer betreurt.

Een ander probleem voor David Beaton is zijn verhouding tot de aartsbisschop van Glasgow. Zij haatten elkaar bijna dodelijk en volgens Knox was de kans op een verzoening vrijwel uitgesloten. Deze onderlinge rivaliteit was in het gehele land bekend geworden en gaf verwijdering tussen degene, die één geweest zouden moeten zijn. We laten deze strijd tussen de twee geestelijken - David Beaton en Gavyn Dunbar - hier rusten. Uiteindelijk kwam ze neer op onderlinge jaloezie en machtswel-lust.

Desniettegenstaande, juist nu David Beaton zijn grote rivaal dringend nodig heeft, gebeurt het wonder, dat deze Pilatus en Herodes hun strijdbijl begraven en samen buigen zij zich over de veroordeling van Wishart. Hun ijver voor de kwade zaak

overwint hun onderlinge strijd en ze vinden elkaar in het gemeenschappelijke doel: de handhaving van de kerk in de vernietiging van ketterers!

Samen sturen ze de uitnodigingen voor de terechtstelling de wereld der geestelijken in. 'Morgen, de 28 februari van het jaar onzes Heeren 1546 verwachten wij u in de abdijkerk van de kathedraal te St. Andrews om getuige te zijn van het verhoor van ene George Wishart, die opruiende en ketterse leringen verkondigt'.

En Wishart? Zijn sterke rechtvaardigheidsgevoel druist in tegen hetgeen men hem aandoet. Niets is irritanter dan een schijnheilig hanteren van het recht zonder dat recht zijn loop te zien hebben. Wishart voelt zich verongelijkt, maar gelukkig behoeft hij niet zijn eigen advocaat te zijn. Neen, daarvoor behoeft hij slechts omhoog te zien, waar zijn Heere en Heiland Zich bevindt aan 's Vaders rechterhand, om ook voor hem te bidden, 'opdat zijn geloof niet ophoude'.

*Geen ijd'le zorg doe u van 't heilspoor dwalen,
houd in uw weg het oog op God gericht,
vertrouw op Hem, en d' uitkomst zal niet falen:
Hij zal welhaast uw recht voor elks gezicht
doen dagen als de morgenzonnestralen
en blinken als het helder middaglicht.*

15. De vierschaar gespannen

Door de straten van St. Andrews loopt John Winram. Als deken (geestelijk overste) van de stad is hij bekleed met eer en aanzien. Zijn gang richt zich naar het kasteel van de stad. In dat kasteel zit een belangrijke gevangene, een 'ketter'. Het moet hem vreemd te moede zijn. Zelf verdacht van ketterij moet hij een verdachte dagvaarden om geoordeeld te worden. In 1560 stelt Winram samen met John Knox e.a. de Geloofsbelijdenis en het Eerste Tuchtboek samen. Zelf heimelijk aanhanger van de Reformatie moet hij in opdracht van kardinaal Beaton Wishart gaan vertellen, dat hij morgen zal worden gehoord. Zelf sinds de dood van Patrick Hamilton bezig de nieuwelingen van zijn klooster voor de 'nieuwe leer' te winnen, moet hij thans de tweede hervormer van Schotland helpen vonnissen!

't Is eigenlijk onmogelijk en toch doet hij het. Niet voor niets heeft de kardinaal juist hém uitgekozen voor dit werk. 't Is niet toevallig, dat deze John Winram morgen een preek zal moeten houden. De kardinaal hoopt hem daarmee in het openbaar te winnen óf te verliezen. Het kán niet anders, zijn geweten moet hem wel priemen.

Weldra komt John Winram bij het kasteel aan; hij haast zich naar de beruchte Bottle Dungeon; daar zit Wishart! Even later overhandigt Winram hem de dagvaarding. Wishart leest het. Een doodse stilte vervult de kerker. Gespannen wacht Winram op de reactie van George. Eindelijk geeft Wishart ten antwoord: 'Eigenlijk is het onzin iemand te dagvaarden, die toch al lang in je macht is. Wat voor zin heeft het, mij ter verantwoording voor mijn leer voor de kardinaal te roepen, nu ik toch al in benarde omstandigheden verkeer? Zal zijn buitengewone macht mij dwingen tot antwoorden? Of denkt hij, dat ik onvoorbereid ben om verantwoording af te leggen van mijn leer? Om te laten zien wat voor soort mensen jullie zijn, kunnen jullie het beste de oude menselijke ceremoniën en instellingen handhaven! Maar goed, doe je plicht!'

We lezen niet, dat Winram hierop iets terug weet te zeggen en dat is heel goed te begrijpen. Hij voelt en weet, dat Wishart gelijk heeft en doet er het zwijgen toe. Zo

verlaat hij het sombere hol, waar George alleen achterblijft. Hij heeft hier op aarde niets meer te wachten dan de dood; daar kan hij vast op rekenen. Voor hem mag het echter gelden 'Ik voor u, daar gij anders de eeuwige dood had moeten sterven'; daarom is voor hem de dood verslonden tot overwinning en met deze gedachte mag hij de komende nacht op aarde doorbrengen. Wat zal de dag baren?

Een vreemd schouwspel zien we de volgende dag in St. Andrews: de dienaren van de kardinaal marcheren in volledig oorlogstenuue, met helm, zwaard, harnas, speer of bijl gewapend, door de straten van de stad in de richting van de abdijkerk. Daar laten ze de geestelijken achter, die hun zetel in de abdij alvast innemen. Dan keert de gewapende macht terug naar het kasteel om George Wishart op te halen. Onder leiding van de bevelhebber op het kasteel en geassisteerd door een troep van niet minder dan honderd man, wordt de gevangene opgebracht naar de abdijkerk. Als een lam wordt hij ter slachting geléid. Het is bij George niet anders als bij zijn Heere, waar een grote gewapende bende met zwaarden en stokken uittrok als tegen een moordenaar. De tocht is slechts kort, nauwelijks honderd meter.

Bij de ingang van de kerk zit een bedelaar; smekend kijkt hij Wishart aan. Deze pakt zijn geldbuidel en werpt die naar de arme man. 'Ik heb die toch niet meer nodig', merkt hij op. Dan wordt Wishart de grote abdijkerk binnengeleid en op een voor hem bestemde plaats gezet. Iedereen kan hem zien; niemand wil ook maar iets missen van hetgeen er komen gaat. Eerst wordt het woord gegeven aan John Winram, subprior van het klooster. Opzettelijk heeft de kardinaal hem de opdracht gegeven in het bijzijn van George Wishart een preek te houden voor de vergaderde menigte. Winram heeft de valstrik door en bewandelt de weg van de voorzichtigheid. Elke foutieve uitdrukking kan voor hem immers verstrekkende gevolgen hebben. Hij weet, dat velen, in het minst niet de kardinaal, de oren hebben gespist om hem in zijn rede te kunnen vangen. Het vervolg van het verhaal zal tonen, dat Winram zijn preek zo in elkaar heeft gezet, dat hij enerzijds niet hoeft te liegen, maar anderzijds de waarheid zó in het midden legt, dat de partijen er twee kanten mee op kunnen. Iemand omschreef zijn handelwijze als volgt: 'Winram deed dit zeer voorzichtig, maar toch zo, dat hetgeen hij zei in de grond der zaak meer op de beschuldigers dan op de beschuldigde van toepassing was'.

Als Schriftgeleerde heeft John Winram de Gelijkenis van de Zaaier gekozen. Zijn prediking verdeelt hij in vier hoofddelen:

1. Hij geeft een korte heldere verklaring van het Evangelie.
2. Hij verklaart de betekenis van het goede zaad: het Woord van God is het goede zaad en valse leer het slechte zaad. Daarbij verklaart hij, wat ketterij is en hoe je die kunt onderkennen. Hij geeft er de volgende definitie van: 'Ketterij is elk verkeerd gevoelen, dat hardnekkig wordt vastgehouden en zich duidelijk verheft tegen het Woord van God'.
3. Het derde gedeelte van zijn preek handelt over de oorzaak van ketterij in die streek en elders. 'De oorzaak van alle ketterij is de onwetendheid van hen, die de zorg dragen voor de zielen der mensen. Het is noodzakelijk voor hen en voor die mensen de rechte kennis te hebben van Gods Woord, zodat ze in staat zijn te getuigen tegen de valse leraren van ketterijen door het Zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord. Ja, zij moeten voldoen aan hetgeen Paulus zegt: 'Want een Opziener moet onberispelijk zijn, als een huisverzorger Gods, niet eigenzinnig, niet geneigd tot toorn, niet geneigd tot de wijn, geen smijter, geen vuilgewinzoeker, maar die gaarne herbergt, die de goeden liefheeft,

matig, rechtvaardig, heilig, kuis, die vasthoudt aan het getrouwe Woord dat naar de leer is, opdat hij machtig zij beide om te vermanen door de gezonde leer en om de tegensprekers te weerleggen'.

4. Het vierde en laatste deel van zijn preek is, hoe je ketters kunt onderkennen. 'Keters', zo stelt Winram, 'kun je op deze wijze onderkennen': 'Zoals een goudsmid het ware van het valse goud kan onderscheiden door een toetssteen, zo is ketterij te onderkennen door middel van de ontwijfelbare toetssteen van het ware, onvervalste en zuivere Woord van God'.

Tot slot voegt Winram er nog aan toe: 'Alle ketterij moet in het tegenwoordige leven de kop ingedrukt worden; de burgerlijke magistraten hebben het recht en de plicht alle ketterij te weren en uit te roeien door de doodstraf toe te passen'.

Nauwelijks heeft een ieder tijd om dit alles op zich te laten inwerken, of George Wishart wordt naar voren geduwd. Hij moet de plaats innemen van John Winram en luisteren naar hetgeen hem ten laste zal worden gelegd. De man, die dit werk op zich neemt, is John Lauder. Volgens Fox een 'monster'. Als secretaris van de kardinaal is hem de eer te beurt gevallen als beschuldiger op te treden. Fox vertelt het ons in zijn martelarenboek als volgt: 'John Lauder had zijn beschuldigingen op een lange rol staan, die hij tijdens zijn rede afrolde. Deze stond vol met vervloekingen, dreigementen, afkeuringen en woorden van satanische wrok en haat. Hij riep tegen de onschuldige Wishart zulke gruwelijke en wrede woorden en bedreigde hem zo kwaadaardig met de donder van de paus, dat het onwetende volk ten einde vreesde, dat de aarde deze John Lauder op zou slokken'. Een contrast als van hemel en hel met George Wishart, die al die tijd met geduld staat te luisteren, waarbij zijn gezichtsuitdrukking steeds dezelfde blijft. Als Lauder aan het eind komt, staat het zweet op diens gezicht, het schuim op diens mond en terwijl hij Wishart in het gezicht spuwt, schreeuwt hij uit: 'Wat heb je hierop te zeggen, jij vagebond, verrader, dief? Zijn dit nog geen getuigenissen genoeg? Geef direct antwoord!'

Bedaard hoort George Wishart dit alles aan. Nu moet hij antwoorden, doch niet al eer hij antwoord van de hemel ontvangen heeft.

Hij valt op zijn knieën in de preekstoel neer met het enige wapen, dat hem nog rest: het gebed. Een korte vurige bede dringt door lucht en wolken heen. In hem is geen kracht tegen zulk een menigte beschuldigingen. Toch zal hem het woord gegeven worden, wanneer George het nodig heeft. Ook op zijn noodgeschrei, doet God grote wond'ren.

Wishart staat op en begint te spreken: 'Mensen, verschrikkelijke zaken worden mij ten laste gelegd, dingen die té afschuwelijk zijn om te horen, ja zelfs te vreselijk om te denken. Daarom verzoek ik u vriendelijk naar mij te willen luisteren, opdat u kunt horen, wat ik in werkelijkheid heb gezegd en geleerd. Dit verzoek richt ik tot u om drie redenen:

Ten eerste, omdat door de verkondiging van het Woord van God Zijn roem wordt verbreid: voor de voortgang van die roem is het redelijk, dat u me zonder enige geveinsdheid het zuivere en reine Woord van God in waarheid hoort onderwijzen.

Ten tweede, omdat uw heil voortkomt uit Gods Woord, daar God alle dingen door Zijn Woord werkt: daarom zou het onbillijk zijn als u uw oren sloot voor mijn onderwijs uit dat Woord.

Ten derde, omdat uw leer vele verderfelijke, godslasterlijke en afschuwelijke woorden voortbrengt, die niet zijn gegrond op de goddelijke inspiratie, maar van de duivel zelf afkomstig zijn. Ik wil mijn verdediging doen met gevaar van mijn leven. Het is daarom alleszins redelijk, dat u weet wat mijn leer was in de tijd, dat ik

onder u predikte, zodat u tevens zult kunnen weten, dat ik omkom op een wijze, die gevaar zal opleveren voor uw zielen. Daarom vraag ik u, om de eer en roem Gods, tot het heil van uzelf en de bescherming van mijn leven, te willen luisteren naar de uiteenzetting van mijn leer.

Allereerst onderwees ik, sinds mijn komst in Schotland, niet anders dan de Tien Geboden, de Twaalf Artikelen des Geloofs en het Onze Vader. In Dundee heb ik bovendien gesproken uit de Brief aan de Romeinen en ik zal u tonen op welke wijze ik dat deed ...'.

Ineens weerklinkt een luid geroep van John Lauder; 'Jij vagebond, ketter, verrader en dief, je hebt geen eens wettige toestemming om te spreken. Je hebt die macht zelf genomen, zonder door de kerk te zijn gemachtigd. Je hebt al veel te lang gepreekt!' Een instemmend gemompel van de geestelijken wordt in de abdij hoorbaar. Ja, daar zijn ze het wel over eens, als ze hem eenmaal toestemming geven het woord te nemen dan zou hij door zijn grondige Schriftkennis velen in de kerk kunnen overtuigen en tegen hen in het harnas jagen. Dan zijn ze nog veel verder van hun doel verwijderd dan ze zich al weten.

Meester Wishart doorziet hun valse bedoelingen en voelt wel, dat het totaal vruchteloos is, zijn prediking te vervolgen. Hij geeft als zijn wens te kennen in hoger beroep te willen gaan om gehoord te worden door een onpartijdige rechter. Dat doet de woede echter eer toe- dan afnemen. John Lauder bijt hem toe: 'Is niet onze kardinaal de op één na voornaamste persoon in ons koninkrijk? Weet je niet, welke titels er al op zijn naam staan?' Een hele reeks klinkende woorden rollen er uit Lauders mond. 'Is dat dan geen goede rechter?', zo gaat hij verder, 'Wat wil je anders man?'

'Och', antwoordt Wishart, 'Ik weiger mijn heer kardinaal niet, maar naar Gods Woord wens ik geoordeeld te worden, door geestelijken uit ons midden en onder autoriteit van de regent. Per slot van rekening ben ik de gevangene van de regent'. 'Ah', spot het aanwezige volk, 'dat zou je willen, man; neen, hoor, daar komt niets van in; zo de man zo het recht. Wat hebben we te maken met die regent en zijn vriendjes, het lijken zelf wel kettters'.

Het volk eist nu zonder uitstel, dat Wishart veroordeeld zal worden en dat zonder enige verdere vorm van proces. Dan lopen er echter enige schrandere mannen naar de kardinaal en adviseren hem dat niet te doen, maar de beschuldigingen hardop te laten voorlezen en Wishart de kans te geven hierop te antwoorden. Dat dit alles maar voor de schijn is, deert hen niet.

Diegenen onder de aanwezigen, die zich verongelijkt voelen, zullen dan nooit kunnen zeggen, dat Wishart voetstoots veroordeeld is. Maar liefst achttien artikelen met beschuldigingen zullen ze Wishart laten horen.

Wat kan hij nog inbrengen? Niets, het zou zelfs geen zin hebben, want het is droeve werkelijkheid, wat Psalm 58 zingt:

*Neen, gij smeedt ongerechtigheden
in 't harte, dat van boosheid zwelt;
gij weegt op aard' uw snood geweld
in schijn van billijkheid en reden.*

16. Een valse getuige, die leugens blaast

We willen in dit hoofdstuk de beschuldigingen de revue laten passeren met de antwoorden, die Wishart heeft gegeven. Dat hij daarvoor niet steeds de kans kreeg, zal uit het vervolg wel blijken. Meerdere malen wordt zijn verdediging doorbroken door het luid voorlezen van de steeds weer volgende beschuldiging. In onze uiteenzetting volgen we kerkhistoricus Fox op de voet.

Het eerste artikel

Jij gemene ketter, vagebond, verrader en dief, bedrieger van het volk, jij veracht de heilige kerk en negeert het gezag van onze heer de kardinaal. Wij weten met zekerheid, dat je niet gehoorzaamde, toen je van onze kardinaal een verbod kreeg om te preken in Dundee; je ging rustig door. Daarom gaf John Hepburn, de bisschop van Brechin, je over in handen van satan en hij beval je nogmaals op te houden. Ondanks alle waarschuwingen ging je hardnekkig door!

Het antwoord

Mijne heren, ik lees in de Handelingen der Apostelen, dat het niet is toegestaan op te houden met prediken, enkel om de dreigingen der mensen. Bovendien is er geschreven, dat we Gode meer gehoorzaam moeten zijn dan de mensen. Ik lees bij de profeet Maleachi: 'Ik zal uw zegeningen vervloeken en uw vervloekingen zegenen, zegt de Heere' en ik geloof vast, dat Hij uw vervloekingen wil veranderen in zegeningen.

Het tweede artikel

Jij gemene ketter, jij hebt gezegd, dat een priester, die achter het altaar 82 de mis staat te lezen net een vos is, die in de maand juli loop te kwispelstaarten.

Het antwoord

Mijne heren, dat zei ik niet. Ik heb wel gezegd, dat uitwendige godsdienstplichten geen enkele waarde hebben bij een onbewogen hart, ja, dat het dan niets anders is dan het spel van een aap en niets met ware godsdienst te maken heeft. God ziet immers het hart aan. Bovendien, wie God in waarheid dienen wil, moet dat in geest en waarheid doen.

Meer kan Wishart niet zeggen, want John Lauder gaat verder met

Het derde artikel

Jij gemene ketter hebt tegen het aantal van zeven sacramenten gepreekt en ontkend, dat er zeven waren.

Het antwoord

Mijne heren, het spijt me voor u, maar ik heb nooit gesproken over het aantal sacramenten, of er nu zeven zijn of niet. Ik heb slechts gesproken over die sacramenten, die door Christus zijn ingesteld en ons in het Evangelie zijn geopenbaard. Daar ben ik dan ook openlijk voor uitgekomen, want ik durf niets toe te voegen aan het Woord van God.

Het vierde artikel

Jij gemene ketter hebt openlijk onderwezen, dat de oorbiecht geen heilig sacrament is en jij zei, dat we alleen maar voor God belijdenis van zonden hebben te doen en niet voor een priester.

Het antwoord

Mijne heren, ik zei, dat de oorbiecht geen sacrament kan zijn, omdat er in het Evangelie geen belofte voor staat. Wat betreft de belijdenis, die we voor God hebben te doen, vinden we genoeg voorbeelden in de Schrift. David zegt in Psalm 32: 'Ik zal belijdenis doen van mijn overtredingen voor den Heere; en Gij vergaaft de ongerechtigheid mijner zonde'. Belijden of biechten betekent onze zonden in het verborgen voor God erkennen. Toen ik de mensen op deze manier onderwees, verwierp ik het biechten niet. En verder: 'Jacobus zegt: 'Belijdt elkander de misdaden'. Hier bedoelt de apostel niet de zogenaamde oorbiecht, maar dat we ons als zondaren zouden leren kennen tegenover onze naaste en onszelf niet zo hoog achten als de monniken, die van zichzelf denken gezuiverd te zijn.

Als Wishart deze woorden heeft gesproken, beginnen de geestelijken smalend te lachen en roepen: 'Hoor je nu, hoe hij ons door een schoonschijnende rede probeert te bedriegen en voor zijn mening poot te winnen?'

Het vijfde artikel

Jij ketter hebt openlijk gezegd, dat iedereen zijn doop moet leren verstaan. Hoe is het nu mogelijk, dat een klein kind zijn doop kan begrijpen?

Het antwoord

Mijne heren, ik denk, dat er hier niemand zo dwaas is handel te gaan drijven met een Fransman of een ander onbekend persoon, voordat hij weet onder welke voorwaarden of op welke belofte dat geschiedt. Zo wens ook ik, dat we verstaan hetgeen we namens het kind aan God beloven in en door de doop. Vandaar dat jullie het vormsel* hebben.

Opeens roept een zekere Meester Bleiter**, een kapelaan: 'Je bent van de duivel bezeten en een geest der dwaling overheerst je'. Ditmaal hoeft Wishart niets te zeggen, want direct erna klinkt een kinderstem door de abdij: 'De duivel kan zulke woorden niet spreken zoals die daar - Wishart - spreekt'. Opmerkelijk, dat, nu Wishart geen aards advocaat in zijn nabijheid heeft, zijn hemelse Leidsman als het ware deze woorden in een kindermund legt. Ja, naar Psalm 8 de Heere daaruit sterkte grondvest, 'om de vijand en wraakgierige te doen ophouden'.

* Het vormsel is het sacrament, dat door de oplegging der handen, de zalving met chrisma (zuiderdrijfolie, vermengd met balsem) en het gebed van de bisschop de genade geeft, om het geloof standvastig te belijden.

** De naam Bleiter komt wellicht van 'blether' = kletsen óf 'bleat' = blèren. Vandaar dat Bleiter ook wel genoemd werd Meneer Nonsense = Meneer Dwaasheid.

Het zesde artikel

Jij gemene ketter, verrader en dief, jij zegt, dat het sacrament van het altaar niet méér is dan een stukje brood, dat boven de as gebakken is en dat alles wat ermee wordt gedaan niets anders is dan een bijgelovig ritueel tegen Gods uitdrukkelijk bevel.

Het antwoord

'O Heere God', verzucht Wishart, 'zulke duidelijke leugens en godslasteringen leert de Schrift ons niet. Wat betreft het sacrament van het altaar, ik heb nooit iets onderwezen tegen de Schrift, hetgeen ik door Gods genade deze dag zal laten zien. Ook ben ik bereid daarvoor de dood in te gaan.

Het wettige gebruik van het sacrament is voor God aanvaardbaar, maar een misbruik ervan is Hem een gruwel.

Ter verduidelijking zal ik u een gebeurtenis uit mijn leven vertellen.

'Eens ontmoette ik een Jood, toen ik op de Rijmaan het zeilen was. Ik vroeg hem, wat de oorzaak was van zijn hardnekkige verwerping van de gedachte, dat de Messias reeds gekomen was. Daarbij wees ik hem erop, dat zijn volksgenoten vele profetieën uit het hoofd kenden, die spraken over de Messias en dat die profetieën duidelijk vervuld waren. Vele Schriftbewijzen haalde ik aan om te tonen, dat de Messias gekomen was in de persoon, die zij Jezus van Nazareth noemen. De Jood gaf mij toen het volgende antwoord: 'Als de Messias zal komen, zal Hij alle dingen herstellen en zal Hij de Wet, die aan onze vaders was gegeven, niet afschaffen. Jullie doen geheel anders: Onder jullie zien we hongerigen in gevaar en jullie hebben niet eens medelijden met hen, maar onder ons Joden, hoewel we zelf arm zijn, worden geen bedelaars gevonden. Het is door de Wet verboden enig beeld te aanbidden behalve God, maar jullie kerkhoven en kerken staan vol afgodsbeelden. Ook vereren en aanbidden jullie een stukje brood, dat boven de as is gebakken en jullie zeggen, dat dát jullie God is'.

Ik heb dit verhaal van de Jood altijd verteld zonder er mijn instemming mee te betuigen'.

Dit doet de bisschoppen hun hoofd schudden en sommigen spuwen zelfs op de grond. Onwillig om de verdere uitleg van Wishart te horen, geven ze John Lauder een sein om verder te gaan.

Het zevende artikel

Jij gemene ketter hebt gezegd, dat het laatste oliesel geen sacrament is.

Het antwoord

Mijne heren, in mijn leer heb ik nooit over het laatste oliesel gesproken, laat staan behandeld of het een sacrament is of niet.

Het achtste artikel

Jij gemene ketter hebt gezegd, dat het wijwater**** geen reinigende kracht heeft. Jij veroordeelde de aanroeping van heiligen en relikwieën en zei, dat de vloek van de heilige kerk niets kan uitrichten.

Het antwoord

Mijne heren, wat de kracht van het wijwater betreft, ook daarover heb ik in mijn onderwijs nooit gesproken. Indien bezweringen en duiveluitbannerij overeenstemmen met de Heilige Schrift dan zou ik ze van harte aanbevelen. Maar voorzover ze daarmee niet overeenstemmen, verwerp ik ze.

Het negende artikel

Jij gemene ketter en vagebond, jij hebt gezegd, dat iedere leek een priester is, en zoals jij dat stelt, heeft de paus geen zeggenschap of macht over anderen, maar staat hij op gelijke voet met hen.

Het antwoord

Mijne heren, ik onderwees niets anders dan het Woord van God. Ik herinner me, dat ik bij Johannes en Petrus heb gelezen: 'Hij heeft ons gemaakt tot koningen en priesters' en 'Hij heeft ons gemaakt tot een koninklijk priesterdom', zodat ik tegen mensen, die kundig waren in het Woord van God, gezegd heb, dat hun die macht gegeven is van God en niet door kracht of geweld van mensen. Paulus noemt dat duidelijk genoeg de macht Gods. Een macht, die natuurlijk wel het ware geloof in Jezus Christus vereist.

Tegen mensen, die niet zo onderwezen waren in Gods Woord en die ook niet standvastig waren in het geloof heb ik het tegendeel gezegd; zij hebben niet de macht te binden en te ontbinden, omdat ze te weinig kennis hebben van dat Woord.

Als Wishart dat zegt, beginnen vele aanwezigen te lachen en te spotten. Wishart

antwoordt dan: 'Lachen jullie, mijne heren? Hoewel hetgeen ik net heb gezegd jullie belachelijk toeschijnt, is het voor mij van zeer veel gewicht en grote waarde, want niet alleen mijn leven is erdoor geraakt, maar ook de ere Gods is ermee gemoeid!' Gelukkig zijn er ook anderen, die het aan het hart gaat, dat hun vriend Wishart zo wordt bespot en mishandeld. De wreedheid van de bisschoppen en het niet te breken geduld van Wishart doet hen treuren en bedroefd wonen zij dit rechtsgeding bij.

Het tiende artikel

Jij gemene ketter zegt, dat de mens geen vrije wil heeft, maar dat hij is als de Stoïcijnen, die zeggen, dat alles door God wordt bepaald en dat de mens krachtens zijn wil niets heeft in te brengen.

Het antwoord

Mijne heren, zo heb ik het niet gezegd. Ik heb gezegd, dat zovelen er standvastig in Christus geloven, gegeven wordt, overeenkomstig hetgeen Johannes zegt: 'Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zo zult ge waarlijk vrij zijn'. Oftewel het tegendeel: zovelen er niet in Christus Jezus geloven zijn dienstknechten der zonde: 'Die zondigt, is een dienstknecht der zonde'.

Het elfde artikel

Jij gemene ketter zegt, dat het toegestaan is op vrijdag vlees te eten net zo goed als op zondag.

Het antwoord

Met uw welmenen, heren, ik heb gelezen in de Brieven van Paulus: 'Alle dingen zijn rein de reinen, maar de bevlechten en ongelovigen is geen ding rein, maar beide hun verstand en geweten zijn bevlekt'. (Titus 1:15). Een gelovig, rein en heilig man heiligt de voortbrengselen van Gods schepping door het Woord, maar de spijsen zelf maken niemand voor God aanvaardbaar, zodat de onthouding ervan geen enkele ongelovige zal reinigen. (1 Kor. 8:8).

Maar voor de gelovigen zijn alle dingen gereinigd door het Woord van God en door het gebed. (1 Tim. 4:5).

Hierop roepen de geestelijken als in koor: 'Wat getuigen hebben we eigenlijk nog nodig? Heeft hij hier niet openlijk godsclasteringen gesproken?'

Toch nemen ze de tijd de voorlezing van de resterende artikelen aan te horen.

Het twaalfde artikel

Jij gemene ketter durfde te zeggen, dat we niet tot heiligen behoren te bidden, maar alleen tot God. Zeg zo kort mogelijk, of je dat hebt beweerd of niet!

Het antwoord

Mijne heren, het is inderdaad niet geoorloofd heiligen te aanbidden of eer te bewijzen. Er zijn twee zaken die het waard zijn om op te letten; de ene is zeker, de andere onzeker. Het is duidelijk in de Schrift te vinden, dat we slechts één God moeten eren en aanbidden. Denk maar aan het eerste gebod. Maar wat betreft het aanbidden en vereren van heiligen, is er onder velen sterke twijfel gerezen over het nut daarvan. Daarom riep ik in mijn preken alle hoorders op de onzekere weg te verlaten en de zekere weg te gaan bewandelen, om te worden onderwezen door onze Meester Christus, Die onze enige Middelaar is en voor ons tussentreedt bij God de Vader. Hij is de Deur door Welke wij moeten binnengaan in de stal der schapen. Een ieder die niet ingaat door die Deur is een dief en een moordenaar. Hij verloochent Hem, Die de Waarheid en het Leven is. Wie deze weg niet bewandelt, zal ongetwijfeld vallen in de poel des vuurs, ja staat op het punt daarin te komen. Op deze wijze heb ik altijd

onderwijs gegeven. Doorgegeven hetgeen ik in het Woord van God heb gevonden. Openlijk en niet in het verborgen ben ik daarvoor uitgekomen. En hetzelfde zult u van me moeten getuigen. Alles wat niet is naar dat Woord, zal geen dageraad hebben en werp ik ver van me af. Alles wat met dat Woord overeenstemt, aanvaard ik, al kost het me mijn leven!

Het dertiende artikel

Jij gemene ketter hebt publiekelijk geleerd, dat er geen vagevuur is en dat het een verzonnen idee is, dat de gelovigen ook na dit leven gestraft worden.

Het antwoord

Mijne heren, zoals ik al vaak tevoren gezegd heb, durf ik niets te beweren zonder dat het uitdrukkelijk gegrond is op de Heilige Schrift. Ik heb meerdere malen de Bijbel gelezen, maar nergens vond ik de term vagevuur; zelfs geen Schriftplaats die er enigmatische naar verwees. Daarom zou ik me schamen over iets te spreken, dat nergens in de Schrift te vinden is.

Dan wendt George Wishart zich tot zijn beschuldiger John Lauder en zegt: 'Indien u enig bewijs uit de Schrift kunt aandragen om te staven, dat er zoiets als een vagevuur bestaat, laat het dan nu maar eens in het openbaar zien'. Uiteraard gaat Lauder hier niet op in. Fox merkt hierbij kernachtig op: 'Maar die domkop had geen woord te zeggen, want hij was zo onwetend als een varken in die zaken'. Vandaar dat Lauder met luide stem verder gaat.

Het veertiende artikel

Jij gemene ketter hebt gewaarschuwd tegen de geloften, die verschillende geestelijken hebben afgelegd. Je hebt toen gezegd, dat diegenen, die zich aan die geloften gebonden achtten, zich de verdoemenis op de hals haalden.

Bovendien heb je gezegd, dat een priester best mocht trouwen en heus niet alleen hoefde te blijven.

Het antwoord

Voorwaar, mijne heren, ik heb in het Evangelie gelezen, dat er drie soorten afgezonderde mensen zijn: sommigen zijn geheiligd van moeders schoot af, sommigen zijn afgezonderd door de mensen en sommigen hebben zichzelf afgezonderd voor het Koninkrijk Gods. Deze mensen worden door het Woord van God gezegend.

Wat betreft de velen die er zijn, die terwille van het Evangelie de belofte van onthouding hebben afgelegd en deze belofte door de zwakheid van hun natuur niet kunnen houden, daarvan hebben jullie genoeg ondervinding!

Op deze woorden volgt een doodse stilte; allen zijn sprakeloos: het is maar al te waar wat Wishart zegt.

Ironisch meldt een oude bron: 'Allen waren verslagen, want hun gedachte was, dat het beter was tien concubines te hebben dan één getrouwde vrouw'. (Een concubinaat is een buitenechtelijke samenleving.)

Het vijftiende artikel

Jij gemene ketter en vagebond zegt, dat je weigert onze Algemene en Provinciale Vergaderingen te gehoorzamen.

Het antwoord

Mijne heren, ik weet niet eens wat die zijn. Ik heb me er nooit over bekommerd, maar hield me bezig met het Woord van God alleen. Lees hier uw algemene besluiten maar

voor of geef me een boek, waarin ze staan, zodat ik ze kan lezen; indien ze overeenstemmen met Gods Woord wil ik niet tegenstribbelen.

Op deze woorden volgt een golf van protest uit de zaal. 'De roofzuchtige wolven worden dolzinnig en roepen: 'Waarom laten we hem eigenlijk nog verder praten? Lees de rest van de beschuldigingen voor en wacht niet langer op hem!' Achter de beschuldiger John Lauder staat een zekere John Scott, een 'gemene huichelaar'; hij fluistert Lauder in het oor: 'Lees snel de andere beschuldigingen voor en geef die ketter geen moment gelegenheid van repliek te dienen, want we kunnen beslist niet tegen hem op, dat gaat net zo min als de duivel weerstand kan bieden aan het teken van het kruis'.

Het zestiende artikel

Jij ketter zegt, dat het vergeefs is kostbare huizen en kerken te bouwen ter ere van God, bewerende dat God niet woont in tempelen met handen gemaakt en dat God ook niet kan verblijven in een ruimte zoals de holte tussen de handen der priesters.

Het antwoord

Mijne heren, Salomo zegt: 'Als de hemel der hemelen U niet kan bevatten, hoeveel minder dit huis dat ik gebouwd heb'. En Job zegt eigenlijk hetzelfde: 'Zij is als de hoogten der hemelen, wat kunt gij doen? Dieper dan de hel, wat kunt gij weten? Langer dan de aarde en breder dan de zee'. Zo kan God nooit in een ruimte worden besloten, want Hij is oneindig. Niettegenstaande deze teksten heb ik nimmer beweerd, dat de kerken vernietigd moesten worden. Integendeel, ik heb gezegd, dat de kerken moesten worden onderhouden, zodat de mensen samen kunnen komen om de rechte prediking van Gods Woord te horen. Bovendien, overal waar de zuivere prediking van het Woord van God en het wettig gebruik van de sacramenten is, daar is God Zelf. Zodat deze beide uitdrukkingen waar zijn: 'God kan niet worden besloten in één bepaalde plaats' én 'Waar twee of drie in Mijn Naam vergaderd zijn, ben Ik in het midden van hen'. Dan wendt Wishart zich tot met name zijn beschuldiger, John Lauder: 'Indien u er anders over denkt, laat het dan nu horen'.

En Lauder verstomt! Haastig pakt hij zijn rol weer op en leest het volgende artikel.

Het zeventiende artikel

Jij gemene ketter hebt het vasten verboden.

Het antwoord

Mijne heren, in de Schrift wordt het vasten aanbevolen; daarom zou ik een lasteraar zijn van het Evangelie als ik het vasten veroordeelde. En dat niet alleen, maar ik heb uit ondervinding geleerd, dat vasten goed is voor de gezondheid van ons lichaam. Maar God alleen weet, wie in wáárheid vast!

Het achttiende artikel

Jij gemene ketter hebt openlijk gepredikt, dat de zielen der mensen zullen slapen tot de Dag des Oordeels, en niet eerder het eeuwige leven zullen ontvangen.

Het antwoord

Onze goedertieren en genadige Heere vergeve hen, die zulke dingen van mij zeggen. Ik weet vast uit het Woord van God, dat degene, die gelooft in Jezus Christus en daarin standvastig blijft, nooit zal slapen, maar eeuwig zal leven. Een zieleslaap bestaat niet! Dat leven wordt vernieuwd van dag tot dag en zal nimmer sterven en nooit een einde nemen, maar zal eeuwig met Christus haar Hoofd leven. En in dat leven zullen komen alleen die in Hem geloven en eeuwige blijdschap zal op hun hoofden zijn. Amen!

17. 'Want het was op de Steenrots gegrond'

De ene beschuldiging na de andere is als een slagregen gevallen op het hoofd van George Wishart. Waterstromen van geweld, valse aantijgingen en spot zijn tegen hem aangeboden; winden van allerlei leringen zijn hem in de mond gelegd, doch dit alles heeft Wishart niet doen vallen, want zijn huis was op de steenrots Christus gebouwd.

Zij die zich altijd beriepen op de petra, de Christusbelijdenis, hebben ervoor gezorgd, dat de Schrift vervuld werd: 'Zij zullen u uit de synagoge werpen; ja, een iegelijk die u zal doden, zal menen Gode een dienst te doen'.

De beschuldigingen worden geldig verklaard door de kerk, of ze nu weerlegd zijn of niet, dat doet er niet toe. Ze zijn duidelijk in strijd met de leer van hun kerk. Het kan dan ook niet anders, of Wishart wordt ter dood veroordeeld: 'Verbrand te worden als een gevloekte', luidt het vonnis

Als George Wishart dat hoort, valt hij op zijn knieën neer om een hartenkreet op te zenden tot Zijn Vader, Die de stille Getuige is geweest en tot Wie Wishart heilig verontwaardigd zijn oproep doet om recht te doen. 'O, eeuwige God, hoe lang zult gij hun woede en grote wreedheid verdragen? Hoe lang zullen zij hun gramschap uitgieten over Uw knechten, welke Uw Woord verkondigen in deze wereld, terwijl de goddelozen Uw Woorden, Uw Waarheid, waardoor Ge Uzelf hebt bekend gemaakt aan de wereld, welke gezonken lag in blindheid en onwetendheid, zoeken te verduisteren en te verderven? O God, wij weten, dat Uw dienstknechten moeten lijden voor Uw Naam, dat vervolging, kwelling en smart hun deel zullen zijn in dit tegenwoordige leven. Wij weten ook, dat dit leven slechts een schaduw is, zoals Uw profeten en apostelen dat hebben voorgezegd. Toch smeken wij U, genadige Vader, Uw volk te willen helpen, bewaren en beschermen. Uw Gemeente, Die Gij verkoren hebt van voor de grondlegging der wereld; schenk haar Uw genade om Uw Woord te mogen horen en geef haar getrouwe knechten voor dit leven'.

Dan moeten de leken weg, zodat alleen de geestelijken overblijven om het vonnis officieel te bekrachtigen. Het gewone volk, dat doorgaans dichter leeft bij de werkelijkheid en waarvan er velen aanwezig zijn, die de woorden van Wishart indrinken als water, wordt verzocht heen te gaan. Mogelijk zijn er kinderen des Koninkrijks onder in de ware zin van het woord, die nu plaats moeten geven aan de kinderen der duisternis, aan hen, die niet vragen naar het oordeel van God, aan hen, die naar hun eigen oordeel het definitieve vonnis op gaan stellen. Het wordt een officieel document, dat in hoogdravende bewoordingen de noodzaak en het Gode welbehaaglijke werk van het ter dood brengen van ketter Wishart te kennen geeft.

De volgende dag zal de terechtstelling plaatshebben en er moet heel wat werk voor worden verricht, wil het iets groots worden. Op bevel van kardinaal Beaton wordt George Wishart onder strenge bewaking weer teruggeleid naar het kasteel. Daar mag hij verblijven in de kamer van de kapitein.

Nog één nacht rest hem op aarde. Een nacht van gebed en meditatie. Hem blijft niet anders over dan het:

*En mijn hart, wat mij moog' treffen
tot de God mijns levens heffen.*

Wisharts persoonlijkheid maakt zo'n indruk op ede kapitein van het kasteel, dat deze hem behandelt met het grootste respect; hij mag hem naar het woord van de Heere Jezus voorzien van 'een beker koud water in de naam van een discipel'.

Ondertussen heeft kardinaal Beaton het bericht door de stad gestuurd, dat het ten

strengste verboden is voor de veroordeelde te bidden. Harteloos geeft hij Wishart over aan de satan en denkt hij het Koninkrijk te sluiten voor een Koningskind.

Dezelfde nacht wordt Wishart in zijn gebed en overdenking nog een keer wreed gestoord. Twee monniken komen hem opzoeken om de biecht af te nemen. 'Neen', zegt Wishart, 'Ik wens voor jullie niet te biechten, maar stuur me de man, die vanmorgen in de abdijkerk een preek heeft gehouden'. Wishart bedoelt natuurlijk John Winram. Toen deze sprak, heeft hij zijn oren goed open gehad.

Winram sprak naar zijn hart; vandaar dit verzoek. De verzochte komt met grote haast. Graag geeft hij gehoor aan de oproep van hem, met wie hij zich innerlijk zo verwant voelt Jammer, dat de inhoud van de vrij lange gesprekken die zij daar samen voerden, ons niet bekend is. Toch moet het niet moeilijk zijn hiernaar te gissen. Ongetwijfeld hebben ze gesproken over de grote werken Gods, over de onbegrijpelijke wegen die Wishart moet bewandelen, over de dag van morgen als pijn en smart George zullen bezetten, over de reis door de Doodsjordan, over zijn ingaan in de gewesten der eeuwige zaligheid. Het is alsof Winram voelt, dat zijn vriend Wishart straks aanzit aan het Avondmaal van de Bruiloft des Lams als hij hem vraagt: 'Wilt u het sacrament van het Heilig Avondmaal ontvangen?' Gretig stemt deze toe, doch voegt er aan toe: 'Als het maar is naar Christus' instelling onder de beide tekenen van brood en wijn'.

Begerig aan dit verzoek te voldoen haast John Winram zich naar zijn superieuren om toestemming te vragen. Wat hemzelf betreft, hij zou het gaarne willen doen, want hij voelt zich eensgeestes met Wishart, van wiens onschuld hij ten diepste is overtuigd.

Met die gedachten komt hij bij de bisschoppen en vertelt hen van zijn gesprekken met Wishart, die de vele beschuldigingen met grote stelligheid van zich zegt te werpen, en dat niet uit de angst om zijn leven te verliezen, maar enkel en alleen om zijn onschuld aan de mensen te tonen en dat desnoods met de vuurdood wil bezegelen.

Deze mededeling wekt opnieuw hun woede op, vooral van kardinaal Beaton. Hij wijst met zijn vinger naar Winram en schreeuwt: 'We weten al lang wat voor iemand jij bent'. Daarop bewaart John Winram wijselijk het zwijgen; 'ze hebben me nu duidelijk door', gaat het door hem heen. Hem rest slechts de vraag, of Wishart het sacrament mag ontvangen. Even wordt er nog onderling over gepraat, het is echter een uitgemaakte zaak: 'Een door de kerk veroordeelde hardnekkige zondaar heeft geen enkel recht meer op enig geestelijk voorrecht', antwoordt Beaton namens allen. Met die boodschap gaat Winram heen!

Zo gaat de nacht voorbij; verstoken van vrijwel alle mensengunst. Toch is het lijden te dragen door de nabijheid van de kapitein, die zijn gevangene de volgende morgen uitnodigt voor het eten. Wishart wil dit niet weigeren en zegt: 'Ik ga er graag op in, omdat ge een goed christen zijt en God vreest'. Een indrukwekkend samenzijn wordt het; met nog enige andere gasten schuift Wishart bij. Een ogenblik nog mag hij de nabijheid, liefde en verdraagzaamheid van aardse vrienden genieten. De liefde, mag de overhand hebben als ze een ogenblik nog schuilen voordat het noodweer uitbreekt. Dan neemt de gast het woord: 'Ik verzoek u in de naam van God en terwille van de liefde, welke u Jezus Christus toedraagt, een poosje stil te zijn en te willen luisteren naar mijn korte vermaning en gebed voor dit brood en deze wijn. En dan zal ik afscheid van u nemen'.

Ongeveer een half uur mag Wishart dan het woord voeren; sprekend over de instelling van het Heilig Avondmaal evenals eens Christus dat deed in de nacht in welke Hij verraden werd. Ook de dood en het lijden van Christus komen ter sprake. 'O', zegt hij, 'leg toch af alle boosheid, nijd, jaloezie en heb wederzijdse liefde onder elkaar, zodat we, voor zover mogelijk, volmaakte leden van het lichaam van Christus zouden zijn'.

Zo wordt het morgenmaal een avondmaal! Want daarna neemt Wishart het brood en zegent het en deelt het uit aan degenen, die het waardig zijn te ontvangen. Zo wordt ook de wijn uitgereikt 'tot Zijn gedachtenis'. 'Wat mezelf betreft', zegt George, 'is er een bitterder drank voor me bereid en dat alleen, omdat ik de ware leer van het Evangelie heb gepredikt. Bidt met mij tot God, dat ik die beker als uit Zijn hand ontvangende geduldig mag ledigen'.

Diep onder de indruk van dat wat er gesproken en gezien is, verlaten ze elkaar. Het innige dankgebed van Wishart is hen een laatste vaarwel. Nog even gaat hij naar een aparte ruimte. Elk moment kan hij nu gehaald worden; gehaald om dan eeuwig naar Huis te gaan.

Weinige ogenblikken later komen er twee gerechtsdienaars; ze doen George een zwart kleed om, het kleed van de boeteling, die zal ondergaan in de eeuwige nacht. Daarna hangen ze een tas met buskruit om zijn hals. In deze uitrusting wordt George naar buiten geleid, als een door de kerk vervloekte, voor wie niet één stukje aarde over is. Neen, tot as zal hij moeten worden verpulverd. 'Van de eer des graf, beroofd'. De handen gebonden op de rug, een ijzeren band om zijn middel, zo gaat George zijn laatste gang. De gang naar de executieplaats.

Het is er een drukte van belang; voor de hoofdingang van het kasteel is een staak opgericht. De ramen en torens van het kasteel zijn als het ware behangen met feestkledij in de vorm van tapijten en kleden. De bewaking van het kasteel heeft in opdracht van de kardinaal alle kanonnen ingeschakeld en schietklaar gemaakt en opgesteld. Wie weet, wordt er van bevriende zijde een poging ondernomen om Wishart te bevrijden. Een sterke militaire garde heeft post gevat rondom de staak. Ontsnappen is onmogelijk!

In de vensters heeft kardinaal Beaton, gezet op fluwelen kussens, met zijn voornaamste handlangers, zijn plaats ingenomen.

Vanaf die plaats zal hij meedogenloos en zonder wroeging getuige zijn van het drama, dat zich daar die eerste maart 1546 afspeelt. Alle dingen zijn in gereedheid gebracht en het wachten is op de komst van George Wishart. Het dodelijk uur is voor hem aangebroken; momenten van pijn en smart zullen komen, maar ook het moment, dat hij horen zal: 'Komt in, gij gezegende Mijns Vaders'.

Inderdaad zijn voor hem nu op tweeërlei wijze 'alle dingen gereed'.

Trompetgeschal weerklinkt als teken, dat de ketter moet worden gehaald. De weg is maar kort, slechts enkele tientallen meters. Op die weg ontmoet Wishart enkele bedelaars, door de kerk met al haar pracht en praal in de steek gelaten. Zij smeken de voorbijgangers om een gave. Even staat Wishart stil en zegt: 'Mijn handen kan ik niet gebruiken, want daarmee had ik jullie wel wat willen geven, maar de genadige God Zelf verwaardige Zich jullie te schenken, hetgeen jullie behoeven, zowel voor de tijd als voor de eeuwigheid'. George mag immers zelf in deze ogenblikken 'zien op liefde, dat is zien op God. Die liefde is niet afdunstig en zegt: Ik ben mijns broeders hoeder'.

Nauwelijks heeft Wishart dit gezegd, of een tweetal monniken komt op hem af. 'Meester Wishart, bid toch tot onze heilige maagd, dat zij voor u bij Jezus tussentrede'. George ziet hen aan en antwoordt vastberaden: 'Probeert me alstublieft niet meer te verleiden, broeders!'

Dan zijn ze bij het schavot. Wishart klimt omhoog en wordt vastgebonden aan de paal. Hij richt zich tot de toeschouwers en zegt: 'Weest niet ontmoedigd door hetgeen ge nu voor u ziet en laat u niet afhouden van het horen van Gods Woord. Laat mijn lijden u niet doen vrezen voor de mensen en weest ervan verzekerd, dat de leer die ik u heb verkondigd geen oudwifse fabelen zijn, maar het volle Evangelie van Jezus Christus, hetwelk mij toevertrouwd was door Zijn genade en voor hetwelk ik gaarne mijn leven

opoffer. Weest, indien dat nodig is, bereid daarvoor ook te lijden, het is de zaak waard. Als we door Hem zijn gereinigd en geheiligd staat ons immers een eeuwige erfenis te wachten.

Verlaat het Woord, hetwelk u verkondigd is, niet, welke vervolging of smaad ook uw deel mogen zijn. Gode zij dank, dat ik vandaag mag lijden, niet voor de zaak van mensen, maar voor Zijn zaak, namelijk de verkondiging van het ware Evangelie en ik mag het doen met een verheugd hart. Vanwege de zaak van Christus moet ik het vuur in. Zie straks maar naar mijn gezicht, u zult zien, dat er geen verandering aan te zien zal zijn. Ik vrees dit grimmige vuur niet en ik smeeek ook u, dit niet te vrezen als u ooit door vervolging eenzelfde gang zal moeten maken als ik. Vreest niet degenen, die het lichaam kunnen doden, maar de ziel niet. Sommigen hebben mij beschuldigd een zielelaap te leren, maar ik weet zeker, dat mijn ziel deze dag nog zal aanzitten aan de Bruiloft des Lams'.

Toch wel wonderlijk, dat Wishart de kans krijgt zo lang te spreken om zijn schavotrede te houden. Is het niet, dat zo zijn Meester opent, niemand kan sluiten? George vouwt zijn handen en met opgeheven hoofd roept hij als het ware zijn laatste bede uit.

'O Gij Zaligmaker der wereld, wees mij genadig. Vader des hemels, in Uw handen beveel ik mijn geest'.

Een smeekbede voor zichzelf, maar Wishart mag verder gaan, ook voor anderen, voor vrienden en vijanden: *'Ik smeeek U Vader des hemels voor degenen, die mij vals hebben beschuldigd. Wil het hun genadig vergeven. Ik vergeef het hun van ganser harte. Ik smeeek Christus' vergevende liefde af voor degenen, die mij ter dood hebben veroordeeld; ze hebben het in onwetendheid gedaan'.*

Even is het stil; de vlammen knetteren, het buskruit ontploft en de pijn trekt door Wisharts lichaam heen. Toch blijft zijn gezicht onveranderd. Als door een wonder!

Nadat hij weer wat kracht heeft verzameld, vervolgt hij zijn toespraak en zegt: 'Ik verzoek jullie, broeders en zusters, om jullie geestelijke leiders te vermanen zich te houden aan het Woord van God, zodat ze ten laatste beschaamd zullen worden nog langer kwaad te doen en zullen leren goed te doen. En als ze zich niet van hun boze wegen willen bekeren, dan zal de wraak Gods hen haastig overkomen, zo, dat ontvluchten onmogelijk zal zijn'.

In 't gezicht van zijn naderend einde mag Wishart vele andere woorden nog spreken, hoewel de pijnen en smarten zijn lichaam en ziel doortrekken. Voor zijn verscheiden van deze aarde heeft er nog een zeer opmerkelijke gebeurtenis plaats. Een van de beulen valt op zijn knieën neer en smeekt: 'Meester Wishart, ik smeeek u, vergeef me, ik ben onschuldig aan uw dood'.

Dit snijdt door Wisharts ziel, met medelijden is hij over deze beul vervuld.

'Kom eens wat dichterbij', zegt hij.

Naderbij gekomen geeft Wishart hem een kus op de wang en zegt: *'Ontvang dit teken van vergeving'.*

De kapitein van het kasteel is er getuige van en spreekt nog enkele woorden van troost tot de martelaar. Vergeving geschonken aan een boeteling, een beul, een moordenaar als op Golgótha!

Direct erna wendt George zich naar het raam, waarachter kardinaal Beaton zit en spreekt een ontzaglijk oordeel uit: *'De vlammen hebben mij welhaast verteerd, maar mijn geest is nog helder, maar hij - ziende op Beaton - die daar nu zo trots op ons*

neerziet, zal binnen weinige dagen vol schande liggen op dezelfde plaats, waar hij nu vol pracht en praal verblijft'.

Dát is te veel, dát is tegen zijn leven gesproken. Een korte felle ruk van de beul aan het koord en George Wishart heft zijn jubelzang aan: *Looft Isrels God; roept door all' eeuwigheén,*

*Des Heeren grootheid uit;
Dat elk met mij zijn lofzang en gebeên,
Met Amen, Amen sluit'.*

18. 'En zijn val was groot'

De executieplaats ligt verlaten; velen zijn huiswaarts gekeerd met een brok in hun keel en een klacht in hun mond. Anderen hebben met jaloersheid omhoog gezien, toen Wisharts ziel als met arendsvleugelen oprees om nimmermeer terug te keren in dit tranendal, waarin hij slechts zo'n drieëndertig jaren heeft doorgebracht. Een getuige en pionier van de Reformatie is heengegaan, echter niet zonder diepe indruk na te laten op het volk.

Velen veroordelen de executie, die bovendien geschied is zonder toestemming van de wereldlijke magistraten. De regent James Hamilton is er verder buitengelaten en wat kardinaal Beaton betreft, rustig gaat hij verder, de moord, die zijn geweten moet hebben verwond ten spijt Lak heeft hij aan de publieke opinie. Gerust woont hij de huwelijksvoltrekking bij van zijn onwettige dochter Margaret met David Lindsay. Zijn concubine Marion Ogilvy, moeder van drie kinderen, neemt hij mee om de plechtigheid grote luister bij te zetten.

Inmiddels gaan er geruchten over een wraakactie door de stad. Vrienden van Wishart spannen samen met vijanden van kardinaal Beaton en spreken af, dat het bloed van Wishart gewroken zal worden. Onder leiding van John Leslie wordt een plan in elkaar gezet, maar Leslie weet de aanslag niet geheim te houden. Te zeer is hij vervuld van wraakgedachten om te kunnen zwijgen, en het gerucht komt de kardinaal dan ook ter ore. Deze schrikt niet eens, want hij waant zich onoverwinnelijk in zijn sterke kasteel, dat de laatste jaren in voortreffelijke staat van verdediging is gebracht. Hij denkt opgewassen te zijn tegen alle tegenstanders; bovendien heeft hij van vele edelen de belofte van hulp en bescherming, wat kán hem dus deren?

Met een dodelijk gerust gemoed woont hij een vergadering bij van de kerk in Edinburgh, waar hij van acht tot vierentwintig maart verblijft. Lafheid kunnen we hem dus niet verwijten, want hij durft er uit te trekken, ondanks de boze geruchten die de ronde doen.

In de maand maart wordt er in Edinburgh een aanslag op Beaton gepleegd, die mislukt. Trots keert hij terug naar zijn woning, het kasteel en 'daar verblijft hij zonder de dood te vrezen, zichzelf als eens de rijke man belovende: 'Eet, drink en wees vrolijk, want gij hebt vele goederen'.

Zichzelf het eeuwige leven op aarde belovende, spoort hij zichzelf aan tot eten, drinken, daartoe de vrijheid nemende uit de veelheid van zijn goederen. Nergens is hij meer bang voor; heeft hij niet de raad van de regent durven negeren? Is niet Frankrijk op zijn hand? Kijkt de koningin niet zeer hoog tegen hem op? Welk kwaad kan hem dan overkomen? Zo wiegt de kardinaal zichzelf in slaap en dat, terwijl zijn einde zo nabij is. Ja, hij organiseert zelfs een bijeenkomst in de regio Fife met een kwaadaardig

doel: een aantal tegenstanders heimelijk uit de weg te ruimen of op andere wijze onschadelijk te maken! Onder die tegenstanders zijn er meerderen, die onder leiding van de reeds genoemde John Leslie hun moordplan op de kardinaal kant en klaar hebben. Het komt er maar op aan, welke van beide partijen de eerste is.

Dan breekt de achtentwintigste mei van het jaar 1546 aan. Het is vier weken na de dood van George Wishart. Norman Leslie sluipt in de nacht naar St. Andrews. William Kirkcaldy is al eerder in de stad aangekomen. Als laatste komt nog John Leslie, de door de kardinaal meest verdachte en leider van het complot, dat het heft in eigen handen gaat nemen. In plaats van de toom plaats te geven en de wraak over te laten aan Hem Die de wrake alleen toekomt, laten ze zich leiden door hun driften.

Samen bespreken ze de opzet tot in nauwkeurigheden; nu of nooit zal het gelukken! Eindelijk zullen ze zich dan van hun gehate tegenstander ontdoen, tenminste ... als alles meezit!

Vroeg in de morgen bevindt zich een gemengd gezelschap in de abdijkerk in de stad. Vanuit de kerk houden ze het kasteel in de gaten. De brug is neergelaten in verband met drukke werkzaamheden aan het kasteel. Regelmatige aanvoer van leem en stenen noodzaakt de portier de brug neer te laten. Bij de kerk komen de eerste samenzweerdere naar buiten: William Kirkcaldy met zes anderen. Bij de portier staan ze stil en vragen, of de kardinaal al wakker is. Ze ontvangen een ontkennend antwoord. De dag ervoor had Beaton breedvoerig afscheid genomen van Marion Ogilvy en vandaag sliep hij uit van al de vermoedenissen.

Terwijl Kirkcaldy met de portier blijft praten om diens aandacht af te leiden en zijn metgezellen staan te kijken naar het werk van de bouwlieden, arriveert Norman Leslie met zijn mannen. Vanwege het vrij geringe aantal krijgen allen gemakkelijk toegang tot het kasteel.

Als laatste komt John Leslie met vier man. De portier, die onraad ruikt, wil snel de brug neerlaten, maar is net te laat. Hij grijpt zijn wapen en wil zich verdedigen, maar één van de samenzweerdere breekt hem de nek en pakt de sleutels van het kasteel. De portier gooien ze in de gracht voor het kasteel. Geroep en geschreeuw weerklinkt, de werklieden rennen van de muren af, worden gevangen genomen en opgesloten in een poorttoren. Meteen wordt de privé-uitgang van de kardinaal bezet, terwijl de rest van de mannen alle kamers doorzoekt om iedereen die ze vinden, in te rekenen. Meer dan vijftig personen worden gevangen genomen.

Uiteraard is de kardinaal wakker geworden van het lawaai. Hij stapt snel zijn bed uit en loopt naar het raam. 'Wat betekent dat lawaai?' vraagt hij. 'Norman Leslie heeft het kasteel ingenomen', luidt het antwoord.

Meteen rent de kardinaal naar de privé-uitgang. Als hij ziet, dat die afgesloten is, keert hij terug naar zijn kamer, pakt zijn zwaard en beveelt zijn kamerjongen allerlei kasten en obstakels voor de deur te sjouwen.

Inmiddels is John Leslie voor de deur aangekomen en roept: 'Doe open die deur!' 'Wie is daar?' zo vraagt Beaton.

'Mijn naam is Leslie', klinkt het achter de deur.

'Ben jij het, Norman?', zo vraagt Beaton.

'Neen, ik ben John'.

'Laat Norman hier komen, want hij is mijn vriend', antwoordt de kardinaal.

'Geen sprake van; wij gaan niet weg, voordat we binnengelaten worden', luidt het antwoord van John Leslie.

Terwijl de aanvallere pogingen doen de deur te openen, verstopt Beaton zo snel hij kan een kist met goud onder een hoop kolen, die in een hoekkast liggen. 'Wil je mijn

leven sparen?' vraagt de kardinaal.

'Misschien wel', zegt John Leslie. 'Zweer het me bij de wonden van de Zaligmaker en dan zál ik u opendoen'.

Johns geduld is ten einde en hij schreeuwt: 'Vuur, vuur, mannen!' Even later komt er iemand aanlopen met een vuurpot vol brandende kolen. Als de kardinaal en zijn kamerdienaar dat merken, openen ze snel de deur en rennen naar het vensterraam. Beaton, die ten einde raad is, wil zich beroepen op zijn ambt; misschien kan dat hem redden. 'Ik ben een priester, ik ben een priester!' roept hij in doodsangst uit.

John Leslie en één van zijn vrienden zijn inmiddels naar binnen gestormd en de eerste slagen dalen op de kardinaal neer. Hun onheilige vuur zoekt een uitweg en hun wraak moet zich koelen.

Dan komt James Melville er aan; hij ziet hun felle woede, duwt hen terug en zegt: 'Dit werk moet met meer ernst worden uitgevoerd'. Meteen neemt hij zijn zwaard en zet dat op Beatons borst met de woorden: 'Betreur je vroegere goddeloze leven, maar vooral hetgeen je gedaan hebt met het bloed van die edele dienaar van God, Meester George Wishart, wiens bloed roept om wraak. Wij zijn door God gezonden om dat te wreken. Ik getuig hier voor God, dat niet de hatelijkheid van uw persoon, noch de liefde tot uw rijkdommen mij op dit moment drijft, maar alleen het feit, dat u een hardnekkige vijand blijft van Jezus Christus en Zijn Evangelie'.

De kardinaal, die zich in deze ogenblikken nog als een doodschuldige kan werpen op de kruisverdienste van Christus, weet echter niet anders te doen dan te schuilen achter zijn ambtsgewaad, steeds maar roepende: 'Ik ben een priester, ik ben een priester; foei! foei! Nu is alles voorbij!'

Enkele dodelijke steken treffen hem en de kardinaal is niet meer; 'door 's maaiers zeis geveld'.

Ook tegen zijn huis hebben winden gewaaid, is slagregen gevallen, zijn waterstromen aangekomen, maar het was niet bestand tegen deze aanvallen, want 'zijn huis was op de zandgrond gebouwd'.

Mocht George Wishart uit het leven gaan met de wetenschap van de dichter:

*Want God wil mij Zijn bijstand biên:
Hij heeft mij 't onheil doen ontkomen,
En mijn benauwdheid weggenomen:
Ik heb mijns vijands val gezien.*

Beaton moet dit missen en is in zijn sterven geheel alleen. Hij heeft het kunnen weten; Wishart heeft ook hem de Weg gepredikt. Beaton heeft echter zijn oren gestopt; hij heeft het moeten doen met zijn 'goed dat geen nut deed ten dage der verbolgenheid. De 'gerechtigheid die alleen redt van de dood' heeft hij vertreden door Christus in Zijn dienaren te laten lijden.

Begrijpelijk, dat dit gebeuren grote opschudding teweeg brengt in St. Andrews. De provoost komt onmiddellijk poolshoogte nemen en hij vraagt: 'Wat hebben ze gedaan met de kardinaal? Waar is hij? Laat mij hem zien?'

'U kunt het beste naar uw huis teruggaan, want de kardinaal heeft zijn verdiende loon ontvangen en zal de wereld niet meer kunnen beroeren'. Dit maakt de woede van de provoost en de zijnen alleen maar groter, en ze roepen: 'We zullen nooit vertrekken voordat we de kardinaal hebben gezien!' 'Je zult je zin hebben, wacht maar even', antwoordt Norman Leslie en even later legt hij de dode kardinaal met behulp van enige vrienden in het open venster, zodat ieder zich ten volle kan overtuigen van de

dood van de kardinaal.

'Hier hebben jullie je god', moet hij tegen het onwetende volk hebben gezegd. Geschrokken wendt de menigte zich af zonder ook maar één uitvaartsmis te hebben opgedragen voor de overledene.

Het lijk van kardinaal Beaton wordt even later weggehaald en op de bodem van de zeetoren neergelegd. Opmerkelijk, 't is op dezelfde plaats, waar vele kinderen Gods gevangen hadden gezeten, ook Wishart. Dáár blijft het lichaam liggen 'in afwachting van de uitvaartplechtigheden, die zijn broeders de bisschoppen zouden organiseren'.

Als John Knox deze geschiedenis vertelt, voegt hij er merkwaardige woorden aan toe: 'Deze dingen beschrijven we met vreugde, want we willen, dat de lezer zal letten op Gods rechte oordelen en hoe Hij de wijzen vangt in hun arglistigheid, hun tafel voor hen maakt tot een strik en hun voorgewende kracht tot hun eigen verwoesting. Dit zijn de werken van onze God, waardoor Hij de tirannen der aarde wil waarschuwen, dat Hij ten laatste hun wreedheid zal wreken'.

Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat John Knox hier zijn natuurlijke vreugde uitspreekt over de ondergang van zijn vijanden. Dat zou trouwens geheel niet in de geest van George Wishart, ja nog sterker, in de geest van Christus zijn! Neen, het moet zijn, hetgeen David profetisch zingt over de vijanden van de Messias:

*Stort over hen Uw gramschap uit; vertoon
Uw hete toom; grijp aan hen, die U haten;
Dat hun paleis verwoest zij en verlaten;
Dat niemand meer in hunne tenten woon;
Want dit geslacht, dat zich in 't kwaad verheugt;
Vervolgt, die Gij verwond hebt en geslagen;
Zijn smart strekt hun tot tijdverdrijf en vreugd;
Zij doen van praat en schimp schier alles wagen.*

Wij hebben in de personen van enerzijds George Wishart en anderzijds kardinaal David Beaton de twee wegen gezien, waarvan de Bijbel spreekt. George Wishart moest door het vuur der vervolging heen. Als 'door de hel naar de hemel'. De vuurdood moest hij ondergaan, pijnen en smarten waren zijn deel en toch:

*Let toch en zie op vromen en oprechten:
Want, wat men denk' van d' uitkomst hunner paán,
God kroont met vreê het einde Zijner knechten.* Psalm 37

David Beaton baadde zich in weelde en wellust en werd door velen geëerd en gevierd. Hij had als het ware zijn 'hemel op aarde' gehad. Bij zijn einde moest echter het vervolg van het psalmvers gelden:

*Maar durft men stout des Heeren Wet versmaan,
Dan zal Gods wraak de berg van hoogmoed slechten,
En 't boos geslacht, ten grond toe doen vergaan.*

George Wishart, een man, die enigszins het beeld van zijn Heere heeft mogen vertonen; die in leer en leven de leer van Paulus heeft mogen bekrachtigen:

Want wij prediken niet onszelven, maar Christus Jezus, de Heere; en onszelven, dat wij dienaars zijn om Jezus' wil. Want God, Die gezegd heeft, dat het licht uit de duisternis zou schijnen, is Degene, Die in onze harten geschenen heeft, om te geven verlichting der kennis der heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus. Maar wij hebben deze schat in aarden vaten, opdat de uitnemendheid der kracht zij van God, en niet uit ons; Als die in alles verdrukt worden, doch niet benauwd; twijfelachtig, doch niet mismoedig; Vervolgd, doch niet daarin verlaten; nedergeworpen, doch niet verdorven; Altijd de doding van de Heere Jezus in het lichaam omdragende, opdat ook het leven van Jezus in ons lichaam zou geopenbaard worden. Want wij, die leven, worden altijd in de dood overgegeven om Jezus' wil; opdat ook het leven van Jezus in ons sterfelijk vlees zou geopenbaard worden'.

Bijlage 1: De Confessio Helvetica Prior (Zwitserse Geloofsbelijdenis)

Als George Wishart zich op zijn zwerftocht een tijdje in Zwitserland bevindt, komt hij in aanraking met de Confessio Helvetica Prior oftewel de Eerste Zwitserse Geloofsbelijdenis.

Na lezing ervan aarzelt hij niet deze in het Engels te vertalen.

De Belijdenis kwam tot stand onder toezicht van een in januari 1536 in Bazel gehouden conferentie; ze werd opgesteld in het Latijn door de Refomatoeren Bullinger, Myconius, Grynaeus, Leo Juda en Grosman.

In maart van datzelfde jaar ontving het werk de algemene goedkeuring van de vertegenwoordigers van de verschillende Zwitserse kerken op een tweede conferentie in Bazel. In Latijnse en Duitse versie werd de Belijdenis voorgelegd aan een vergadering te Wittenberg.

Bucer en Capito waren hier de leidinggevende personen. Ten laatste kwam de Confessie nog ter sprake op een vergadering van Protestanten te Smalkalden in februari 1537. Bij beide gelegenheden werd de goedkeuring gehecht aan de Confessio. Als Wishart het werkje vertaalt, vindt dat plaats na de approbaties van de genoemde vergaderingen. Vermoedelijk is zijn vertaling verschenen in 1548, dus twee jaar na zijn dood, in Londen.

De titelpagina luidt ongeveer als volgt:

"Deze Confessie werd voor het eerst geschreven en opgesteld door de predikanten van de kerk van Zwitserland, daar, waar de godsvrucht wordt bewaard en het Woord in waarde wordt gehouden. Vandaar werd het gestuurd naar Zijne Hoogheid de keizer, die in de maand februari van het jaar onzes Heeren 1537 een grote vergadering van het Parlement bijeenriep."

De Confessie werd uit het Latijn vertaald door de Schot George Wishart, die in het jaar onzes Heeren 1546 in zijn vaderland werd verbrand.

De inhoud van deze Confessie bestaat uit 27 artikelen, die we hierna in vertaling laten volgen. In de Engelse versie ontbreken de verwijzingen naar de Bijbel. De Duitse en Latijnse versie - te vinden in: *Collectio Confessionum in ecclesiis reformatis publicatarum* van Dr. H.A. Niemeyer - geven de Schriftverwijzingen wel en daaraan hebben wij ze ontleend.

1. Van de Heilige Schrift

De Canon of Heilige Schrift is het Woord van God, onderwezen en geschonken door de Heilige Geest en door de profeten en apostelen aan de wereld bekend gemaakt; het is de meest volkomen en oorspronkelijke Bron der wijsheid, alle godsvrucht en elke wijze van leven bevattende. 2 Petrus 1; 2 Tim. 3; 1 Thess. 4; Zach. 7; Matth. 22*.

2. Van de verklaring van de Schrift

De leesregel of verklaring van de Heilige Schrift behoort in de Schrift Zelf gezocht te worden, zodat de Schrift haar eigen uitlegger is, volgens de regel van geloof en liefde. Joh. 5; Rom. 12; 1 Cor. 13; Matth. 4.

3. Van de menselijke tradities

Wat betreft de tradities van mensen, hoe mooi en hoe hooggewaardeerd ook, moeten we zeggen, dat we, voorzover ze ons aftrekken van de Schrift, ervan geloven, hetgeen de Heere Jezus Zelf getuigde in Mattheus 15 van schadelijke en onprofijtelijke zaken: 'Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn'. Jes. 29; Titus 1; Matth. 15; 1 Tim. 4; Markus 7.

4. Van de kerkvaders

Voorzover hun verklaring van de Schrift overeenkomt met de Schrift Zelf aanvaarden we hen niet alleen als uitleggers der Schrift, maar eren hen tevens als uitverkoren en beminde instrumenten van God. Joh. 17; Luk. 10; Matth. 10; 1 Thess. 2, 4.

5. Het doel van de Schrift

Het hoofddoel van alle canonieke geschriften is te verklaren, dat God welwillend en vriendelijk gezind is tegenover het mensdom en dat Hij die welwillendheid verklaard heeft in en door Jezus Christus, Zijn eniggeboren Zoon. Deze gunst wordt ontvangen door het geloof, dat door de liefde werkt en getoond wordt door een zonedodend leven. Gen. 3; Efeze 2; Joh. 3; Rom. 8; 1 Joh. 4.

6. Van God

Van God geloven we het volgende: Dat Hij almachtig is, Eén in wezen en Drie in personen. En zoals Hij alles uit niet heeft voortgebracht door Zijn Woord - dat is Zijn Zoon - zo regeert, bewaart en onderhoudt Hij door Zijn Geest en Voorzienigheid alle dingen wijs, rechtvaardig en waarachtig. Deut. 6; Gen. 1; Ps. 33; Matth. 28; Hand. 17.

7. Van de mens

De mens, die het meest volmaakte beeld van God is op aarde alsook de drager van de hoogste waardigheid onder alle zichtbare schepselen, bestaande uit ziel en lichaam, waarvan het lichaam sterfelijk en de ziel onsterfelijk is, trok, toen hij door de heilige God geschapen was, door zijn zondeval het ganse mensdom in hetzelfde verderf en onderwierp haar aan dezelfde rampzaligheid, waarin hij viel. Gen. 3; Rom. 5; Gen. 1,2.

8. Van de erfzonde

Deze verderfelijke besmetting, die men erfzonde noemt, heeft het gehele mensdom besmet en zich over haar uitgespreid, in zo'n sterke mate (daar de mens kind van Gods toom, zoon van Zijn wraak en vijand Gods is geworden), dat hij door geen enkel middel dan alleen door Gods hulp genezen kan worden: Want indien er enig goed in de mens na de val zou zijn overgebleven, dat goede bij elkaar genomen, wordt toch overwonnen door onze geneigdheid tot het kwaad, omdat de kracht en de macht tot het kwaad sterker zijn en ons niet leiden tot het beoefenen van dat goede, dat in ons zou zijn overgebleven. Efeze 2; Ps. 50; Rom. 8; Ps. 51.

9. Van de vrije wil

Om die reden kennen wij aan de mens een vrije wil toe, in die zin, dat wij op de 'proef worden gesteld het goede en het kwade willens en wetens te doen.

Het kwade doen we werkelijk vanuit onze eigen wil, maar het goede betrachten, doen we niet, (behalve als we verlicht, opgewekt en verhoogd zijn door de genade van Christus), want het is God Die in ons werkt beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen; en van God komt ons heil en onze verlossing, maar van ons zelf komt het

verderf. Filipp. 2; Hosea 13; Joh. 15; Hand. 17.

10. Van het eeuwig welbehagen Gods om de mens te behouden

Hoewel de mens door zijn val het voorwerp werd van de verdoemenis en onderworpen werd aan het rechtvaardig oordeel Gods in het wraak oefenen over hem, hield God de Vader nooit op genadige zorg voor hem te dragen, hetwelk niet alleen duidelijk naar voren komt in de eerste beloften en de gehele wet, die - daar zij heilig is en goed, ons onderwijzende Gods wil, rechtvaardigheid en waarheid - toom werkt en de zonde in ons niet doodt, maar levend maakt, en dat niet door enig gebrek in de Wet zelf, maar door onze zonde, maar dit (n.l. de genadige zorg) ook duidelijk openbaart door Christus, Die tot dat doel gezalfd en gegeven was. Efeze 1; Rom. 7; Gen. 3.

11. Van Jezus Christus en Zijn werk

Deze Christus, Gods eniggeboren Zoon, waarachtig God en waarachtig mens, werd onze Broeder, werd op de vastgestelde tijd geheel mens, bestaande uit ziel en lichaam en hebbende twee onvermengde naturen verenigd in één goddelijk persoon, met het doel, dat Hij ons, die dood waren, zou levend maken en met Hem zou doen opstaan tot een nieuw leven.

Nadat Hij door de werking van de Heilige Geest ons vlees had aangenomen uit de maagd Maria - welk vlees heilig was vanwege de vereniging met de Godheid en ons in alles gelijk geworden is, uitgenomen de zonde en dat, omdat het als het offer voor de zonde rein en zuiver moest zijn - gaf Hij dat vlees over aan de dood om de zonde door dat middel uit te delgen.

Hij is ook opgestaan uit de dood tot het leven en heeft plaatsgenomen in de hemel aan de rechterhand Gods des Almachtigen Vaders, tot dat einde, dat wij een gefundeerde hoop op en een vast vertrouwen zouden hebben in onze onsterfelijkheid.

En daar zit Hij nu, onze heerlijke Overwinnaar, onze Gids, onze Leidsman, ons Hoofd en onze Hogepriester, Die metterdaad de zonde, de dood en de hel glansrijk overwon en onze zaak verdedigt en eeuwig bepleit, totdat Hij ons volkomen zal herstellen in dat Beeld, waarin wij geschapen waren én ons tot erfgenamen des eeuwigen levens maakt. Wij verwachten Hem én geloven, dat Hij zal komen aan het einde der eeuwen om onze waarachtige, rechtvaardige Rechter te zijn en dat Hij alle vlees, dat opgewekt zal worden vóór dat oordeel, zal vonnissen en dat Hij rechtvaardigen zal opnemen in de hemelen, maar de goddelozen zal oordelen tot eeuwige ondergang naar lichaam en ziel.

Daar Christus alleen onze Middelaar en Voorspraak, ons Onderpand en Zoenoffer, onze Heere en Koning is, zo stemmen we toe en belijden Hem alleen als ons Rantsoen en onze Verzoening, als onze Voldoening, Boetedoening, Wijsheid en Verdediging en als onze énige Bevrijder; verwerpende totaal alle andere middelen van leven en redding dan door Christus alleen. Luk. 1,2; Gal. 4; Joh. 16,5; Hebr. 2,4,5,7; 1 Joh. 2; 1 Kor. 15,1; Hand. 1; Ef. 1,4; Rom. 3, 6, 8; Dan. 7; 1 Tim. 2; Matth. 1, 25.

12. Het doel van de Evangelieprediking

Daarom moet in de ganse leer van de Evangeliedienaren aangekondigd en getoond worden, dat dit het eerste en voornaamste is, dat ons wordt onderwezen en ingeprent, dat we alléén door de genade van God en de verdienste van Christus onze Heiland veilig zijn. Opdat de mensen te beter zouden verstaan, hoe noodzakelijk de genade van God en de verdienste van Christus voor hen is, moeten hun duidelijk de zonden voor ogen worden gesteld door de Wet en de vergeving door de dood van Christus.

1 Tim. 1; Rom. 3, 5.

13. Het geloof en haar kracht

De Latijnse versie laat dit artikel in tweeën uiteenvallen, zodat de Confessie in die uitgave 28 artikelen telt.

Deze goddelijke weldaden en de heiligmaking des Geestes ontvangen wij door het geloof, de waarachtige gave Gods, en niet door enige macht of kracht van onszelf of van onze verdiensten.

Dit geloof is een zekere en vaste grond en een zeker begrip van alle dingen, die we verwachten uit het welbehagen Gods en het vloeit voort uit datzelfde welbehagen en werkt vreedzame vruchten der gerechtigheid.

Desniettenstaande wij niets aan de werken, hoewel ze godvruchtig zijn, toeschrijven, toch zijn het werken en handelingen van mensen. Maar het heil en de verlossing die verkregen worden, schrijven we aan God alleen toe. En gewis, dit is de enige ware godsdienst, waarin het geloof vol goede werken is zonder enig vertrouwen op die werken. Efeze 2; Micha 6; Gal. 2,5; Rom. 3.

14. Van de Kerk

Tevens houden we het ervoor, dat de Kerk, welke is de vergadering van ware Christgelovigen alsook de Bruid van Christus, Die Hij zonder vlek aan Zijn Vader zal voorstellen en gewassen in Zijn eigen bloed, bestaat uit levende stenen, gefundeerd op de levende Rotssteen.

Hoewel deze Kerk duidelijk bij God alleen bekend is, toch zijn er zekere uitwendige kenmerken, die door Christus Zelf zijn ingezet, zoals de openbare eredienst, tuchttoefening, waardoor deze Kerk wordt herkend, zó dat iemand, die deze ceremoniën niet in acht neemt, niet tot deze Kerk gerekend wordt (uitgezonderd als het is door een bijzonder voorrecht van God). 1 Petr. 1, 2; Matth. 16, 28; 1 Joh. 1; Efeze 5; Mark. 16; Hand. 8, 9, 10, 13; Joh. 6; 2 Tim. 2.

15. De dienaren van het Woord van God

Daarom erkennen wij de dienaren der Kerk als medearbeiders Gods, zoals Paulus hen noemt, door middel van wie God zowel zelfkennis als vergeving der zonden schenkt, de mens tot Hem bekeert, opricht troost en oordeelt, maar dan wel zó, dat de kracht en verdienste ook aan God en de bediening der sacramenten worden toegekend. Want het is duidelijk, dat deze kracht en verdienste niet gebonden zijn aan enig schepsel, maar vrijelijk worden geschonken aan wie Hij wil en wanneer Hij wil, want: 'Zo is dan noch hij, die plant, iets, noch hij, die nat maakt, maar God, Die de wasdom geeft' (1 Kor. 3 : 7). 1 Kor. 3, 4; Joh. 20; Lukas 1; 2 Kor. 6; 1 Kor. 14.

16. De macht van de Kerk (in de zin van bevoegdheid)

Haar bevoegdheid is het Woord van God te prediken en de Gemeente Gods te weiden, hetwelk eigenlijk de sleutelmacht is, die alle mensen voorschrijft en beveelt - zowel hoog als laag, allen zonder onderscheid- dat ze heilig en onberispelijk behoren te leven. Deze bevoegdheid behoort alleen te worden toevertrouwd aan hen, die daartoe verkozen zijn: óf gekozen door God Zelf óf door een weloverwogen verkiezing van de Kerk óf - die dat willen - door hen, die door de Kerk tot die dienst zijn afgevaardigd en benoemd. Matth. 16; Joh. 20; 1 Thess. 4; Hand. 13.

17. De verkiezing der dienaren

Deze dienst zal aan niemand worden gegeven dan aan diegenen, die door de dienaren der Kerk en door hen aan wie de Kerk deze taak heeft gegeven, gerechtigd bevonden zijn kennis te hebben van de Wet Gods en een onberispelijk leven leiden.

Deze dienaren, wetende dat het de ware verkiezing van God is zullen eerlijk en oprecht door het oordeel der Kerk worden aangenomen en door de handoplegging van de ouderlingen worden bevestigd samenwerken met God met het doel, dat de belofte de werken voortbrengt, maar dan wel zo, dat alle kracht ervan wordt toegeschreven aan de Heere, zoals ook reeds is gezegd bij de bediening van het Woord.

1 Tim. 3,4; Luk. 12; Hand. 1,6,8,9,13; Titus 1; Deut. 34; Num. 27; 1 Tim. 1.

18. Het Hoofd der kerk

Christus Zelf is het enige waarachtige Hoofd en de enige Leidsman van deze Kerk; Hij geeft ook opziensers, hoofden en leraren, opdat zij in de uitwendige regering de macht der Kerk goed en wettig zouden gebruiken. Daarom erkennen wij hen, die slechts in naam hoofden zijn, niet, noch de Roomse leidlieden.

Joh. 10, 20, 21; Zach. 11; Efeze 1, 4, 5; Coll. 1, 2.

19. De plicht der dienaren

De voornaamste taak van deze bediening is te prediken bekering en vergeving der zonden door Jezus Christus, voortdurend voor de mensen te bidden, zich met algehele ijver toeleggen op de studie van Gods Woord, de duivel altijd met het Woord van God en het Zwaard des Geestes te weerstaan en te achtervolgen met een dodelijke haat en met alle middelen om hem te verdrijven en de heilige Christenburgers te verdedigen.

Tevens moeten ze met alle middelen de goddelozen bestraffen én beteugelen, hen die te ver afdwalen uitsluiten van de Kerk door goddelijke instemming en toestemming van hen, die gekozen zijn uit de dienaren en magistraten om de tucht uit te oefenen óf hen zolang op gepaste wijze en met profijtelijke middelen bestraffen, totdat ze tot inkeer komen en voor de Kerk behouden zijn.

De weg tot de Kerk terug staat open voor zo'n Christenburger als hij zijn afdwalingen erkent en belijdt met een vernieuwd gemoed, want deze ganse leer zoekt en wil, dat wij de heilzame tucht gewillig ontvangen en door een nieuwe praktijk der godzaligheid alle godzaligen troosten of opbeuren.

Luk. 24; Hand. 6; 1 Tim. 4; Efeze 6; 2 Tim. 4; Ezech. 34; 1 Kor. 5; 2 Thess 3; Ezech. 14; 1 Kor. 11.

20. Van de kracht der sacramenten

In de kerk van God worden twee zaken als sacramenten aangemerkt: Doop en Avondmaal Het zijn tekenen van verborgen, goddelijke en geestelijke zaken, waaraan ze hun naam ontleen. Het zijn geen tekenen zonder meer, maar tekenen én betekende zaken, want in de Doop is het water het teken, maar de wedergeboorte en inlijving in de Christelijke Kerk zijn de betekende zaken. In het Avondmaal zijn het brood en de wijn de tekenen, maar de betekende zaken zijn de gemeenschap aan het lichaam van Christus, het heil, de zaligheid en de vergeving der zonden, dewelke ontvangen worden door het geloof zoals de tekenen ontvangen worden door de lichamelijke mond. Daarom bevestigen wij, dat de sacramenten niet alleen kenmerken en tekenen zijn van Christelijke gemeenschap, maar ook tekenen van Gods genade, waardoor de dienaren

21. Van de Doop

Wij geloven, dat de Doop een ordening Gods is en het bad der wedergeboorte, welke de Heere aan Zijn uitverkorenen voorstelt door een zichtbaar teken door de dienst van de Kerk.

In dit heilige bad wassen we onze kinderen, omdat het goddeloosheid is, hen die uit

ons geboren zijn, buiten de gemeenschap met en het gezelschap van het volk van God te sluiten. Hiervan uitgesloten zijn zij, van wien God uitdrukkelijk heeft bevolen, dat ze zouden worden verworpen en hoofdzakelijk hierom, omdat we niet op een ongodelijke wijze van hun verkiezing zouden uitgaan.

Gen. 17; Matth. 28; Mark. 16; Luk. 18; Hand. 10; 1 Kor. 7; Titus 3.

22. Van het Avondmaal

In het mystieke Avondmaal biedt Christus Zijn vlees en bloed - dat is Zichzelf - wezenlijk aan met het doel, dat Hij meer en meer in hen en zij in Hem zouden leven.

Het vlees en bloed van Christus worden in het Avondmaal niet op natuurlijke wijze gebruikt als brood en wijn en als in één plaats besloten noch door hen gebruikt door een zinnelijke of wonderbaarlijke tegenwoordigheid, maar omdat het vlees en bloed van Christus waarachtig worden ontvangen door een gelovige zief én omdat het brood en de wijn door Christus' ordening tekenen zijn, waardoor de ware gemeenschap met en de deelname aan het vlees en bloed van Christus door God Zelf worden getoond door de dienst der Kerk, is deze maaltijd geen vergankelijke dis des lichaams, maar een voeding van eeuwig leven.

Deze heilige Dis gebruiken wij regelmatig om de volgende reden: In dit Avondmaal worden wij vermaand tot het aanschouwen van de dood en het bloed van Christus de gekruisigde door het oog des geloofs, tot het gedenken van onze zaligheid en ons heil, en dat niet zonder smaak en waarachtig gevoel van het hemelse eeuwig leven.

Wanneer wij dit doen, worden wij wonderlijk verkwikt door dit geestelijk voedsel en eeuwig goed. Wij verheugen ons met een onuitsprekelijke zoetheid en een niet uit te drukken vreugde in de gevonden zaligheid. Wij allen zijn totaal vervuld met dankbaarheid voor zo'n wondervolle weldaad van Christus jegens ons bewezen.

Daarom is het grotelijks buiten onze schuld, dat sommigen beweren, dat wij weinig waarde hechten aan de heilige sacramenten, want het zijn en blijven heilige en belangrijke zaken, omdat ze ingesteld, verordend en ontvangen zijn door onze Hogepriester Christus én ons tonen de betekende zaken, die we hiervoor reeds vermeldden.

Nogmaals met wat andere woorden gezegd:

- de sacramenten getuigen ons van de dingen die werkelijk geschied zijn
- de sacramenten tonen ons verheven gewichtige zaken en werpen een helder licht daarop door hun wonderlijke overeenkomst

Op deze wijze geven wij uiting aan onze grote hoogachting voor de sacramenten, maar de levendmakende en heiligende kracht ervan schrijven wij uitsluitend toe aan Hem alleen, Die hét leven is. Hém zij alle lof en eer tot in eeuwigheid. Amen.

Matth. 26; Joh. 6, 14; 1 Kor. 10; Hosea 13; Hand. 4.

23. Van de samenkomst der Gemeente

Wij geloven, dat de bijeenkomsten der gelovigen als volgt behoren te worden gehouden: Dagelijks moet het Woord van God gepredikt worden in een openbare plaats, door bekwame mannen moeten de verborgen en duistere plaatsen van de Schrift worden geopend en verklaard, door het gebruik van het Heilig Avondmaal moet het geloof der godvruchtigen gerekend worden, voortdurend moet er gebeden worden voor alle mensen en voor hetgeen zij nodig hebben.

De talloze onprofijtelijke ceremoniën als kelken, misgewaden, waskaarsen, lichten, bijzondere kleding, altaren, goud en zilver ondermijnen de ware godsdienst, vooral de afgodsbeelden, die in het openbaar tentoongesteld staan om te worden vereerd, geven aanstoot en ergernis. Al deze profane goddeloze zaken verwerpen wij en verwijderen

wij uit de Gemeente van God.

1 Tim. 2; 1 Kor. 14; Ex. 20; Joh. 5; Jes. 40; 1 Petr. 4; 1 Joh. 5; Hand. 8; Hand. 2.

24. Van kettters en scheurmakers

Wij verwerpen uit onze heilige samenkomsten allen, die de gemeenschap van de Kerk verlaten en vreemde ongoddelijke leringen invoeren. Met dit kwaad zijn in onze dagen vooral de Wederdopers behept. Naar ons oordeel moeten deze leringen in de kiem gesmoord en bestraft worden door de overheid, indien de verkondigers van die leringen hardnekkig volhouden en geen gehoor willen geven aan de vermaning van de Kerk. Dit alles met als doel, dat zij de Kudde Gods niet zullen besmetten en verderven door hun valse leer. Jes. 5; Hand. 3; Rom. 12.

25. Van de middelmatige dingen

Wat betreft de zaken die middelmatig worden genoemd (adiaphora), geloven wij, dat een Christen die ten allen tijde en in alle plaatsen vrijelijk mag gebruiken, maar dat hij daarbij in achtneemt die te gebruiken met verstand en liefde tot de eer van God en opbouw van de Kerk. Rom. 14; 1 Kor. 3, 8, 10; Koloss. 4; 2 Kor. 13, 20; Rom. 15.

26. Van de Overheid

Wij geloven, dat elke overheid van God is; haar voornaamste taak is (behalve als ze tirannie verkiest) de ware godsdienst te beschermen tegen alle gods lasteringen en hetgeen de dienaar der Kerk als Gods stem uit Diens Woord onderwijst, bevorderen.

Daarin is tevens besloten het onderhouden van de ware prediking van het Woord, een nauwgezet toezicht op de tucht en het gedrag der burgers, controle op de scholen, het onderhouden van de dienaren der Kerk en de armen. Hiervoor kunnen ze de kerkelijke goederen gebruiken. Dit, herhalen wij, is haar eerste en voornaamste taak.

Daarnaast moet de Overheid het volk door rechtvaardige, goddelijke wetten besturen, recht en gerechtigheid oefenen, de gemeenschap beschermen, overtreders overeenkomstig hun overtredingen straffen in hun goederen, lijf en leven.

Wanneer de Overheid deze dingen betracht, eert zij God zoals ze naar haar roeping behoort te doen en wij weten, dat wij in heiligheid aan de Overheid behoren onderworpen te zijn, haar trouw en geloof te houden zolang haar bevelen, statuten en geboden niet duidelijk Hém verwerpen om Wiens zaak wij de Overheid eren en dienen (hoewel wij in Christus in een oprecht geloof vrij zijn met onze goederen, ons lichaam, ja met alles).

Rom. 13; Gen. 17; 2 Kron. 19; Ex. 22; Ps. 82; Joh. 10; Lev. 24; Hand. 4, 6; Dan. 3, 6.

27. Van de heilige huwelijke staat

Wij achten het huwelijk als ordening Gods voor alle mensen gepast om de heiligheid te bewaren, tenzij men door een andere roeping ervan weerhouden wordt. Dit huwelijk zal door de Kerk met vermaning en gebed worden bevestigd en voltrokken. De Overheid heeft hierbij als taak toezicht te houden, dat het huwelijk rechtmatig gesloten wordt en niet weer ontbonden wordt dan in een geoorloofde weg.

Daarom verwerpen wij de kloosterkuisheid en die buitenissige levenswijze van bijgelovige mensen als een afschuwelijke uitvinding en achten die totaal tegenstrijdig met het algemeen welzijn en met de Kerk.

Matth. 19, 25; Heebr. 13; 1 Kor. 7; 1 Tim. 3; Matth. 5; 1 Tim. 4; 2 Thess. 3.

Post scriptum

Een verklaring van onze gevoelens

Het is niet onze bedoeling in deze bladzijden een vaste regel des geloofs voor te schrijven voor alle kerken, want wij kennen geen andere regel des geloofs dan de Heilige Schrift. Daarom stemmen we geheel overeen met hen, die bovengenoemde zaken onderschrijven, hoewel zij het anders verwoorden of een andere confessie als leidraad gebruiken.

We laten een ieder dan ook vrij deze zaken onder woorden te brengen zoals zij dat het meest nuttig achten voor hun kerken; deze vrijheid nemen wij ook.

Indien iemand wil proberen de ware bedoeling van de Confessie te verbasteren dan zal hij zowel een belijdenis als een verdediging van de waarheid horen.

Het was onze vreugde dit werk te mogen voltooiën en daarin onze mening vertolken aangaande onze godsdienst.

De Waarheid zal de overhand hebben!

Dit Post scriptum is alleen aan het slot van de Engelse versie, die wij gebruikten, te vinden. Tevens zagen we het staan in het voorwoord van reeds genoemd werk van Niemeyer (Praefatio p. xxxviii).

Bijlage 2: George Wishart van blaam gezuiverd

Sommige geschiedschrijvers hebben George Wishart beschuldigd medeplichtig te zijn geweest aan de moordaanslag op kardinaal Beaton. Zo wordt zijn naam genoemd in *Tytlers History of Scotland* en ook in de z.g.n. *State Papers*. Vele schrijvers zijn in de pen geklommen om dat te bestrijden en we willen een poging wagen de gedachten van deze auteurs te combineren tot een zo vlot mogelijk lopende verdediging

Om zijn grote gedetailleerdheid volgen we daarin zoveel mogelijk het betoog van ***Wisharts biograaf Rogers***. Om het geheel goed te kunnen volgen, geven we eerst de gebeurtenissen weer, die voorafgingen aan de moordaanslag.

Toen koning Jacobus de Vijfde op vijf december 1542 onverwacht stierf, werd er onder zijn nalatenschap een lijst met namen gevonden van 360 personen, die verdacht werden van ketterij. Het handschrift bleek duidelijk van kardinaal David Beaton te zijn. Deze had aan de koning de wens te kennen gegeven alle goederen van die mensen verbeurd te verklaren. Om dit laatste ten uitvoer te kunnen brengen, presenteerde hij een document, dat hij omschreef als 's konings laatste wilsbeschikking. In dat testament stond o.a. dat de koning kardinaal Beaton benoemde tot regent van het koninkrijk en tot voogd over de minderjarige prinses. Al gauw kwam men erachter, dat het een vervalsing was. (zie hoofdstuk 8). Daarop werd niet de kardinaal, maar James Hamilton, graaf van Arran, regent van het land.

Vervolgens probeerde de kardinaal een voet dwars te zetten bij de huwelijksvoltrekking van de prinses met de prins van Wales; hij achtte dat schadelijk voor de kerk. Hij stuurde brieven naar De Guises in Frankrijk, waarin hij vroeg om gewapende hulp. Deze brieven werden echter onderschept, wat leidde tot zijn gevangenschap in het Blackness kasteel. Dat duurde niet lang, vrij snel hergaf men hem de vrijheid.

Intussen waren er wel krachten aan het werk, om, in samenwerking met Hendrik VIII, koning van Engeland, kardinaal Beaton naar Engeland te vervoeren. Voor de Engelse koning was het niet moeilijk geweest steun te vinden in Schotland; immers diegenen, wier goederen zouden worden verbeurd verklaard, wilden hem maar wat graag hand- en spandiensten verlenen. Zo ontstond er een complot onder leiding van Alexander Crichstone van Brunston (zie hoofdstuk XIII), een zeer bedreven en kundig persoon.

Bij het maken van plannen deden zich grote problemen voor, want de kardinaal was niet de eerste de beste; velen waren aan hem verbonden door de belofte hem hulp te zullen verlenen in geval van nood (de z.g.n. band of manrent). Bovendien was Beaton kanselier van het rijk en zeer vooraanstaand persoon in de kerk en elk nadeel, dat hem zou worden aangebracht, zou hoog worden opgenomen.

Het is in deze tijd, dat de zo zeer omstreden brief verstuurd wordt, waarop de aanklagers van George Wishart zich beriepen. Tytler aarzelde zelfs niet om te spreken van een grote historische ontdekking, maar deze ontdekking is op een zeer smalle basis gegrond, zoals het vervolg ons zal tonen. De Graaf van Hertford schrijft een brief aan koning Hendrik de Achtste. De inhoud komt in het kort hierop neer:

'Eén dezer dagen kwam hier een zekere Schot Wyshert, die mij een brief bracht van de heer van Brunston, welke brief ik bij de mijne gevoegd heb. In die brief worden door de heer Crichstone van Brunston de volgende voorstellen gedaan:

1. wij willen kardinaal Beaton gevangen nemen en naar Engeland overbrengen. Lukt dat niet, dan zullen we hem doden. Mocht de wraak van Beatons vrienden ons achtervolgen, wilt u ons dan helpen?
2. Als u ons gewapende troepen stuurt, willen wij de Abdij van Arbroath verdelgen.

Van deze abdij is de kardinaal de man die toezicht moet houden en uit deze abdij vloeien hem schatten aan goud en zilver in de la'.

De Graaf van Hertford stuurt deze Wyshert met de twee brieven naar de koning, die hem in een persoonlijk onderhoud toevoegt: 'Vertel maar aan Crichstone, dat ik volledig achter zijn plannen sta en dat ze, als de nood aan de man komt, naar Engeland kunnen vluchten ter bescherming'. Dit vond plaats eind april van het jaar 1544. Tot zover de geschiedenis.

De vraagstelling is nu, of déze bode Wyshert en de prediker Wyshart dezelfde zijn, zoals sommigen beweerden. Tegen hun aanklacht zijn de volgende bezwaren in te brengen:

- de samenzwering was vooral gebaseerd op politieke gronden. De koning van Engeland wenste Beatons ondergang, omdat die hem tegenstond in zijn politiek; Chrichstone had een persoonlijke vete met de kardinaal, en de overigen waren vooral zij, wier goederen door de kardinaal aangetast zouden worden. De vraag rijst, of George Wishart zich met zulke zaken in wilde laten. Zijn leven stond in dienst van de Kerk, niet van de Staat!

- ziende Wisharts karakter en optreden tijdens zijn leven moeten we ontkennend antwoorden. Denk aan de gebeurtenis in Ayr als vrienden de kerk met geweld willen nemen en Wishart zegt, dat hij het Woord des vredes brengt en dat er geen bloed mag vloeien (hoofdstuk IX). Denk aan het feit, dat hij een sluipmoordenaar, in bescherming neemt tegen de woede van het volk (hoofdstuk X). Denk aan het getuigenis van Mc' Crie en Knox (hoofdstuk III). Denk niet in het minst aan zijn bede voor zijn vijanden tijdens zijn sterven (hoofdstuk XVI).

- een sterk argument is wel, dat in de achttien beschuldigingen tegen Wishart (hoofdstuk XVI) nergens gesproken wordt over het beramen van een moordaanslag op de kardinaal, die op dat moment zijn rechter is. Beaton was trouwens wel op de hoogte van die plannen, maar nooit heeft hij in deze een beschuldigende vinger naar Wishart uitgestoken.

- in geen van de brieven wordt de doopnaam genoemd en naarstige speurders hebben ontdekt, dat er in de Reformatietijd in Schotland niet minder dan drie personen de naam George Wishart droegen. Een zekere Laing heeft aangetoond, dat er in dezelfde tijd ene George Wishart in Dundee woonde, die zeer bevriend was met de Engelsen.

- onze hoofdpersoon was iemand met een titel en bekleedde een geestelijk ambt. De een noemde hem 'clerk', een ander 'Master of Arts', weer een ander 'Maister George of Bennet's College' en John Knox hield het bij 'Maister George'. In officiële documenten heette het vaak 'Master'. In de bewuste brief van Hertford ontbreken al deze namen, titels e.d.

- uit het verhaal is gebleken, dat George Wishart in die periode -1543-1545 - in Schotland was en verblijf hield in zijn ouderlijk huis in Pitarrow (hoofdstuk VIII).

- als laatste geeft Rogers ons een zijns inziens sluitend argument: Door huwelijk waren de families Wishart van Pitarrow en Learmont van Balcomie aan elkaar verbonden. James Learmont was één van degenen, die tegenwoordig waren bij de huwelijksluiting van de Prins van Wales en de jonge Mary. James was een gezworen vijand van de kardinaal; in later dagen zocht hij diens gevangenneming. James was ook familie van Norman Leslie.

In die periode bestond het Huis van Pitarrow uit John Wishart, de landeigenaar, George de prediker en James of Carnbeg. Deze laatste had vier zoons: John, James, Alexander en George. De oudste, John Wishart, werd rechter bij het Hooggerechtshof en moet dus een rechtenstudie hebben gevolgd. Als hij die studie in Edinburgh volgde, heeft hij daar twee familieleden kunnen ontmoeten, namelijk Norman Leslie en

Kirkcaldy, beiden leden van het moordcomplot.

Rogers acht het op grond van de volgende overwegingen aannemelijk, dat deze John Wishart de in de brief genoemde Wyshert moet zijn:

- hij was actief promotor van de protestantse leer en lid van het Parlement, toen de reformatorische leer werd erkend.
- hij was niet doortastend als het erop aankwam en niet consequent in zijn wijze van handelen
- hij was aanhanger van regent Murray, die hem land gaf en in de adelstand verhief
- als betaalheer van de reformatorische geestelijken was zijn gedrag twijfelachtig
- hij liet regent Murray, zijn grote weldoener, in de steek
- hij deed mee met Kirkcaldy in de bezetting van het kasteel van Edinburgh ten behoeve van de onttroonde koningin en tegenover het Protestantse Parlement
- hij verheugde zich in ruzies en werd beschuldigd van hebzucht
- daar hij namens de koningin samenspande met Kirkcaldy in 1573, is het niet onwaarschijnlijk, dat hij ook samenspande met dezelfde weifelaar in het complot, dat Beaton wilde vermoorden
- heel goed mogelijk is, dat James Learmont deze John Wishart meegenomen heeft op zijn reis naar Engeland zonder ruggespraak te hebben gehouden met de familie in Pitarrow. Als de bode Wyshert weerkeert, komt het plan niet eerder tot leven dan het jaar erop. Op dat tijdstip komt de naam Wyshert ook niet meer voor op de lijst van samenzweersers. Mogelijk heeft de prediker Wishart zijn neef kunnen weerhouden er aan mee te doen.

Bijlage 3: Literatuurverwijzing

Voor degenen, die zich wat verder in de stof willen verdiepen, laten we hierna een aantal werken volgen, die ook door ons werden gebruikt.

1. Carslaw W.H. Six martyrs of the Scottish Reformation. Uitgave Alexander Gardner Paisley - 1907
2. Foxe John Acts and Monuments of the Church; containing the history and sufferings of the martyrs. Uitgave: London, Edinburgh and Dublin, A. Fullarton
3. Howie John, Scots Worthies, their lives and testimonies with an historical introduction and illustrations
Buchanan Robert. Uitgave Blackie and Son - Glasgow, Edinburgh and London - 1856
4. Knox John History of the Reformation in Scotland. Uitgave Croft Dickinson - 1949
5. Mitchell A.F. Scottish Reformation; its epochs, episodes, leaders and distinctive characteristics. Uitgave Blackwood and Sons. Edinburgh and London 1900
6. Rogers Charles. Life of George Wishart the Scottish martyr. Uitgave Paterson 1876
7. Wylie J.A. Scots Worthies, their lives and testimonies, including Anderson James many additional notes and lives of eminent worthies not contained in the original collection. Uitgave Mackenzie; Edinburgh and Glasgow

Nederlands

Dr. J. H. Merle d'Aubigné. De Geschiedenis der Hervorming in de zestiende eeuw

Howie John, Schotse geloofshelden. Nieuwe vermeerderde uitgave samengesteld door W. Westerbeke

Zie Stichting Gihonbron. www.theologienet.nl